

Úspěšná integrace osob přicházejících z ústavní péče na trh práce

Bc. Veronika Waignerová

Diplomová práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Veronika Waignerová
Osobní číslo: H20046
Studijní program: N0111A190013 Sociální pedagogika
Forma studia: Prezenční
Téma práce: Úspěšná integrace osob přicházejících z ústavní péče na trh práce

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti výkonu ústavní výchovy, ukončení ústavní výchovy a trhu práce.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

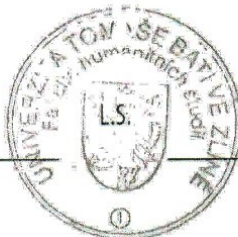
Seznam doporučené literatury:

- HALÍŘOVÁ, Martina a Adriana SYCHROVÁ, 2014. Ústavní péče v resocializačním kontextu. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-756-8.
- JANSKÝ, Pavel, 2014. Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Hradec Králové: Gaudeamus, Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-534-9.
- JÍROVÁ, Hana, 1999. Trh práce a politika zaměstnanosti. Praha: VŠE. ISBN 80-7079-635-9.
- PACNEROVÁ, Helena, 2015. Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. ISBN 978-80-7481-138-8.
- ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Radana Kroutilová Nováková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **9. prosince 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **22. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 9. prosince 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo - diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 15.4.2022

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydávatečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště

vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, o pisy nebo rozmnoženiny.
(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3) Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, kter é na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na úspěšnou integraci osob z ústavní péče na trh práce. Práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se věnuje výkonu ústavní výchovy, problematice odchodu z ústavní péče a přechodu do samostatného života. Její závěr je zaměřen na integraci na pracovní trh.

Cílem praktické části bylo zjistit, jaké jsou životní příběhy osob z ústavní péče úspěšných na trhu práce. Životní příběhy byly zpracovány formou narativní analýzy.

Klíčová slova: ústavní péče, odchod z ústavní péče, integrace na trh práce, životní příběh

ABSTRACT

The thesis focuses on the successful integration of people from institutional care into the labour market. The thesis is divided into theoretical and practical parts. The theoretical part is devoted to institutional care, the issue of leaving institutional care and the transition to independent life. Its conclusion is focused on integration into the labour market.

The aim of the practical part was to find out what are the life stories of people from institutional care successful on the labour market. The life stories were processed in the form of a narrative analysis.

Keywords: institutional care, leaving institutional care, integration into the labour market, life story

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce, Mgr. Radaně Kroutilové Novákové, Ph.D., za její cenné rady, odborné vedení a celkový přístup. Dále mé poděkování patří všem účastníkům výzkumu, kteří byli ochotni se mnou sdílet své životní příběhy, a bez kterých by práce nikdy nevznikla.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ÚSTAVNÍ PÉČE	13
1.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	13
1.2 OCHRANNÁ VÝCHOVA.....	16
1.3 ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY.....	16
1.3.1 Diagnostický ústav.....	17
1.3.2 Dětský domov.....	18
1.3.3 Dětský domov se školou.....	19
1.3.4 Výchovný ústav.....	19
1.4 PROBLÉMY A RIZIKA ÚSTAVNÍ PÉČE.....	20
1.4.1 Neexistence vnitřní diferenciacce ústavních zařízení.....	21
1.4.2 Nevhodnost ústavní péče pro malé děti.....	21
1.4.3 Syndrom citové deprivace.....	22
1.4.4 Útěky.....	22
1.4.5 Další rizika.....	23
2 UKONČENÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A PŘECHOD DO BĚŽNÉHO ŽIVOTA	24
2.1 UKONČENÍ VÝKONU ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY.....	25
2.2 ODCHOD Z ÚSTAVNÍHO ZAŘÍZENÍ A INTEGRACE DO BĚŽNÉHO ŽIVOTA.....	25
2.3 SLUŽBY POÚSTAVNÍ PÉČE.....	28
2.3.1 Sociální poradenství.....	28
2.3.2 Služby sociální prevence.....	29
2.3.3 Projekty pomáhající dětem odcházejících z dětských domovů.....	31
3 INTEGRACE NA TRH PRÁCE	34
3.1 VYMEZENÍ TRHU PRÁCE.....	34
3.2 KLÍČOVÉ ASPEKTY VEDOUcí K INTEGRACI NA PRACOVNÍ TRH.....	35
3.3 INTEGRACE NA PRACOVNÍ TRH A EU.....	36
3.4 SKUPINY OSOB S PROBLEMATICKOU INTEGRACÍ NA PRACOVNÍ TRH.....	38
3.4.1 Absolventi škol a mladší věkové skupiny.....	38
3.4.2 Lidé bez kvalifikace.....	39
3.4.3 Romové.....	40
3.5 PODPORA MLADÝCH UCHAZEČŮ NA TRHU PRÁCE.....	41
II PRAKTICKÁ ČÁST	43
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	44
4.1 POJETÍ VÝZKUMU.....	44

4.2	VYMEZENÍ VÝZKUMNÝCH CÍLŮ A OTÁZEK	45
4.2.1	Dílčí výzkumné cíle	45
4.2.2	Vymezení výzkumných otázek	45
4.3	METODA SBĚRU DAT A VÝZKUMNÝ DESIGN.....	46
4.3.1	Narativní rozhovor	46
4.3.2	Biografický design	47
4.4	POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU	47
4.5.1	Narativně orientovaná analýza	49
5	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	50
5.1	HOLISTICKO-OBSAHOVÝ MODUS	50
5.1.1	PŘÍBĚH PRVNÍ – EVA	50
5.1.2	PŘÍBĚH DRUHÝ – JÁCHYM.....	55
5.1.3	PŘÍBĚH TŘETÍ – FILIP	61
5.1.4	PŘÍBĚH ČTVRTÝ – ANNA	65
5.2	KATEGORIÁLNĚ OBSAHOVÝ MODUS	69
6	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	75
	ZÁVĚR	86
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	88
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	92
	SEZNAM TABULEK.....	93
	SEZNAM PŘÍLOH.....	94
	PŘÍLOHA P 1: VYBRANÁ UKÁZKA ROZHOVORU Č. 1	95
	PŘÍLOHA P 2: VYBRANÁ UKÁZKA ROZHOVORU Č. 2.....	96
	PŘÍLOHA P 3: VYBRANÁ UKÁZKA ROZHOVORU Č. 3.....	98
	PŘÍLOHA P 4: VYBRANÁ UKÁZKA ROZHOVORU Č. 4.....	99

ÚVOD

„Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.“

Ústavní výchova představuje jednu z forem náhradní rodinné péče. Česká republika disponuje velkým množstvím dětí, které jsou odkázány na ústavní péči. Počet dětí žijících v ústavní péči se pohybuje kolem 20 tisíc, což je ve srovnání s ostatními státy Evropy obrovské číslo. Tato data vyplývají ze statistik Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva práce a sociálních věcí. Důvodem tak enormního počtu je fakt, že v umístění dítěte do ústavu spatřuje spousta lidí okamžité řešení v případě, že rodina dítěte selhává v plnění své funkce. Opatření v podobě nařízení ústavní nebo ochranné výchovy by přitom mělo být až posledním řešením takové situace.

Pod ústavní péči spadá jakýkoli typ umístění dítěte mimo rodinu prostřednictvím rozhodnutí soudu. Další možností je umístění dítěte mimo domov na základě požadavku rodičů. Ústavní péče zahrnuje široké spektrum zařízení, ať už se jedná o ústavní zařízení rodinného typu nebo skupinové či klasické ústavy. UNICEF popisuje ústavní péči jako *„druh pobytové péče poskytované v jakékoliv skupině, která není založena na rodinném základě, a to v zařízeních jak s velkým, tak s malým počtem dětí.“*

Ústavní výchova hraje v životě jedince důležitou roli. Ne všichni mají tu možnost vyrůstat v žádoucím a funkčním rodinném prostředí, které by jedince dostatečně zabezpečilo a uspokojilo veškeré jeho potřeby. Rodina při výchově dítěte má nenahraditelné zastoupení, a to zejména v útlém věku dítěte, kdy je vazba mezi ním, a především matkou nejsilnější. Rodina se tedy do značné míry podílí na utváření osobnosti dítěte. V případě, že rodina není schopna naplnit své funkce, může pro dítě představovat určité riziko a je potřeba intervence v podobě institucionální péče. Je tedy nezbytné věnovat ústavní péči dostatečnou pozornost. Pojetí ústavní péče se neustále obměňuje, kdy dochází k deinstitucionalizaci a snaze zahrnout novodobé pojetí jak ochrany dítěte, tak celé rodiny.

V mé práci jsem se zaměřila na integraci osob přicházejících z ústavní péče na trh práce. Jelikož u dětí z dysfunkčních rodin často dochází k nedostatečnému uspokojení základních potřeb, které mohou mít značný vliv na jejich budoucí život, dají se předpokládat jisté potíže v oblasti zaměstnání a uplatnění se na trhu práce. Pro jedince, kteří od útlého věku do jisté míry postrádají formování návyků a hodnot, může integrace na trh práce představovat

problém. Tyto potíže mohou vyústit v nezaměstnanost či sociální vyloučení, což představuje zátěž pro celou společnost. Z tohoto důvodu jsem se v praktické části zaměřila na osoby, které si ústavní péčí prošly a byly schopny se na trh práce úspěšně integrovat. Cílem tedy bylo zjistit, jaké jsou životní příběhy osob z ústavní péče úspěšných na trhu práce. V rámci toho jsem sledovala důležité momenty, které měly významný vliv na formování jejich životní cesty. Rovněž jsem se zaměřila na jednotlivé životní etapy těchto jedinců. Pozornost jsem věnovala také tomu, co jedincům k jejich úspěšné integraci na pracovní trh pomohlo.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚSTAVNÍ PÉČE

System ústavní péče v České republice spadá pod správu tří ministerstev. Jedná se o Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Ministerstvo zdravotnictví je zodpovědné za děti do 3 let, pro která jsou zřizována dětská centra a kojenecké ústavy. Ministerstvo práce a sociálních věcí zodpovídá za děti ve věku od 3 do 18 let. Jedná se o děti s mentálním postižením nebo sníženým intelektem, pro které jsou k dispozici domovy se zvláštním režimem. Další z resortů je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které se orientuje na zdravé děti, děti s poruchami chování a děti se sensorickým nebo tělesným postižením. Pro takové děti jsou zřizovány diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy (Novotný, 2015, s. 37). Ústavní péči, která se zaměřuje na pomoc dítěti lze nahradit termínem ústavní výchova, který je u nás mnohem častější (Sychrová, 2014, s. 43).

Jak již vyplývá z názvu, následující kapitola se bude zabývat problematikou ústavní péče, kde si podrobněji popíšeme výkon ústavní a ochranné výchovy. Nejprve bude pozornost věnována vymezením těchto pojmů, následně si podrobněji přiblížíme již zmíněná jednotlivá zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V závěru kapitoly se zaměříme na problémy a rizika ústavní péče.

1.1 Ústavní výchova

Ústavní výchova představuje jednu z forem náhradní rodinné péče. Ústavní výchova je legislativně ukotvena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a dalších právních předpisech jako je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Dle § 971 občanského zákoníku se jedná o opatření, které nařizuje soud, a to v případě, kdy je výchova a vývoj dítěte vážně ohrožen nebo narušen. Tím se rozumí ohrožení tělesného, rozumového a psychického stavu jedince. Ústavní výchova se nařizuje na základě rozhodnutí soudu, a to až tehdy, kdy se dříve zavedená opatření neprokázala jako účinná. Před samotným nařízením ústavní výchovy je na místě zvážit, zda nejsou k dispozici jiná řešení, a to svěření dítěte do péče fyzické osoby. Soud může ústavní výchovu nařídit nejdéle na tři roky, ale v případě, kdy stále existují důvody pro nařízení ústavní výchovy, ji lze před uplynutím tří let prodloužit. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník).

Janský (2004, s. 93) uznává, že ústavní výchova může představovat východisko v mnoha situacích. Netvrdí však, že nařízení ústavní výchovy je ideálním řešením, ale častokrát představuje jediné možné řešení vzhledem k problematice pěstounské péče. Zmiňuje především její současnou neúspěšnost, kdy se velké množství dětí z pěstounské péče vrátí. Na jednu stranu ústavní výchova poskytuje ochranu dětem od nefungujícího rodinného zázemí a zajišťuje jejich sociální zabezpečení, na druhou stranu se ale stará o to, aby převzali odpovědnost za své chování.

Ústavní výchovu lze nařídit i v případě, kdy děti nemají rodiče, ani jiné pečovatele, kteří by byli způsobilí o ně pečovat. O podmínkách rozhodování ústavní výchovy rozhoduje občanský soudní řád a další předpisy, které s ním souvisí. Soud dostane návrh od obce a poté nařídí ústavní výchovu, popřípadě jiný druh výchovy. Ústavní výchova je ukládána osobám, které jsou mladší 18 let. Existují ale případy, kdy lze ústavní výchovu prodloužit do věku 19 let (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 156). Soud v rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy jmenuje konkrétní zařízení, do kterého má být jedinec umístěn. Při umisťování dítěte do zařízení se bere ohled na jeho zájmy a rovněž se přihlíží k posudku orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Také je kladen důraz na to, aby bylo dítě umístěno co nejbližší bydlišti rodičů, a to i v případě přemísťování dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník).

Nyní si uvedeme důvody pro nařízení ústavní výchovy. Dítě se do ústavní péče dostává ze dvou hlavních důvodů. Tím prvním je špatná nebo žádná výchova a péče o dítě. Druhým důvodem jsou děti, jejichž chování je ohrožující pro okolí, a jejich rodiče takovou situaci neumí vyřešit nebo reagují neadekvátně a situaci zlehčují. Není ale překvapením, že ve valné většině případů je situace v rodině natolik problematická, že se tyto důvody vyskytují souběžně. Cantwell (2005, s. 6) jako důvody k nařízení ústavní výchovy uvádí:

- Smrt obou nebo jednoho z rodičů
- Ohrožení dítěte v jeho rodinném prostředí (týrání, zneužívání, zanedbávání)
- Krátkodobou nebo dlouhodobou neschopnost rodičů o dítě pečovat
- Opuštění dítěte rodiči (často ihned po narození dítěte)
- Dobrovolný odchod dítěte z domova
- Dobrovolné umístění dítěte na žádost rodičů
- Zdravotní péči a speciální zdravotně – sociální služby pro postižené děti

- Nelegální vstup dítěte do země (cizinci bez doprovodu)
- Neúmyslné odloučení od rodičů (např. při přírodních katastrofách a válečných konfliktech)
- Delikvenci dětí

Důvody k umístění dětí do náhradní péče popisuje i Gjuričová (2007, s. 1), která děti v náhradní péči rozdělila do následujících skupin:

- Děti osamělé – jedná se o děti, jejichž rodiče zemřeli, nebo děti, o které se rodiče nechtějí starat
- Děti ohrožené – děti pocházející ze sociálně slabších rodin, vyskytují se zde sociálně patologické jevy a dochází tak k ohrožení výchovy dítěte, spadají sem i děti týrané, zneužívané, zanedbávané nebo postižené, o které se rodiče nemohou nebo neumí postarat
- Děti rizikové – děti s rizikovým způsobem chování tzn. děti s nepravidelnou školní docházkou, výchovnými problémy, děti, které experimentují s drogami
- Děti s kriminální činností – v případě, že se předpokládá, že jedinec bude v trestné činnosti nadále pokračovat

Při vymezení důvodů k umístění dětí do ústavní péče si můžeme všimnout fenoménu opuštěného dítěte. Důvodů pro opuštění dítěte existuje spousta. V mnoha případech se jedná o nepříznivé životní podmínky, ztrátu bydlení nebo finanční problémy rodičů. Další příčinou pro opuštění dítěte může být velmi brzké rodičovství nezletilých rodičů, nedostatečné vzdělání matky nebo nedostatek sexuální výchovy (Sychrová, 2014, s. 37). Dalším důvodem je také špatný zdravotní stav dítěte nebo rodičů. Problém se rovněž projevuje v absenci nebo nefunkčnosti specializovaných sociálních a zdravotních služeb, ve kterých chybí možnost zdravotně sociálních návštěv pro matky po porodu nebo těhotné ženy. Kdyby takovou možnost matky měly, bylo by mnohem snazší odhalit potencionálně ohrožené rodiny mnohem dříve a začít situaci řešit na samotném začátku (Šándorová, Moravcová, 2012 cit In: Sychrová, 2014, s. 37).

Zahraniční výzkumy, které se zabývají ústavní péčí u dětí do věku 3 let, ukazují, že v Západní Evropě je nejčastějším důvodem k umístění do ústavního zařízení zanedbávání nebo zneužívání rodiči (69 %). Druhým nejčastějším důvodem pro umístění dítěte do ústavní péče jsou sociální důvody (23 %), které jsou častokrát spojovány s nepříznivým zdravotním

stavem rodičů. Dalšími důvody jsou opuštění dítěte (4 %) nebo postižení dítěte (4 %). Výjimku ale představují Velká Británie, Norsko a Island, kde ústavní péče pro děti do 3 let takřka neexistuje, jelikož v ústavních zařízeních nemají žádné děti raného věku. Zajímavé je porovnání ústavní péče ve střední a východní Evropě, kde 32 % dětí je do ústavních zařízení umístěno z důvodu opuštění, 25 % díky nepříznivému zdravotnímu stavu a neschopnosti rodiny se o dítě postarat, 23 % díky zdravotnímu postižení. 14 % dětí je do ústavní péče umístěno z důvodu zneužívání nebo zanedbávání a 6 % tvoří biologičtí sirotci. Výjimku představuje Slovinsko, kde nejsou žádné děti raného věku umístěny v ústavním zařízení (Mulheir, Brown a kol., 2007, s. 10-11).

1.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova představuje druh ochranného opatření, které vychází z trestního zákona. Jedná se o opatření, které je ukládáno soudem v občanskoprávním řízení všem, kteří se ve věku od 12 do 15 let dopustili protiprávního jednání. V takovém případě nemluvíme o trestném činu jako takovém, ale o činu, kterým trestní zákon dovoluje stíhat právně odpovědné osoby výjimečným trestem. Opatření se vyznačuje preventivním charakterem a rovněž se snaží izolovat a resocializovat ty, kteří jednali protiprávně a dopustili se nebezpečného činu. Jestliže je dítě mladší 15 let, lze ochrannou výchovu v občanskoprávním řízení uložit na návrh orgánu péče o děti a mládež.

Ochranná výchova může být uložena i v trestním řízení, a to mladistvým od 15-18 let. V rámci trestního zákona se ochranná výchova ukládá ve zvláštních zařízeních, ve kterých je kladen důraz na přípravu mladistvých na budoucí povolání. V případě předpokladu, že se mladistvý bude řádně chovat, soud jej následně může umístit mimo výchovné zařízení. Jestliže mladistvý tuto skutečnost nenaplní, soud může nařídít pokračování ochranné výchovy. Ochranná výchova se ukládá osobám do 18 let, existují ale výjimečné případy, kdy lze ochrannou výchovu prodloužit do věku 19 let (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 156).

1.3 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou ustanoveny zákonem č. 109/2002 Sb., zákonem o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Školskými zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy v České republice jsou dle zmíněného zákona diagnostické ústavy dětské domovy, dětské domovy se školou (dříve dětské výchovné

ústavy) a výchovné ústavy. Většinou se jedná o státní zařízení, která se zaměřují na poskytování péče dětem ve věku od 3 do 18 let, v některých případech do 26 let (Janský, 2004, s. 93).

Sychrová (2014, s. 42-43) uvádí, že v České republice je ústavní péče mimo výše zmíněná zařízení poskytována rovněž v dětských domovech pro děti do 3 let, v kojeneckých ústavech a dětských centrech.

V mezinárodním prostoru jsou za ústavní zařízení považovány:

- Dětské domovy do věku 3 let
- Dětské domovy pro děti starší 3 let
- Domovy pro děti s postižením
- Zařízení pro děti s poruchami chování
- Zařízení pro mladé delikventy
- Internátní školy (v případě zařazení dítěte ze sociálních důvodů)

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy mají povinnost zajistit základní práva dítěte na výchovu a vzdělávání. Zařízení usilují o posílení sebedůvěry dítěte a rozvíjení emoční stránky jeho osobnosti. Rovněž vytváří vhodné podmínky pro to, aby se jedinec mohl aktivně zapojit do společenského života. Dítě má právo na to, aby s ním ostatní jednali v souladu s rozvojem jeho osobnosti a aby byl kladen důraz na jeho potřeby, které jsou přiměřené jeho věku. Zařízení se podílí na spolupráci s orgány sociálně-právní ochraně dětí, kdy vychází z individuálního plánu ochrany dítěte (zákon č. 109/2002 Sb.).

Janský (2004, s. 103) uvádí, že úkolem školských výchovných zařízení je „*připravit prostřednictvím osobnostních změn své svěřence k úspěšné integraci do společnosti.*“ Co se takové integrace týče, jedná se o velmi složitý úkol, kdy je potřeba aby ve školských výchovných zařízeních došlo ke strukturálním a materiálně – ekonomickým změnám.

1.3.1 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav má v systému ústavní péče nezastupitelnou roli. Jedná se o zařízení, které děti umisťuje do jednotlivých domovů a ústavů na základě komplexního vyšetření. Během pobytu v diagnostickém ústavu se zpracovává komplexní diagnostika osobnosti, stanovují se vzdělávací a výchovné přednosti každého jedince. Úkolem diagnostického ústavu je doporučit případné metody a přístupy (Janský, 2004, s. 94).

Diagnostické ústavy plní úkoly diagnostické, kdy se vyšetřuje úroveň dítěte na základě psychologických a pedagogických činností. Rovněž plní úkoly vzdělávací a terapeutické, které se orientují na zjišťování úrovně dosažených znalostí a dovedností a nápravu chování dítěte. Posláním diagnostických ústavů je rovněž plnění výchovných a sociálních činností, které se vztahují k osobnosti dítěte, řešení situací v rodině a sociálně právní ochraně dětí. Neméně důležitým úkolem jsou organizační a koordinační činnosti. Organizačními činnostmi se rozumí již zmiňované umístění dětí do jednotlivých zařízení. Koordinační činnosti pak dbají na to, aby se prohloubily a sjednotily odborné postupy ostatních zařízení (zákon č. 109/2002 Sb., zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních). Zjednodušeně lze říci, že diagnostický ústav sestavuje specifický program rozvoje osobnosti. Klade důraz na adaptaci dětí k ústavní výchově, režimu zařízení a dalším potřebným návykům jako je například hygiena. Diagnostický ústav rovněž zjišťuje, jaká je funkčnost školních zařízení a informuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ohledně jejich stavu (Janský, 2004, s. 94).

Délka pobytu v diagnostickém ústavu činí 8 týdnů. Organizační jednotkou v diagnostickém ústavu je tzv. výchovná skupina, která je rozčleněna dle věku a pohlaví. V každém ústavu se zřizují nejméně 3 výchovné skupiny, které slouží pro provedení komplexního vyšetření dětí. Ve výchovné skupině musí být nejméně 4 a nejvíce 8 dětí (zákon č. 109/2002 Sb.).

Pobyt v diagnostickém ústavu se nařizuje soudem, ale nemusí to být vždy pravidlem, jelikož může být i dobrovolný. V takovém případě je ale nutné, aby se mezi sebou dohodlo dítě, zákonní zástupci dítěte a vedoucí ústavu. Nutno ale říct, že dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu se objevuje jen zřídka a většina dětí do zařízení přichází nedobrovolně na základě nařízení soudu. Převážnou část v takovém zařízení tvoří především žáci základní školy, kdy více než polovina z nich je romského původu. Studenti středních nebo vyšších odborných škol se v diagnostických ústavech prakticky vůbec nevyskytují (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 158).

1.3.2 Dětský domov

Dětský domov je zařízení starající se o děti, které nemohou být vychovávány vlastní rodinou, ani v žádné jiné formě náhradní rodinné péče. Dětský domov poskytuje péči dětem, které mají nařízenou ústavní výchovu a nevyznačují se závažnými poruchami chování na rozdíl od dětského domova se školou. Z tohoto důvodu se děti mohou vzdělávat ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Dětský domov mimo jiné poskytuje péči rovněž

nezletilým matkám a jejich dětem. DO DD jsou umístovány děti ve věku od 3 do 18 let (popřípadě do 26 let, jestliže jedinec stále studuje). Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina. Každá rodinná skupina je tvořena nejméně 6 a nejvíce 8 dětmi (zákon č. 109/2002 Sb.).

Dětem vyrůstajícím v dětském domově je poskytována mimo výchovné péče i péče sociální a hmotná (Průcha, Mareš, Walterová, 2013, 49). Díky tomu, že děti umístěny v dětských domovech navštěvují běžné školy, mohou se srovnávat se svými vrstevníky a nepřichází tak o možnost se plně začlenit do společnosti (DEJME DĚTEM ŠANCI o.p.s., © 2021).

1.3.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou dle zákona č. 109/2002 Sb., představuje instituci poskytující péči dětem s nařízenou ústavní výchovou a závažnými poruchami chování nebo dětem, jež vyžadují výchovně léčebnou péči. Dále zajišťuje péči dětem s uloženou ochrannou výchovou nebo nezletilým matkám a dále splňují již výše zmíněné podmínky. Do dětského domova se školou se umísťují děti od 6 let. Výkon dětského domova se školou probíhá do ukončení povinné školní docházky dítěte. Díky závažným výchovným problémům dítě navštěvuje školu, která je součástí daného zařízení. Dítě ale může navštěvovat i běžnou školu, která není součástí dětského domova, a to v případě, že se chování dítěte zlepší a pomínou tak důvody pro navštěvování školy zřízené dětským domovem. Takový úkon ale lze provést na základě žádosti ředitele dětského domova. Jestliže dítě po ukončení povinné školní docházky není schopné navázat pracovněprávní vztah nebo jeho závažné výchovné problémy přetrvávají, je dítě přemístěno do výchovného ústavu. Základní organizační jednotkou dětského domova se školou je rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 5 a nejvíce 8 dětí. V dětském domově se školou lze zřídit nejméně 2 rodinné skupiny a nejvíce 6 rodinných skupin.

1.3.4 Výchovný ústav

Výchovným ústavem se rozumí zařízení, které poskytuje péči dětem starším 15 let s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, přičemž dotyční mají závažné poruchy chování. Výchovný ústav má za úkol naplnit výchovné, vzdělávací a sociální činnosti. Ústav je rovněž určen nezletilým matkám a jejich dětem nebo dětem vyžadujícím výchovně léčebnou péči. Pro tyto případy jsou v ústavě zřízeny oddělené výchovné skupiny. Ve výchovném ústavu mohou být umístěny také děti starší 12 let, které mají uloženou ochrannou výchovu a vykazují tak závažné poruchy chování, že je nelze

umístit do dětského domova se školou. Zákon udává výjimku, kdy do výchovného ústavu může být umístěno dítě starší 12 let, a to z důvodu velmi závažných poruch chování na základě kterých jej nelze umístit do dětského domova se školou. Základní organizační jednotku ústavu tvoří tzv. výchovné skupiny, přičemž se každá výchovná skupina skládá nejméně z 5 a nejvíce z 8 dětí. Ve výchovném ústavu může být v jedné budově zřízeno maximálně 6 výchovných skupin. Při rozřazování dětí do výchovných skupin se přihlíží k jejich vzdělávacím, výchovným a zdravotním potřebám (zákon č. 109/2002, Sb.).

Výchovný ústav zajišťuje dlouhodobou péči, která je zároveň přípravou na budoucí povolání. Realizují se zde výukové programy, které mohou mít 3 podoby. První z nich jsou kurzy a praktická školení. Ti, kterým vzdělávání činí větší potíže, mají k dispozici i jiné programy. V případě dívek se jedná o výchovu k rodičovství, chlapci se pak mohou učit řemeslným dovednostem. Dalšími podobami výukových programů jsou odborná učiliště s výučním listem a střední odborná učiliště. Rozřazení do výchovných skupin se rovná jejich zařazení do vzdělávacího programu.

Výchovné ústavy představují druh výchovy, který musí reagovat na neustále se měnící společenskou situaci, z tohoto důvodu tak může docházet k určitým problémům. Jedním z nich je především chybějící koncept tohoto druhu výchovy. Jedná se o to, že jednotlivá zařízení nejsou dostatečně rozlišována. Taková situace pak zapříčiňuje soužití jedinců, kteří by spolu ideálně být neměli. Dochází k tomu, že spolu na jednom místě žijí mladiství, kdy každý z nich vykazuje jinou míru poruchy chování (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 160-161).

1.4 Problémy a rizika ústavní péče

Nad ústavní péčí stále visí otazník, zda je pro dítě vhodným řešením. Jak už bylo v textu několikrát zmíněno, ústavní péče představuje poslední řešení při rozhodnutí o umístění dítěte. Není ale vhodné zobecňovat tvrzení, že ústavní péče je špatná, zatímco ta rodinná péče je vyhovující, jelikož nekvalitní pěstounská péče může představovat stejné riziko jako špatně zvolená ústavní výchova.

Při práci s ohroženým dítětem je podstatné mít k dispozici na výběr z více možností, kdy se zohledňuje, co bude pro dítě největším přínosem. Některé děti zkrátka nelze umístit do náhradní rodiny, a přestože má ústavní péče své limity, pobyt v ústavním zařízení je tak pro něj tím nejlepším východiskem. Je tak dobré na ústavní péči nahlížet z tohoto hlediska a vidět v ní přínos a pomoc konkrétnímu jedinci (Sychrová, 2014, s. 50).

Stěžejním úkolem všech školských zařízení by mělo být zajištění pomoci a ochrany dítěte, a ne dítě trestat. Prioritou ústavních zařízení je pro dítě připravit bezpečné a klidné podmínky vycházející z pozitivních citových vztahů. Tyto pozitivní emoční vazby přispívají k navázání důvěry mezi dospělým a dítětem. Realita ale bohužel častokrát neodpovídá výše zmíněným požadavkům. Je obecně známo, že výchovně vzdělávací proces reflektuje situaci ve společnosti a ústavní zařízení nejsou výjimkou. Některá z ústavních zařízení požadavkům vyhovují, zajišťují všeobecnou péči a neopomíjejí na potřeby dětí, jiná se ale od těchto nároků značně odklání (Janský, 2004, s. 95).

1.4.1 Neexistence vnitřní diferenciaci ústavních zařízení

Matoušek s Kroftovou jako jeden z problémů ústavní péče spatřují v absenci tzv. vnitřní diferenciaci ústavů, která je zapříčiněna absencí odlišných typů zařízení. Neexistence vnitřní diferenciaci znamená, že se v institucionálních zařízeních objevují příliš rozdílní jedinci. Setkáváme se tak s tím, že jsou v ústavních zařízeních na jedné straně umístění mladiství, kteří mají potíže např. se školní docházkou a na druhé straně rizikové jedinci ohrožující ostatní. Mezi takové lze zařadit jedince páchající trestnou činností, mladistvé závislých na drogách, jedince vyznačující se agresivním a asociálním chováním, popřípadě mladistvé jiným patologickým chováním. Může tak docházet k přímým konfrontacím, jelikož většina programů, které mají mladiství v ústavních zařízeních k dispozici, jsou pro všechny společné (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 176).

Problém v diferenciaci vidí i Janský (2004, s. 97), který uvádí, že nutné „vytvořit specializované domovy, odpovídající svým charakterem specifickým potřebám umístovaných dětí.“

1.4.2 Nevhodnost ústavní péče pro malé děti

Většina odborníků se shoduje na tom, že péče o malé děti (do věku 3 let) by měla probíhat v rodinném prostředí. Směrnice OSN (2009, část 22) uvádí, že výjimky lze povolit v situacích, „kdy by to znamenalo rozdělení sourozenců, nebo v případech, kdy se jedná o nouzové umístění nebo umístění na předem určenou a velmi krátkou dobu trvání s plánovanou opětovnou integrací do rodiny nebo přechodem do jiného vhodného dlouhodobého řešení.“ Výsledky výzkumných studií ale ukazují, že ústavní péče pro malé děti má ve světě stále významné zastoupení. Česká republika se společně s Belgií řadí mezi země s nejvyšším počtem malých dětí v ústavní péči. Mezi další státy, ve kterých

se institucionalizace malých dětí vyskytuje, patří např. Litva, Lotyšsko, Slovensko, Finsko, Maďarsko nebo Bulharsko (Program Daphne, 2004).

Dítě v ústavu nemá k dispozici osobu, která by se mu primárně věnovala. Chybí mu tak blízká osoba, která by nahradila roli matky a která by se mu dostatečně věnovala a dokázala by uspokojit jeho základní potřeby. Pro dítě je velmi důležité, aby byly v dostatečné míře naplněny především jeho emocionální potřeby (Sychrová, 2014, s. 44). Existuje ale snaha tuto problematiku řešit prostřednictvím vytvoření výchovného plánu s rodinným přístupem, díky kterému by mělo dojít nejen k posílení vazby mezi dítětem a ošetřovatelem, ale také k jeho sociálnímu rozvoji (Vazquez, 2019, s. 57).

Ústavní prostředí může dítě v raném věku do značné míry negativně ovlivnit, a to především v souvislosti se syndromem citové deprivace, kterému se budeme věnovat níže.

1.4.3 Syndrom citové deprivace

Jak už bylo výše zmíněno, s nevhodností ústavní péče pro malé děti se často pojí riziko vzniku tzv. syndromu citové deprivace. Deprivaci lze definovat jako strádání a nedostatečné uspokojení základních potřeb. Hartl (2015, s. 107) citovou deprivaci popisuje jako „*neuspokojení potřeby lásky a jistoty.*“

Jelikož si dítě v ústavním zařízení častokrát k nikomu nevytváří tak silnou citovou vazbu, která je u běžného rodičovského chování běžná, může citově strádat. K citové deprivaci může docházet při absenci pocitu bezpečí, konejšení mazlení a starání se o dítě. Vytvářením vazbou mezi dítětem a rodičem dochází ke zdravému psychickému vývoji dítěte (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 32).

Existují dokonce nové technologie, které zaznamenaly vývojové změny mozku u dětí s těžkou deprivací. Z tohoto důvodu pro děti do věku 3 popřípadě 5 let ústavní zařízení představují spíše riziko (Cantwell, 2005 cit In: Sychrová, 2014, s. 44).

1.4.4 Útěky

Další problém ústavní péče mohou představovat útěky z ústavů, které jsou čím dál častější. Jedná se o začarovaný kruh, jelikož častokrát není v silách zaměstnanců ústavních zařízení takovým útěkům zamezit. Je zde ale velká snaha ze strany ústavních zařízení s takovou problematikou pracovat a co nejvíce jí zamezit. Některá zařízení institucionální péče v rámci prevence vzniku útěků spolupracují se školami, na kterých následně organizují osvětové besedy. V rámci preventivní práce mají jedinci v některých diagnostických ústavech

k dispozici záuční kurzy, které jim mohou pomoci najít své uplatnění na trhu práce. Některá zařízení institucionální péče začala svým klientům nabízet širokou škálu učebních oborů a celou řadu programů (sportovní, vzdělávací, kulturní). Ústavní zařízení se také zaměřují na problematiku šikany mezi dětmi, se snahou odhalit ji co nejdříve a eliminovat tak její dopady na jedince (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 177).

1.4.5 Další rizika

Bittner s Havigerovou (2007, s. 42-43) problematiku ústavní výchovy vidí v neefektivní spolupráci s rodinnými příslušníky po umístění dítěte do ústavního zařízení. Právě taková práce s rodinou by měla umožnit co nejlepší reintegraci a případný návrat dítěte do rodiny.

Častý problém představuje i nedostatečná důvěra a obavy rodičů, jejichž dítě bylo odebráno a umístěno v ústavní péči, směrem k sociálním pracovním OSPODU. Dle rodiny má práce sociálních pracovníků represivní charakter. Takové přesvědčení může vycházet z předešlých špatných zkušeností se sociálními pracovníky a rovněž může vést k pasivnímu přístupu v jejich sanaci (Návrat dítěte do původní rodiny, 2003, s. 4).

Dle Matouška (1999, s. 118) mezi vážná rizika ústavní péče patří tzv. hospitalismus. Tím se rozumí stav dobrého přizpůsobení se ústavnímu prostředí a jeho umělým podmínkám. Hospitalismus tak vede ke zhoršené adaptaci jedince na život v neústavním prostředí. Děti pohybující se v ústavním zařízení jsou odkázány na omezené prostředí redukující podněty. V tomto případě je orientace v takovém prostoru mnohem jednodušší, než je tomu ve vnějším světě.

2 UKONČENÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A PŘECHOD DO BĚŽNÉHO ŽIVOTA

Ukončení ústavní výchovy, následný odchod z ústavního zařízení a přechod do běžného života představuje významný moment pro každého, kdo si institucionální péči prošel. Takový odchod ale může pro mladého jedince představovat problém. Děti opouštějící ústavní výchovu často sužuje psychická deprivace, která je důsledkem absence rodinného prostředí a pobytu v institucionální péči. Tato deprivace může zapříčinit poruchy chování a rovněž může způsobit potíže v navazování vztahů. Mladí lidé opouštějící ústavní péči tak mohou mít značné problémy se začleněním do společnosti. Častým rizikem u takových osob je také nesplnění školní docházky, která je zapříčiněna nedostatkem motivace. Nedokončená školní docházka tak představuje velkou překážku v následném uplatnění se na trhu práce. Pro jedince odchované v ústavním zařízení tedy není překvapením dosažené nízké vzdělání a problematické navázání sociálních vazeb. U takových dětí je rovněž velká pravděpodobnost vzniku sociálně patologických jevů. Ústavní prostředí neumožňuje do plné míry prohloubit a rozvíjet kladný postoj k práci. Všechny již výše zmíněné okolnosti po odchodu z ústavní péče častokrát vedou k nepříznivému způsobu života. Mladí lidé odcházející z ústavního zařízení musí v mnoha případech čelit problémům s dlouhodobou nezaměstnaností. Také častokrát přichází o své bydlení a schází tak na scestí. Pro takové jedince poté není problém zaplést se do činností nepřijatelných pro společnost, jakými jsou například kriminalita, nadměrné užívání drog apod.) Značné riziko také představuje následný návrat mladistvého do biologické rodiny po ukončení výkonu ústavní výchovy. V mnoha případech se bohužel stává, že rodina není na takovou situaci připravena, jelikož zde chybí práce odborníků, a dítě se tak ocitne ve stejném nežádoucím prostředí, ze kterého odešlo. Návrat do původní rodiny pro mladého jedince dříve představoval jediné možné řešení, co se týče problematiky bydlení po odchodu z ústavního zařízení. Naštěstí vznikla zařízení, která tyto bytové otázky řeší např. domy na půl cesty (Gottwaldová a kol., 2006, s. 2).

V této kapitole si popíšeme ukončení výkonu ústavní a ochranné výchovy a její legislativní ukotvení. Následně bude pozornost věnována odchodem z ústavního zařízení a následné integraci do běžného života. Rovněž se podíváme na poustavní péči z hlediska jednotlivých služeb, které se týkají osob odcházejících ze zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V samotném závěru si popíšeme organizace a projekty, které řeší problematiku odchodu z ústavní péče.

2.1 Ukončení výkonu ústavní a ochranné výchovy

Ukončení výkonu ústavní a ochranné výchovy je legislativně ukotveno v zákoně č. 109/2002 o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních. Dle § 2 odst. 6 má jedinec po dovršení 18 let stále možnost zůstat v ústavním zařízení. Po ukončení výkonu ústavní a ochranné výchovy může ústavní zařízení zaopatřit i osobu zletilou, a to nejdéle do věku 26 let. Podmínkou je nezaopatření jedince a soustavná příprava na jeho budoucí povolání.

V souvislosti s přípravou na samostatný život jedince má ústavní zařízení možnost vytvořit bytové složky, ve kterých mohou žít děti, které se v blízké době chystají opustit ústavní zařízení. V bytových jednotkách mohou fungovat děti starší 16 let, a to buď sami, nebo nejvýše po tříčlenných skupinách. Ředitel ústavního zařízení má povinnost oznámit příslušnému obecnímu úřadu o následném opuštění dítěte, a to alespoň půl roku před jeho propuštěním. V případě, že jedinec dosáhne zletilosti a opouští ústavní zařízení, ředitel má povinnost mu zprostředkovat schůzku se sociálním kurátorem (zákon č. 109/2002 § 24 odst. 1, vyhláška č. 438/2006 Sb.)

Ředitel ukončuje pobyt dítěte v ústavním zařízení v případě zrušení ústavní nebo ochranné výchovy soudem nebo v případě uplynutí stanovené doby trvání ústavní výchovy. Ústavní výchova je rovněž ukončena, pokud dítě dosáhne zletilosti a v ústavním zařízení nezůstane do ukončení přípravy na povolání. Dále je pobyt v zařízení ukončen tehdy, pokud dítě dosáhne 19 let věku, a byla mu tedy prodloužena ústavní nebo ochranná výchova a v zařízení dobrovolně nezůstává do ukončení přípravy na povolání. Výkon ústavní a ochranné výchovy také zaniká, pokud rozhodnutí soudu o osvojení nebo o svěření dítěte do péče nabylo právní moci. V posledním případě ústavní výchova končí uplynutím doby trvání předběžného opatření nebo po jeho zrušení soudem (zákon č. 109/2002 § 24).

Dítěti, kterému skončil pobyt v ústavním zařízení, se podle jeho skutečné potřeby podává jednorázový peněžitý příspěvek nebo věcná pomoc. Také je dítěti poskytována poradenská pomoc prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pomoc je zaměřena na zajištění bydlení, práce a rovněž na řešení nepříznivých životních situací (zákon č. 109/2002 § 33).

2.2 Odchod z ústavního zařízení a integrace do běžného života

Matoušek (2019, s. 56) odchod z ústavního zařízení a přechod do samostatného života popisuje jako krok do prázdna. Dítě do dovršení jeho zletilosti je pod záštitou dětského kurátora působícího na OSPODU. K dispozici je zde i kurátor pro dospělé, kterého ale mladí

jedinci vyhledávají až v nejkrajnějším případě. Mladí dospělí odcházející z ústavní péče tvoří skupinu, která je do značné míry ohrožena sociálním vyloučením. Je zde velká pravděpodobnost, že u takových jedinců dojde k sociálnímu selhání, které může vyústit až v bezdomovectví nebo hmotnou nouzi. Dalším problémem, se kterým se mohou mladí jedinci setkat, jsou potíže navázat dlouhotrvající vztahy. Rovněž se v mnoha případech potýkají s problémy týkajícími se závislosti na alkoholu a drogách, mají potíže se zákonem nebo trpí psychickými problémy. Výše zmíněné záležitosti řeší instituce, jakými jsou např. azylové domy, psychiatrické nemocnice, věznice nebo léčebny různých druhů závislostí.

Velké množství dětí opouští ústavní zařízení po dosažení zletilosti, přestože nemá dokončenou školní docházku a není dostatečně zabezpečeno pro jejich samostatné fungování. Zároveň ale děti nejsou příliš ochotny přijmout pomoc, kterou nabízí státní instituce. Takový stav lze označit jako únavu ze systému. Jedinci také postrádají sociální kapitál, který přichází ze strany rodiny, musí se tak spoléhat především sami na sebe při řešení významných záležitostí. Mladí lidé opouštějící ústavní zařízení často bojují s nízkým sebevědomím, obtížněji se orientují ve svých emocích a v motivaci svého vlastního jednání. Rovněž hůře přijímají odpovědnost za sebe a své činy a mají problém dodržet sliby. Také mohou mít sníženou schopnost komunikace s ostatními (Matoušek, 2019, s. 57). Jedinci odcházející z ústavní péči často nezvládají začlenění do společnosti a také častokrát nejsou schopni plnit základní rodičovské povinnosti. Může tak dojít k zanedbávání dítěte, které jsou často umístěny do ústavní péče stejně jako jejich rodiče (Šafratová, 2008, s. 8).

Nesnáze, se kterými mladí lidé opouštějící institucionální péči, musí bojovat, můžeme shrnout do tří okruhů. Prvním z nich je sociální nepřipravenost, druhý představuje ekonomickou závislost a poslední nedostatek emocionální podpory a pomoci (Folda, 2009, s. 23).

Matoušek uvádí změny, které by mohly vést ke zlepšení situace mladých jedinců opouštějících ústavní péči. Přínosnou změnu by mohly přinést tréninkové byty, do kterých by jedinci odešli ještě před ukončením institucionální péče a učili se zde samostatnosti. Nutno podotknout, že v některých dětských domovech tréninkové byty již fungují. Další reformou jsou programy připravující mladé jedince na samostatnost, zahrnující pomoc s plánováním volného času, péčí o své zdraví nebo s právní a finanční gramotností.

Při odchodu z ústavního zařízení se totiž u mladých jedinců očekává, že budou dostatečně samostatní a budou schopni zvládat běžné činnosti, které je potřeba v praktickém životě

ovládat. Mezi takové činnosti řadíme např. finanční gramotnost a samostatné hospodaření s penězi nebo komunikaci s příslušnými úřady (Janský, 2004, s. 97).

Další nápravou, která by měla zlepšit situaci jedinců po ústavní péči, jsou programy podporující jejich vstup na trh práce (v ČR např. Nadace Terezy Maxové). Žádoucí změnu by také mohly přivést tzv. individualizované plány odchodu poskytující porady před opuštěním institucionální péče. Důležité je rovněž tzv. polozávislé bydlení. Jedná se o bydlení, které připomíná vlastní domov, ve kterém nenajdeme téměř žádné ústavní prvky. Jedinou podmínkou je kontrola klienta prováděna jednou týdně, která může být zprostředkována prostřednictvím rozhovoru s daným pracovníkem. Také je důležité vytvořit takové pracovní příležitosti, které by přihlížely ke kvalifikaci typické pro mladé dospělé po ústavní péči. Významným bodem je také poskytnutí podpory svépomocným institucím mladých jedinců po ústavní péči (Matoušek, 2019, s. 57).

V souvislosti s odchodem z ústavní péče uvádím data, která vyplývají z průzkumů prováděných v letech 1995-2004, které se zabývaly osudy dětí opouštějících institucionální péči. Data ukazují, že z celkového počtu dětí (17 454) odcházejících z ústavní péče se 38 % z nich dopustilo trestné činnosti. Do jednoho roku po odchodu z ústavního zařízení se trestné činnosti dopustilo 10 % z celkového počtu dětí. Ostatní děti trestní čin spáchaly až po uplynutí jednoho roku od odchodu z institucionální péče. Výzkumy opět poukazují na problém, který se týká absence následné péče. U většiny dětí umístěných v ústavních zařízeních dochází ke zmírnění nebo úplnému zastavení jejich sociálně patologických projevů. Dochází tak k tomu, že v průběhu pobytu v institucionální péči nevykazují žádný z těchto projevů a nedochází tak téměř k žádným konfliktům.

Problém nastává po opuštění ústavního zařízení, kdy jedinec často není na takový odchod a přechod do normálního života dostatečně připraven. Z toho vyplývá, že umístěním dítěte do ústavního zařízení se často neřeší problém jeho sociálně patologického vývoje, protože dochází pouze k jeho zdržení a přerušení. Sociálně patologické projevy u jedince pokračují i nadále po odchodu z institucionální péče. V některých případech se ale sociálně patologické chování může spustit až na základě nepříznivých podmínek, do kterých se jedinec vrací. Důvodů, proč se mladí jedinci po odchodu z institucionální péče setkávají s problémy, může být více. Jednou z takových příčin je již zmiňované ústavní prostředí a jeho režim. Další problém představuje velké množství dětí v ústavních zařízeních, které znemožňuje s jedinci individuálně pracovat a stěžuje tak dochází k jejich individuálnímu rozvoji.

Zpráva Veřejného ochránce práv v roce 2006 ve spojitosti s problematikou individuálního rozvoje zmiňuje, že dítě je v ústavním zařízení nuceno dodržovat režim, který vede k jedincově pasivitě. Dítě se musí zcela podřídit danému režimu a má stanovený čas, kdy jít spát, kdy jíst nebo si hrát. Dochází tak k tomu, že dítě o daných věcech příliš nepřemýšlí a pouze plní požadavky druhých. V takovém případě ale opomíjíme potřeby a možnosti jedince, které jsou stěžejní již od jeho útlého věku. Zpráva Veřejného ochránce práv tedy upozorňuje na nevhodnost striktně dodržovaného režimu, který označuje za nepřijatelný. Průzkumy také poukazují na problematiku neexistence sociální péče, která by byla výrazněji zakotvena a umožnila tak snadnější integraci těchto jedinců do normálního života (Gjuričová, 2007, s. 3-4).

2.3 Služby poustavní péče

Mladí lidé po odchodu z ústavní péče mají k dispozici různé formy podpory a pomoci. Ty ale nemusí být vždy schopny pokrýt všechny jejich potřeby. Nabízí se sice systém sociálních služeb, který se stará o naplnění potřeb jedinců a měl by být schopen řešit určité potíže, ale z důvodu nedostatku finančních zdrojů může docházet k tomu, že sociální služby nejsou schopny vždy na daný problém dostatečně dobře zareagovat. Lze tak říct, že určité způsoby podpory a pomoci mladým lidem opouštějících náhradní péči mají omezený rozsah působnosti. Jedinci mají k dispozici jednorázové finanční příspěvky, které ale často nestačí na pokrytí všech záležitostí souvisejících s přechodem do samostatného života. Z tohoto důvodu je velké množství služeb pro mladé jedince opouštějící náhradní péči poskytováno prostřednictvím neziskových organizací. Neziskové organizace se podílejí na spolupráci se zařízeními pro výkon náhradní výchovy a snaží se jedincům co nejvíce usnadnit a zlepšit vstup do samostatného života (Folda, 2009, s. 24).

Důležitá je podpora při uplatnění se na trhu práce a v neposlední řadě významnou roli hraje poskytnutí odborné pomoci ze strany poradenských odborníků (Gottwaldová, 2006, s. 2).

2.3.1 Sociální poradenství

Jedinci po odchodu z institucionální péče mohou využít sociální poradenství. Dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách § 37 sociální poradenství zahrnuje poradenství základní a odborné. Základní odborné poradenství se vyznačuje pomocí při řešení nepříznivé sociální situace jedince. O základním odborném poradenství také platí, že se jedná o základní činnosti, kterou mají poskytovatelé sociálních služeb povinnost zabezpečit.

Odborné sociální poradenství se orientuje na potřeby jednotlivých sociálních skupin. Poskytuje se například v manželských a rodinných poradnách, občanských poradnách, poradnách pro oběti domácího násilí nebo poradnách pro oběti trestných činů. Také se orientuje na sociální práci s jedinci, kteří vedou takový způsob života, který může směřovat ke společenskému konfliktu. Dle zákona 109/2006 § 37 tato služba poskytuje následující činnosti: zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a rovněž pomáhá při uplatňování práv, zprostředkování osobních záležitostí a oprávněných zájmů.

2.3.2 Služby sociální prevence

Nyní si popíšeme služby sociální prevence. Uvedeme si jen několik z nich, které se mohou vzhledem k jejich charakteristice úzce dotýkat lidí po odchodu z institucionální péče. Služby sociální prevence jsou rovněž legislativně ukotveny v zákoně č. 108/2006 § 53. Lze je charakterizovat jako služby, které se snaží zamezit sociálnímu vyloučení osob, které jsou jím ohroženy, jelikož se nachází v těžké sociální situaci. Jedná se také o osoby s nepříznivými životními návyky, osoby pocházející z prostředí, které vede k jejich sociálnímu znevýhodnění, osoby s rizikovým způsobem života vedoucí ke společenskému konfliktu. Služby sociální prevence mají za úkol pomáhat jedincům zvládnout jejich nepříznivou sociální situaci a rovněž se snaží zabránit vzniku negativních společenských jevů nebo alespoň minimalizovat jejich šíření a ochránit tak celou společnost. Nyní si jednotlivé služby sociální prevence, které se vztahují k osobám opouštějícím školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, popíšeme.

Azylové domy představují pobytovou formu služeb. Jsou poskytovány na přechodnou dobu jedincům, kteří se nachází v nežádoucí sociální situaci, a tato situace souvisí se ztrátou bydlení. Dle § 57 služba poskytuje stravu nebo pomáhá se zajištěním stravy, zajišťuje ubytování a pomáhá při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Domy na půli cesty je druh pobytových služeb, které jsou poskytovány osobám obvykle do věku 26 let, které po dosažení 18 let věku odchází ze školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Případně jsou určeny osobám i z odlišných zařízení určených pro děti a mládež. Také jsou určeny osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Při poskytování služeb je brán zřetel na specifické potřeby klientů. Dle § 58 služba poskytuje následující činnosti: ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským

prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.

Domy na půl cesty jsou zřízeny prostřednictvím neziskových organizací a církví a délka pobytu v nich většinou činí jeden rok. Domy na půl cesty zajišťují jak zvýhodněné ubytování, tak poradenskou činnost, jejímž záměrem je dosáhnout vlastního bydlení a zaměstnání a vytvoření pomocných společenských vazeb (Matoušek, 2007, s. 92, 96).

Telefonická krizová pomoc spadá pod terénní formu sociálních služeb. Cílovou skupinou této služby jsou osoby ohrožené na zdraví nebo života. Rovněž se týká jedinců, kteří se nachází v těžké životní situaci, kterou nejsou schopni sami vyřešit. Služba zahrnuje dvě základní činnosti, kterými je telefonická krizová pomoc a podpora při uplatňování práv, oprávněných zájmů a pomoc při zajištění osobních záležitostí (108/2006, § 55).

Krizová pomoc se řadí mezi službu, která je poskytována ambulantní, terénní nebo pobytovou formou. Služba se zaměřuje na osoby, které jsou ohroženy na zdraví nebo životě a svou nepříznivou situaci nejsou schopny samy vyřešit. Služba vedle ubytování poskytuje i stravu, dále sociálně terapeutické činnosti a pomáhá uplatňovat práva a zájmy jedinců. Stejně tak obstarává i jejich osobní záležitosti (108/2006, § 60).

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež jsou zařízení poskytující služby dětem ve věku od 6 do 26 let, které jsou ohroženy nežádoucími společenskými jevy. Jsou poskytovány ambulantní, případně terénní formou. Služba si klade za cíl zamezit nebo alespoň minimalizovat sociální a zdravotní rizika vycházející ze způsobu jejich života a snaží se tak kvalitu jejich života zvýšit. Cílem služby je také zajistit lepší orientaci v jejich sociálním prostředí a vybudovat takové podmínky, které by byly vhodné pro řešení jejich obtížné sociální situace. Služba může být zprostředkována anonymně a zahrnuje následující činnosti: výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (zákon č. 108/2006, § 62).

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi představují terénní, eventuálně ambulantní služby, které jsou poskytovány rodinám, jejichž dítě je ohroženo na vývoji. Za ohrožený vývoj dítěte může nepříznivá sociální situace, která již nějakou dobu přetrvává, a kterou rodiče nejsou schopni vlastními silami překonat. Jedná se o situaci, u které se dají předpokládat další rizika spojená s ohrožením vývoje dítěte. Služba pomáhá uplatňovat práva a oprávněné zájmy těchto osob. Také jim poskytuje pomoc s navazováním kontaktu

se společenským prostředím, a rovněž zahrnuje sociálně terapeutické činnosti. Vedle sociálně terapeutických činností jsou těmto osobám poskytovány činnosti vzdělávacího, výchovného a aktivizačního charakteru (108/2006, § 65).

Terénní programy představují terénní služby, které se jsou poskytované osobám, jejichž způsob života je rizikový nebo jím jsou ohroženy. Služba je poskytována problémovým skupinám osob, jakými jsou osoby bez přístřeší, uživatelé omamných psychotropních nebo návykových látek, osoby nacházející se v sociálně vyloučených komunitách a jiné skupiny, které jsou sociálně ohroženy. Služba si klade za cíl výše zmíněné skupiny vyhledat a eliminovat rizika spjatá s jejich životním stylem. Klienti služby mají možnost jejího anonymního využití. Služba rovněž zahrnuje zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomáhá uplatňovat práva, oprávněné zájmy a zajišťovat osobní záležitosti (108/2006, § 69).

Sociální rehabilitace představuje souhrn činností vedoucích k soběstačnosti a nezávislosti jedince. Jejich samostatnosti se snaží dosáhnout prostřednictvím rozvíjení jejich dovedností a schopností. Také se snaží posílit jeho návyky a nacvičit si takové činnosti, které jsou nezbytné pro samostatné fungování v životě. Sociální rehabilitace je poskytována buď ambulantní nebo terénní formou, nebo formou pobytovou. V rámci terénních nebo ambulantních služeb se poskytují vzdělávací, výchovně a aktivizační činnosti. Dále pomáhají zprostředkovat kontakt se společenským prostředím a rovněž podporují jedincovy dovednosti, které vedou k jeho soběstačnosti. Také se zaměřuje na nácvik takových dovedností, které usnadňují začlenění se ve společnosti (108/2006, § 70).

2.3.3 Projekty pomáhající dětem odcházejících z dětských domovů

Projektů na podporu dětem a mladistvým po odchodu z dětských domovů je v České republice celá řada. Cílem těchto projektů je umožnit jedincům co nejsnazší začlenění do společnosti a poskytnout pomoc v možná jejich nejtěžším životním období. My si uvedeme jen několik z nich.

DEJME DĚTEM ŠANCI o. p. s. představuje neziskovou organizaci založenou v roce 2011. Organizace pomáhá mladým jedincům k úspěšné integraci po opuštění ústavní výchovy a rozvoji samostatnosti. Organizace není zaměřena na podporu dětských domovů, ale na pomoc konkrétního dítěte a hledá pro děti přátele, patrony dárce a zaměstnavatele. Organizace nabízí spoustu projektů, do kterých se lze zapojit. Jedním z nich je projekt s názvem „**Podporuj mě**“ aneb adopce „na blízko“ v rámci kterého může kdokoli za měsíc

naspořit určitou částku, která jedinci může po odchodu z ústavní výchovy pomoci. Další z projektů je „**Najdi si mě**“, který se zaměřuje na děti staršího školního věku. Cílem je poskytnutí pomoci konkrétnímu jedinci, a to prostřednictvím kontaktu s dítětem. Záměrem projektu je najít dítěti tzv. „patrona“, který s ním bude v kontaktu buď osobním, nebo písemným, přičemž formu kontaktu si jedinec volí sám. V kontaktu s dítětem je patron už v době, kdy dítě pobývá v ústavním zařízení a zůstává s ním i po jeho opuštění. Součástí organizace je i projekt „**Pomoz mi do života**“ zaměřující na pomoc při vstupu do samostatného života. Pomáhá nejen při přechodu z ústavní péče do běžného života, ale je také zaměřen na studium a přípravu na budoucí profesi. Projekt je tvořen stipendijním programem, startovacím balíčkem zajišťujícím hmotnou pomoc při opuštění dětského domova a pomocí co se týče hledání ubytování a získání zaměstnání (DEJME DĚTĚM ŠANCI o.p.s. © 2021).

Organizace Spolu dětem o.p.s. funguje od roku 2006 a jejím cílem je příprava mladistvých na život po ústavní péči. Za největší nedostatky dětských domovů považuje u dětí nízkou úroveň vzdělání, zkreslené představy o životě a malou sebedůvěru, kterou se jim snaží navrátit společně se zodpovědností a samostatností. Organizace je iniciátorem projektu s názvem „**Postav se na vlastní nohy**“, který je zaměřen na přípravu dětí odcházejících z dětských domovů. Je realizován prostřednictvím speciálních tréninků dospělosti, kdy se děti učí rozeznat a porozumět různým situacím, a rovněž jakým způsobem v nich jednat. Součástí programu je příprava dítěte na pohovor, pomoc s napsáním životopisu a finanční gramotnost. Také se soustřeďuje také na dovednost navázat a udržet sociální vazby s ostatními (Spolu dětem, o.p.s. © 2022).

Tvůrcem projektu „**Začni správně**“ je mezinárodní organizace Yourchance, která se orientuje na vzdělávání a sociálně znevýhodněné skupiny. Projekt je zaměřen na pomoc a podporu mladým jedincům z dětských domovů. Cílem je dítěti po odchodu z ústavní péče umožnit postavit se na vlastní nohy a plnohodnotně žít. Děti mají k dispozici online pomoc, co se týče hledání bydlení, zaměstnání apod. Mohou také využít linku pomoci pro mladé, online vzdělávání, terapeutickou pomoc nebo mentoringový program, v rámci kterého, může dítě získat mentora. Projekt zahrnuje i stipendijní program podporující vzdělání jedince nebo tzv. akce pro mladé, prostřednictvím kterých se mohou setkávat s jinými dětmi z ústavní péče. Ti, kteří se úspěšně dokážou začlenit do běžného života, založit rodinu, získat zaměstnání a vytvořit zázemí, je udělena ocenění s názvem BÍLÁ VRÁNA (Začni správně © 2022).

Další z organizací, která se věnuje dětem z ústavní péče, je **Nadace Terezy Maxové dětem**, která je tvořena třemi pilíři, a to prevencí, podporou náhradního rodičovství a kompenzací nedostatků ústavní výchovy. Poslední pilíř je zaměřen na přípravu dětí na odchod z dětského domova a život po něm. Klade důraz na všestranný rozvoj dítěte a podporu vzdělání. Také se soustřeďuje na vytváření rovných příležitostí, co se týče integrace do života po odchodu z ústavní výchovy (Nadace Terezy Maxové dětem © 2022).

3 INTEGRACE NA TRH PRÁCE

Uplatnění na pracovním trhu hraje nezastupitelnou roli v životě každého jedince. Práce je předpokladem pro kvalitní život, jelikož je prostředkem nejen společenského a finančního prospěchu, ale i sebeuplatnění. Umožňuje jedinci navázat společenské vazby a naplnit potřeby sebeúcty a seberealizace. Práce se tedy nezaměřuje pouze na výrobu statků a služeb, ale umožňuje rozvíjení jedince na poli sociálních vztahů, osvojování odborných kompetencí a rozvíjení osobní identity. Prostřednictvím profese se jedinec dostává do sociálního prostředí, ve kterém je podroben hodnocení a porovnávání s ostatními. V souvislosti s životními dráhami člověka zaměstnání vymezuje počátek a závěr ekonomické činnosti. Nenadálá ztráta zaměstnání představuje pro jedince obrovskou ránu a může vyústit až v traumatickou zkušenost.

Pokud je jedinec nezaměstnaný delší dobu, mohou se u něj rozvinout pocity zbytečnosti, selhání a existenční krize. Člověk, který je dlouhodobě bez práce, rovněž ztrácí sociální kontakty a postupně se rozpadá i integrita jeho osobnosti. Jedinec dlouhodobě nezaměstnaný může začít pochybovat o své budoucnosti a následně podceňovat své vlastní schopnosti. Integrace na pracovní trh je spojena s vysokým společenským postavením a také osobní důležitostí, jelikož práce je původcem naší identity a také představuje předpoklad o něco v životě usilovat (Buchtová a kol., 2002, s. 75-76).

Kapitola se v počátku zaměřuje na charakteristiku trhu práce. Poté je pozornost věnována klíčovým aspektům vedoucím k úspěšné integraci, a integraci na trh práce jako takové. Dále jsou popsány skupiny osob, které se vyznačují problematickou integrací na pracovní trh. Závěr kapitoly se zabývá podporou mladých jedinců na pracovním trhu.

3.1 Vymezení trhu práce

Rievajová (2009, s. 7) trh práce definuje jako „*prostor, ve kterém dochází k interakci mezi zaměstnavateli (resp. jejich poptávkou po práci) a zaměstnanci (resp. jejich poptávkou práce).*“

Můžeme tedy říct, že trh práce představuje prostor, ve kterém dochází k působení dvou hlavních účastníků, a to zaměstnavatele a pracovní síly. Jedná se o prostředí, které je v nepřetržitém pohybu, jelikož se neustále snaží hledat ideální postavení mezi výše zmíněnými aktéry. Prvnímu z aktérů, tedy zaměstnavateli jde o nalezení ideální pracovní

síly, která by splňovala a vyhovovala jeho podnikatelským cílům. Druhý z výše zmíněných účastníků, tedy pracovní síla usiluje o co nejúčinnější prodej své pracovní síly.

Do zmíněného vztahu mezi těmito aktéry zasahuje třetí strana představující stát se svými institucemi. Stát je iniciátorem pravidel a norem a vytváří podmínky, za kterých se zmínění aktéři na trh práce dostávají. Stát zde hraje roli rozhodčího a může do takového vztahu zasahovat. Do jakého rozsahu může stát do takového vztahu vstupovat je dáno právním rámcem, který usměrňuje jednání činitelů na trhu práce, a tím je zejména Zákoník práce č. 262/2006 (Kuchař, 2007, s. 111).

Trh práce se skládá ze tří základních činitelů, a to již z výše zmíněné nabídky práce, její poptávky a její ceny (mzdy). Jírová (1999, s. 7) uvádí, že je trh práce „*na jedné straně ovlivňován poptávkou po pracovních silách vycházející z celkové hospodářské a sociální politiky a na druhé straně nabídkou pracovních sil.*“ Trh zboží a služeb se neustále mění, proto je potřeba se těmto změnám přizpůsobit a vhodně na ně reagovat. Je nezbytné, aby vedle sebe zároveň fungoval trh práce (nabídka pracovních sil) a trh výrobních činitelů (výrobce). Nabídka práce představuje množství odpracovaných hodin nebo počet zaměstnanců (Jírová, 1999, s. 8-9).

Poptávka po práci je vymezena množstvím práce za daný časový úsek. Na straně poptávky stojí zejména podniky, jejichž hlavním záměrem je co nejvíce maximalizovat zisk (Macáková a kol., 2003, s. 161).

3.2 Klíčové aspekty vedoucí k integraci na pracovní trh

Dle Matouška a Pazlarové (2014, s. 49) je pro integraci na pracovní trh klíčová „*orientace budoucího zaměstnance na vzdělání jako na prostředek k získání zaměstnání a uznání významu zaměstnání jako důležitého atributu osobní, resp. rodinné totožnosti.*“ Pokud dítě vyrůstá v rodině, jehož rodiče jsou dlouhodobě nezaměstnaní a závislí na dávkách, je zde velká pravděpodobnost, že takové dítě nebude dostatečně motivováno k vybudování pracovní kariéry na pracovním trhu. Škola pak v této souvislosti hraje významnou roli, jelikož by se měla snažit takovému postoji předcházet a dítě motivovat.

Jedinci k začlenění na trh práce mohou pomoci služby pracovního poradenství, jejichž cílem je člověka informovat o tom, jaké možnosti má k dispozici. Rovněž ale jedince varuje před riziky spojených se situací, ve které se momentálně nachází. Aby bylo pracovní poradenství kvalitní, nezbytnou součástí je vypracování klientovy anamnézy a orientace ohledně

rodinných příjmů a pohledávek, které by jedince mohly více motivovat k hledání a zisku práce. Také se provádí rozhovor zjišťující požadavky a očekávání jedince ohledně jeho budoucí profese. V rámci pracovního poradenství je jedinci poskytována pomoc při vytváření životopisu, který by měl být strukturovaný a především pravdivý. Pracovní poradenství také jedinci pomáhá hledat a orientovat se v internetových nabídkách práce, a v případě jedincova zájmu může rovněž pracovní poradce poskytnout pomoc a doprovodit jej k jeho pracovnímu pohovoru. Vzájemná kooperace mezi pracovním poradcem a klientem by měla zajistit větší šanci získat zaměstnání (Matoušek, 2014, s. 50-51).

Dalším z klíčových aspektů integrace na pracovní trh jsou projekty, které podporují vzdělávání, vstup na trh práce a následné uplatnění v něm. V České republice jsou některé z těchto projektů zajišťovány prostřednictvím neziskových organizací. Může se jednat např. o zvláštní rekvalifikační kurzy určené pro mládež v ohrožení kladoucí důraz především na osvojení pracovních dovedností (Matoušek, 2007, s. 97). Co se týče rekvalifikačních kurzů v České republice, největší nabídku tvoří kurzy počítačových dovedností, kurzy týkající se práce v sociálních službách a zdravotnické sféře a kurzy účetnictví. U rekvalifikačních kurzů je nezbytná orientace na pracovní kompetence, po kterých je v konkrétní lokalitě největší poptávka. Nestačí tedy jen rekvalifikační kurz absolvovat. Je potřeba, aby měl jedinec možnost své nově nabyté dovednosti využít, jinak by mohlo dojít k poklesu motivace ze strany jedince si opětovně hledat zaměstnání (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 50-52).

3.3 Integrace na pracovní trh a EU

Rada Evropské Unie zavedla pojem „začleňující trh práce.“ Definiuje jej jako „široký koncept trhu práce, který často vyjadřuje očekávání, že pracovní místa budou dostupná i lidem s nižší pracovní kapacitou, přičemž tato místa budou mít pro tyto osoby vhodné parametry a standardy a budou pro ně dostupná za všech podmínek a v kterémkoliv časovém okamžiku.“ Nižší pracovní kapacitou se rozumí lidé s různými handicap (Council of European Union, 2001, s. 33 cit In: Kotýnková, Němec, 2003, s. 63).

Trh práce je součástí tzv. procesu sociálního začleňování, jelikož je jedním z mechanismů, který se podílí na vytváření možností ale zároveň i hrozeb ve společnosti. Mezi další takové mechanismy se vedle trhu práce řadí bydlení, vzdělání, péče o zdraví, sociální ochrana a další služby. Záměrem sociální integrace je zajistit univerzálnost a dostupnost výše zmíněných mechanismů, které by naplňovaly potřeby jedinců ohrožených sociálním

vyločením a chudobou. Rovněž je cílem společenského začleňování možnost uplatnit základní práva jedinců. Z tohoto důvodu Evropská unie přišla s důležitými úkoly, které je potřeba naplnit.

Jednou z úloh je vytváření a rozvíjení začleňujícího trhu práce a podpoření zaměstnanosti jako práva a příležitosti dostupné pro všechny. Je nezbytné posilovat pozitivní postoj k zaměstnání. Jedná se tak o primární nástroj, který se snaží předcházet vzniku chudoby a sociálního vyloučení. Prostřednictvím začleňujícího trhu práce se formuje spousta opatření, která vedou k vyšší zaměstnatelnosti lidí a jsou uzpůsobena jednotlivým jedincům. Následují další opatření, která umožňují vybudovat pracovní místa jedincům, jejichž pracovní schopnosti jsou omezeny. Dalším z úkolů je záruka náležitého příjmu a prostředků pro zachování důstojného života. Důležitou úlohou je zajistit všem adekvátní příjem zajišťující kvalitní život a účast na společenském životě (Kotýnková, Němec, 2003, s. 63).

Členské země Evropské unie schválily čtyři cíle, umožňující snadnější začlenění do společenského života ohroženým skupinám populace. V tomto procesu je důležité brát v potaz speciální sociálně-ekonomické podmínky.

Uvedeme si první cíl, prostřednictvím kterého byla stanovena opatření, vedoucí ke snadnější účasti v zaměstnání a přístupu ke zdrojům, právům, zboží a službám všem jedincům. Tato opatření jsou nadále rozdělena následujícím způsobem:

Opatření podporující přístup ke stálému a kvalitnímu zaměstnání pro všechny jedince, kteří mohou pracovat, a to buďto na základě větší snahy při integraci ohrožených skupin populace, zvýšenou snahou se rozumí tvoření vzdělávacích a kvalifikačních programů, dále zpracování souhrnu opatření sjednocující zaměstnání a rodičovství, a zužitkování sociální ekonomiky vedoucí k větší zaměstnanosti a začlenění do společnosti

Opatření zaměřující se na prevenci vyloučení z trhu práce na základě větší zaměstnatelnosti jedinců, zaměstnatelnost by měla být zvyšována pomocí organizace práce, celoživotního vzdělávání a nástrojů pro řízení lidských zdrojů

Opatření zajišťující všem zdroje, které zabezpečují důstojný život (minimální příjem), dále opatření, která motivují jedince ke vstupu do zaměstnání (zvýšení příjmů)

Opatření zajišťující přístup k bydlení, které je ve slušném a zdravotně vyhovujícím stavu a dále přístup ke službám potřebných pro běžný život (elektrina, voda)
Opatření zaručující přístup ke zdravotní péči, poskytující s přihlédnutím na situaci jedince
Opatření rozvíjející služby pro sociálně vyloučené jedince a opatření umožňující přístup ke vzdělání, právu, sportu, kultuře apod.

(Kotýnková, Němec, 2003, s. 65-66).

3.4 Skupiny osob s problematickou integrací na pracovní trh

Jedincovo uplatnění na trhu práce může být ovlivněno řadou aspektů, jakými jsou například věk, pohlaví, zdravotní stav, příslušnost k etnické skupině nebo vzdělání. Výše zmíněné faktory vyřazují skupiny lidí, které vykazují větší pravděpodobnost ztráty zaměstnání a již předem jim determinují potíže s dlouhodobou nezaměstnaností. Tyto skupiny jsou navíc ohroženy opakovanou nezaměstnaností. Členové těchto skupin se více uplatňují na sekundárním trhu práce a je pro ně typická špatně placená profese, která nepředstavuje jistou budoucnost. Mezi takové skupiny lze v České republice zařadit mladé lidi, jedince s nízkým vzděláním, romské etnikum, osoby se zdravotním postižením, starší jedince a imigranty. Na výše zmíněné skupiny je orientována politika zaměstnanosti zajišťující podporu a pomoc (Buchtová a kol., 2002, s. 109). Není tedy pochyb o tom, že určité sociální skupiny díky rozdílným možnostem nejsou schopny se dostatečně přizpůsobit přeměnám souvisejících s vývojem na trhu práce (Kuchař, 2007, s. 139).

Osoby, které přichází z ústavní péče na pracovní trh, se mohou potýkat s žádnou nebo nízkou úrovní dosaženého vzdělání, a tudíž jejich integrace na pracovní trh může představovat problém. Ti, kteří vystudují a získají určité vzdělání, ale pořád patří mezi čerstvé absolventy škol, a mohou tak vykazovat nedostatek odborné přípravy, což jim může začlenění na pracovní trh rovněž znesnadnit. Také se často setkáváme s tím, že děti umístěné v ústavní péči jsou romského původu, což jim integraci na pracovní trh opět komplikuje. Z tohoto důvodu si nyní tyto skupiny více popíšeme.

3.4.1 Absolventi škol a mladší věkové skupiny

Nejvíce rizikovou skupinu na trhu práce představují mladiství ve věku 15-24 let. Právě tato skupina je ovlivněna nejvíce, co se týče ekonomické krize a ekonomické stagnace. V roce

2008 míra nezaměstnanosti mladých lidí činila 15,8 %, o rok později už 20 %. Tato vzestupná tendence trvala do roku 2013, kdy míra nezaměstnanosti mladých vzrostla na 23,3 %. V následujících letech došlo k mírnému poklesu, kdy možnou příčinou mohou být obnovování evropské ekonomiky a také opatření pomáhající mladým jedincům s integrací na trh práce.

V důsledku rychlého vzestupu míry nezaměstnanosti mladých zavedla Evropská komise mimořádná opatření. Evropská rada iniciovala projekt s názvem *Příležitost pro mladé*, v rámci kterého, měly členské státy Evropské unie vytvořit plán pro zaměstnanost mladých. Projekt měl obsahovat postupy a kroky na pomoc a podporu vzdělávání a následné vyšší zaměstnanosti. Opatření podporující čerstvé absolventy škol na trhu práce vznikala i v dalších letech. Mezi další projekty, které vznikly na podporu zaměstnanosti mladých, řadíme např. Youth Employment Initiative nebo Social Agenda-Youth employment. Ze statistik vyplývá, že nejhorší situace s ohledem na zaměstnanost mladých je ve Španělsku a Řecku, kde je téměř každý druhý mladý člověk nezaměstnaný (Palíšková, 2014, s. 93-94).

Mladí lidé představují rizikovou skupinu, která má ztížené podmínky pro vstup na trh práce a často tak dochází k jejich vysoké nezaměstnanosti. Nejčastější příčinou nezaměstnanosti mladistvých jsou nedostatečně rozvinuté pracovní návyky a nedostatek praktických vědomostí a zkušeností. Další problém může představovat nízká kvalifikace a nedostatek jazykových schopností mladých jedinců. Velká část absolventů rovněž disponuje ne příliš velkou ochotou, co se týče výkonu určitých zaměstnání. Pro mládež není vstup na trh práce snadný. Nesení nákladů spojených s odbornou přípravou mladistvých bez praxe se totiž setkává s jistou neochotou ze strany zaměstnavatelů. Další z příčin velkého množství mladých nezaměstnaných je nedostatečná poptávka, co se týče nového odborného vzdělání, kterého jedinec dosáhl. Z toho vyplývá, že požadavky trhu práce jsou v rozporu se vzdělávacím systémem (Kotýnková, 2006, s. 122-123).

3.4.2 Lidé bez kvalifikace

Lidé bez kvalifikace nebo s nízkou kvalifikací představují skupinu, která by měla mít oprávněný strach ze ztráty zaměstnání. V pracovní struktuře dochází ke změnám, kdy se pracovní požadavky a míra kvalifikace neustále zvyšují. Jedinci, kteří požadovaného stupně kvalifikace nedosahují, mohou mít s uplatněním na trhu práce problém. Jejich situace se rovněž zhoršuje s příchodem pracovní síly ze zahraničí, která zabírá místa s nízkou

kvalifikací. Nekvalifikovaná pracovní síla se konkrétně v České republice setkává s velkým množstvím problémů.

Česká republika se potýká s vysokou mírou nezaměstnanosti u jedinců bez vzdělání, a odlišnou mírou nezaměstnanosti mezi jedinci bez vzdělání a jedinci se sekundárním a terciálním vzděláním. Tento stav je příčinou různých činitelů. První z nich je podstata českého trhu, která byla kdysi zaměřená na kvalifikovanou práci. Přijímání do práce jedinců bez kvalifikace tak mělo povahu sociálního zajištění. Druhým faktorem byla náhrada zdejších nekvalifikovaných zaměstnanců za pracovní sílu ze zahraničí. Dalším z činitelů je neochota lidí s nízkou kvalifikací zahájit další vzdělávání. Ta ale může být zapříčiněna ne příliš velkou flexibilitou školního, a především mimoškolního systému vzdělávání. Posledním z faktorů je systém sociální politiky zajišťující sociální podporu, která brání větší motivaci jedinců s nízkou nebo žádnou kvalifikací.

Může se zdát, že tato situace nabízí snadné východisko. Stačilo by takové jedince přinutit k dosažení potřebné kvalifikace, díky které by našli odpovídající uplatnění na trhu práce. Problém je ale v tom, že intelektuální dovednosti takových jedinců jsou do značné míry omezeny. Některým zase jejich situace vyhovuje, jelikož nemají motivaci a sami pracovat nechtějí. Jediné a efektivní řešení tohoto stavu by mohly přinést restriktivní opatření v podobě zmenšení sociální podpory nebo jejich plnému odebrání (Kuchař, 2007, s. 139-140).

Je potřeba vybudovat přípravu na zaměstnání tak, aby bylo sloučeno vzdělávání s profesním životem. Kotýnková a Němec (2003, s. 30) uvádí, že *„plynulý přechod ze vzdělávacího systému do pracovního života je nezbytné podporovat pružnými formami učení a pracovního výcviku při zaměstnání, což umožní získávat kvalifikaci přímo na pracovišti.“* Je rovněž potřeba vedle obecných teoretických poznatků, zajišťujících lepší adaptaci v budoucím životě, rozvíjet i praktické dovednosti zaměřené na přípravu budoucího povolání.

3.4.3 Romové

Další rizikovou skupinu na trhu práce tvoří romské etnikum. Pro Romy je náročné získat zaměstnání, jelikož se požadavky k uplatnění na trhu práce neustále navyšují a je tak požadována stále vyšší úroveň kvalifikace. Romové často nedosahují vyššího než základního vzdělání a jejich kvalifikace tak proto zůstává nízká. Velká část romského etnika přitom často nedokončí ani povinnou školní docházku. Většina romských dětí (80 %) má vystudovanou zvláštní školu, 75 % Romů na trh práce vstupuje pouze se základním

vzděláním a 10 % Romů základní vzdělání nedokončí. Velkému množství romských dětí činí problém také jazyková bariéra, jelikož většina z nich má problémy s českým jazykem (Kuchař, 2007, s. 158). Romské etnikum je vystavováno tlaku ze strany majority, která jim neumožňuje úplnou integraci. Z toho vyplývá, že jejich šance se na trhu práce uplatnit je velmi nízká. Romové se často potýkají s vysokou mírou kriminality a sociálními problémy, a to především v místech, ve kterých se jich koncentruje velké množství (Buchtová a kol., 2002, s. 114-115).

Přibližně 60 % Romů z celé romské populace je nezaměstnaných, přičemž se jejich nezaměstnanost neustále prodlužuje. Původ ekonomické nečinnosti u většiny nepracujících Romů může spočívat ve zdravotních problémech. Přípravou na budoucí profesi se zabývá ani ne pětina (18 %) romské menšiny. V majoritní společnosti dochází k opaku, jelikož ekonomicky nečinných připravujících se na budoucí povolání je téměř polovina a zdravotní důvody způsobující jejich neaktivitu se objevují jen zřídka. Důvodů způsobujících u romské menšiny potíže se uplatnit na trhu práce je několik. Hlavní příčinou je již výše zmiňovaná nízká úroveň vzdělání. Dalším z problémů je nízká pracovní kázeň a závislost na sociálních dávkách, které činí téměř polovinu jejich příjmů. Problém je také v nahrazení romských uchazečů o práci pracovní silou ze zahraničí, kdy se jedná především o Ukrajince. Všechny zmíněné příčiny vedou k tomu, že uplatnění romské pracovní síly na trhu práce není snadné (Kuchař, 2007, s. 160).

3.5 Podpora mladých uchazečů na trhu práce

S podporou mladých jedinců na trh práce přichází řada projektů. Jedním z nich je projekt nesoucí název Iniciativa na podporu mladých uchazečů o zaměstnání, který vznikl 1. 1. 2020 a jehož realizace by měla trvat do 31. 10. 2022. Projekt je určen mladým lidem do 30 let, kteří jsou sociálně znevýhodněni a mají tak omezené možnosti se na trhu práce uplatnit. Cílem projektu je aktivizace a profesní mobilizace jedince, který má obtíže získat zaměstnání na trhu práce. Jedná se o osoby, které jsou zaregistrovány v evidenci na Úřadu práce České republiky, a to po dobu minimálně 6 měsíců. Dále se jedná o osoby s nízkou nebo žádnou kvalifikací, osoby se zdravotním postižením a osoby po výkonu trestu odnětí svobody. Dále je projekt určen jedincům, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách a socio-kulturně znevýhodněném prostředí. Také pomáhá osobám, které pečují o blízkou osobu, rodičům do 6 měsíců po mateřské a rodičovské dovolené, osobám s exekucí a osobám, které opouští zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Projekt nabízí řadu aktivit, které mohou uchazeči o zaměstnání využít. První z nich je vstupní poradenský pohovor, prostřednictvím kterého jsou uchazeči seznámeni s aktivitami, které mohou využít a které by vyhovovaly jejich individuálním potřebám. Vstupní rozhovor lze přirovnat k individuálnímu poradenství. Na vstupní rozhovor navazuje skupinové poradenství, které má dlouhodobější trvání. Cílem takového poradenství je přesvědčit uchazeče o účinnosti projektu, který nabízí pomoc při řešení jejich současné obtížné situace. Další z činností programu je návrat do vzdělání, který se jedince snaží motivovat k opětovnému studiu zajišťujícím větší šanci se na trhu práce dlouhodoběji uplatnit. Součástí projektu jsou i rekvalifikační kurzy orientující se na dosažení odborných dovedností a znalostí, které jsou na trhu práce požadovány. Uchazeči o zaměstnání se tak mohou na určitou pracovní pozici lépe připravit.

Projekt sebou rovněž zahrnuje krátkodobé zaměstnání, jinak řečeno práci na zkoušku. Jedná se o nástroj aktivní politiky zaměstnanosti, jehož záměrem je rozvíjet prostupné zaměstnávání. Také slouží k obnovení profesních návyků a rozvinutí větší jistoty jak na straně budoucího zaměstnance, tak na straně zaměstnavatele. Projekt rovněž přichází s tzv. dotovaným a nedotovaným zaměstnáním. V rámci toho má zaměstnavatel ze strany Úřadu práce České republiky k dispozici příspěvek na platové náklady, který slouží jako příspěvek na odborné praxe. Uchazeči o zaměstnání mají rovněž k dispozici doprovodná opatření v podobě proplácení výdajů z cest, hlídání dětí a dalších rodinných členů, úhrady vstupních lékařských prohlídek nebo úhrada prohlídky potřebné k rekvalifikaci (Úřad práce ČR, © 2021).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Jak již bylo v úvodu zmíněno, ve výzkumu se zaměřuji na integraci osob z ústavní péče na trh práce. Cílem výzkumného šetření je sledovat životní příběhy osob, které si prošly institucionální péčí a byly úspěšné při vstupu na trh práce. Odchod z ústavního zařízení představuje významný mezník pro každého, kdo si ústavní péčí prošel. Takový odchod a přechod do běžného života může často představovat problém. Od jedince opouštějícího ústavní zařízení se očekává, že bude vykazovat známky nezávislosti a bude schopen se začlenit do společnosti s čímž je rovněž úzce spojen přechod do zaměstnání. Jestliže takovým jedincům od raného věku chybí formování návyků a hodnot, lze u nich předpokládat ztížené podmínky při vstupu na trh práce. Jedinci opouštějící ústavní péči mohou mít o zaměstnání zkreslenou představu, a jejich orientace jak ve společnosti, tak na pracovním trhu může být obtížná.

U výzkumného šetření jsem se rozhodla zjistit, jaké jsou životní příběhy osob úspěšných na trhu práce. Zaměřila jsem se na významné události, které mohly jedince na jeho životní cestě výrazně ovlivnit. Dále jsem zkoumala jednotlivá životní období těchto jedinců, jakými jsou dětství, pobyt v domově, období studia, odchod z domova a jejich začlenění na pracovní trh. Sledovala jsem také formy pomoci a podpory, které se jedincům během jejich života dostaly.

4.1 Pojetí výzkumu

K získání potřebných dat jsem se rozhodla pro výzkum kvalitativní, který lze definovat jako typ výzkumu, u kterého výsledky nezískáváme prostřednictvím statistik. Strauss s Corbinovou (1999, s. 10) kvalitativní výzkum definují jako „výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.“ Kvalitativní výzkum se využívá k odhalení podstaty určitého jevu, o kterém nemáme příliš mnoho informací. Kvalitativní výzkum lze využít i v případě, pokud chceme získat nové poznatky o jevech, o kterých už máme nějaké povědomí. Kvalitativní výzkum nám umožňuje o určitém jevu získat detailní informace.

Švaříček s Šedřovou (2014, s. 17) kvalitativní výzkum popisují jako „proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu.“ Z tohoto důvodu jsem se rozhodla pro kvalitativní šetření, jelikož se v mém výzkumu budu orientovat na životní příběhy osob úspěšných na trhu práce.

Kvalitativní výzkum obsahuje tři základní složky. Tou první jsou údaje, které získáváme z různých zdrojů, přičemž nejčastějšími z nich jsou rozhovory a pozorování. Druhá složka je tvořena analytickými nebo interpretačními postupy, díky kterým lze vytvářet závěry a teorie. Třetí složku kvalitativního výzkumu představují písemné a ústní výzkumné zprávy. Forma těchto zpráv je závislá jak na samotných posluchačích, tak na prezentovaných závěrech nebo teoriích (Strauss, Corbinová, 1999, s. 12).

Práci kvalitativního výzkumníka lze přirovnat k detektivní činnosti, jelikož důležitou součástí tvoří hledání a analyzování jakýchkoli informací, které slouží k objasnění výzkumných otázek. Výzkumný proces se v kvalitativním výzkumu vyznačuje longitudinálním charakterem, což znamená, že sběr a analýza dat se odehrává v delším časovém úseku (Hendl, 2005, s. 50).

4.2 Vymezení výzkumných cílů a otázek

Při vymezení výzkumných cílů a otázek nutno podotknout, že jsem vycházela z výzkumu Staňkové (2018), která se věnovala úspěšným vysokoškolsky vzdělaným Romům. Přestože ve svém výzkumu zkoumám jinou cílovou skupinu, vnímám její výzkum jako vhodný model.

Hlavním cílem výzkumu je poznat životní příběhy osob z ústavní péče úspěšných na trhu práce. Pro dosažení hlavního cíle jsem si stanovila cíle dílčí.

4.2.1 Dílčí výzkumné cíle

DC1: Zachytit klíčové momenty a události, které měly významný vliv na formování jejich životní cesty

DC2: Zachytit jednotlivá životní stádia jedince (dětství, pobyt v domově, období studia, odchod z domova a vstup na pracovní trh)

DC3: Identifikovat formy podpory a pomoci, které měly vliv na úspěšnou integraci jedinců na trh práce

4.2.2 Vymezení výzkumných otázek

V souladu s hlavním výzkumným cílem byla stanovena hlavní výzkumná otázka.

HVO: Jaké jsou životní příběhy osob z ústavní péče úspěšných na trhu práce?

Dále jsem si stanovila dílčí výzkumné otázky, které rovněž vychází z dílčích výzkumných cílů.

VO1: Jaké klíčové momenty a události měly významný vliv na formování životní cesty jedince?

VO2: Jaká jsou jednotlivá životní období u jedinců úspěšných na trhu práce?

VO3: Jaké formy podpory a pomoci můžeme u takových jedinců zaznamenat?

4.3 Metoda sběru dat a výzkumný design

K získání potřebných dat jsem využila rozhovor, který představuje nejběžnější metodu sběru dat v kvalitativním výzkumu. Hlubkový rozhovor lze také pojmenovat jako *in – depth interview*. Jedná se o nestandardizovaný způsob získávání informací, probíhajícího mezi výzkumníkem a participantem výzkumu, prostřednictvím otevřených otázek. Otevřené otázky nám umožňují pochopit pohled, a názory lidí bez toho, aniž by byly jejich odpovědi limitovány otázkami v dotazníkovém šetření.

Dle Kvaleho (1996, s. 5-6) je hlubkový rozhovor metodou „*jejímž účelem je získat vyličení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsanych jevů.*“ Hlubkový rozhovor nám umožňuje zkoumat nejen jedince v konkrétním prostředí, ale rovněž určité sociální skupiny, kdy záměrem je porozumět chování jednotlivých příslušníků určité skupiny. Jednou z nejdůležitějších zásad kvalitativního výzkumu je zachytit odpovědi a slova v jejich přirozené formě prostřednictvím již zmiňovaného hlubkového rozhovoru.

Proces získání dat prostřednictvím rozhovoru sebou nese jeho přípravu, samotný proces dotazování, přepis rozhovoru, následnou reflexi a zpracování dat s psaním výzkumné zprávy.

4.3.1 Narativní rozhovor

Ve svém výzkumu jsem využila rozhovor narativní. Nestrukturovaný neboli narativní rozhovor může zahrnovat pouze jednu předem připravenou otázku a lze jej využít v biografickém designu (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 159-160).

Při narativním rozhovoru nemáme k dispozici standardizované otázky. Vyznačuje se tedy povzbuzováním jedince k vyprávění. Rozhovor zahrnuje 4 fáze: stimulaci, vyprávění, pokládání objasňujících otázek a zobecňující otázky.

V první fázi usilujeme o získání důvěry informanta. Seznámíme jej s naším tématem a cílem. V následující fázi můžeme jedince vyzvat k vyprávění, kdy nás může zajímat celý život jedince nebo pouze konkrétní časový úsek. Poté nastává prostor na otázky, které nám mohou více objasnit určité nesrovnalosti. Na závěr přichází zobecňující otázky sloužící k odhalení významů, které jsme doposud neobjevili (Hendl, 2005, s. 176).

4.3.2 Biografický design

Jako výzkumný design jsem využila design biografický, který Hendl (2005, s. 130) definuje jako „*rekonstrukci a interpretaci průběhu života jedince někým druhým na rozdíl od autobiografie.*“ Průběhem života se rozumí sled jednotlivých životních událostí. Biografický výzkum se orientuje na vnitřní perspektivy člověka, jeho interakce ve společnosti a jeho zkušenosti v rámci jednotlivých rolí během života. Jedná se tedy o konstruování životního příběhu.

V biografickém výzkumu si nejprve stanovíme výzkumný cíl vymezující jedincovy zkušenosti a zážitky, jednotlivé životní etapy a jeho komplikace. Poté soustředíme a zpracováváme veškerý biografický materiál, nejčastěji rozhovor, a analyzujeme jednotlivá vyprávění. Nastává fáze, ve které třídíme jednotlivá témata a poté se zaměřujeme na významy v jednotlivých vyprávěních. Na výpovědi se díváme z širšího úhlu pohledu a zkoumáme širší struktury, díky kterým můžeme tyto významy lépe pochopit. Může se jednat o zkušenosti jedince, jeho názory a postoje nebo společenskou interakci. Pokud pracujeme s více osobami, jednotlivé příběhy poté srovnáváme (Hendl, 2005, s. 131).

4.4 Popis výzkumného souboru

Základní soubor tvoří jedinci, kteří si prošli ústavní péčí a úspěšně se integrovali na pracovní trh. Výběrový výzkumný soubor pak tvoří 4 informanti ze Zlínského a Moravskoslezského kraje. Informanti byli do výzkumného souboru vybráni na základě předem stanovených kritérií.

Kritéria výběru:

- Nařízená ústavní výchova před vstupem na trh práce
- Úspěšná integrace na trh práce
- Ochota participovat na výzkumu

K výběru takových participantů mi pomohly kontakty, které jsem získala na základě praxe a dobrovolnické činnosti v nejmenovaném dětském domově. Některé z informantů jsem získala díky ochotě pracovníků jednoho z domovů v Moravskoslezském kraji, kde mi bylo poskytnuto několik kontaktů na osoby, ze kterých jsem poté vybírala. Komunikace a domluva s informanty byla ve většině případů snadná a následná spolupráce se obešla bez problémů. Ve výzkumu nebyla stanovena věková hranice, proto výzkumný soubor tvoří osoby různých věkových kategorií.

4.4.1 Představení informantů

Informanti byli předem obeznámeni s tématem mého výzkumu a průběhem rozhovoru, přičemž všichni souhlasili s jeho nahráváním. Přestože žádný z nich neměl problém s ponecháním svého vlastního jména, v rámci zanechání anonymity byla jména všech účastníků výzkumu pozměněna.

Tabulka 1 Respondenti

INFORMANT	VĚK	DÉLKA POBYTU V DD	DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ	SOUČASNÉ ZAMĚSTNÁNÍ
EVA	44	10 let	SO-výuční list	Asistentka v MŠ
JÁCHYM	50	6 let DD 2 roky VÚ	ZŠ	Elektrikář
FILIP	33	6 let	SO-výuční list	Elektromechanik
ANNA	74	11 let	SO-výuční list	Bývalý strojírenský dělník

4.5 Způsob zpracování dat

Získaná data, která jsem získala prostřednictvím rozhovorů, byla přepsána a dále zpracována formou narativně orientované analýzy. Narativní analýza obsahuje 4 přístupy, z nichž dva jsou zaměřeny na obsah a následující dva na formální stránku věci. Pro zpracování dat byl zvolen holisticko-obsahový typ analýzy společně s kategoriálně-formálním typem, jelikož

jsem se ve výzkumném šetření zabývala především obsahovou stránkou, nikoliv formální. Narativní analýzu a zmíněné přístupy si nyní více popíšeme.

4.5.1 Narativně orientovaná analýza

Narativní analýzu lze zařadit mezi přístupy s dlouholetou historií, jelikož vychází z vyprávění lidských příběhů, prostřednictvím kterých se odjakživa předávaly společenské a kulturní hodnoty. Podstatou narativní analýzy je tedy životní příběh (Mioviský, 2006, s. 241).

Mioviský (2006, s. 242) uvádí, že *„předmětem narativní analýzy může být jakýkoli lidský výtvar obsahující, resp. zachycující určitý příběh nebo jeho části, označujeme jej jako narativní materiál.“* Narativním materiálem může být např. autobiografie, deníky, interview nebo zaznamenání běžné konverzace.

Co se týče postupu u narativní analýzy, je nezbytné si rozhovory neustále pročítat. V samotném počátku čtení bychom se neměli zaměřovat na nic konkrétního, jelikož bychom si nejprve o daném příběhu měli vytvořit obecnou představu. Poté si volíme způsob, jakým se bude rozhovor zpracovávat a interpretovat. Při analýze textu je důležité, abychom se striktně nedrželi předem stanovené struktury, a mohli tak zaznamenat i nové a nečekané okolnosti. Abychom se mohli k textu kdykoli vrátit, mohli tak v něm objevit něco nového a nahlížet na něj z jiného úhlu pohledu, je vhodné si na analýzu vyhradit dostatek času (Řiháček, Čermák, Hytych a kol., 2013, s. 78)

Mioviský (2006, s. 242) narativní analýzu charakterizuje jako přístup, ve kterém *„odmítáme existenci jediné pravdy o lidské realitě, jediné správné interpretace lidského jednání. Nehledáme tedy žádné univerzální pravdy, či pravidla přesahující kontextuální omezení.“*

V následujících kapitolách jsem se podrobněji věnovala výše zmíněným přístupům narativní analýzy, kterými jsou holisticko-obsahový a kategoriálně-obsahový modus.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Pro analýzu dat mého výzkumného šetření jsem se rozhodla pro narativní analýzu. V rámci ní jsem si zvolila dva přístupy. Jak už bylo výše zmíněno, prvním z nich je Holisticko-obsahový modus, na základě, kterého jsem zpracovala a zkonstruovala jednotlivé životní příběhy.

5.1 Holisticko-obsahový modus

Tento modus klade důraz na obsah životního příběhu a pohlíží na něj jako na celek. Jak již bylo výše zmíněno, je vhodné opakované pročitání textu až do doby, kdy odhalíme nějakou strukturu. Záměrem je co nejlépe vylíčit celkový obraz a všimnout si důležitých a významných témat, která se v našem textu opakují. Je důležité hledat a zaznamenávat různá témata, ke kterým se neustále vracíme a která čteme odděleně. Poté se zaměřujeme na výsledek, na který pohlížíme z různých úhlů pohledu a sledujeme, v jakém momentu se dané téma vynořilo poprvé a kdy se prolíná s jiným tématem. Soustředíme pozornost na to, jaká témata jsou podstatná a která pouze okrajová (Čermák, 2006, s. 13).

Při zpracování jsem se zaměřila na důležité momenty a události, které měly významný vliv na životní dráze jedince. Rovněž jsem se zabývala jednotlivými životními obdobími respondentů, kdy jsem zjišťovala, jaké bylo jejich dětství, jejich školní léta nebo pobyt v dětském domově. Dále jsem zkoumala jejich přechod z dětského domova do samostatného života a následnou integraci na trh práce. Zaměřila jsem se na formy podpory a pomoci, které mohly jedinci usnadnit nejen vstup na pracovní trh a získání zaměstnání, ale také mu pomoci v různých životních situacích.

5.1.1 PŘÍBĚH PRVNÍ – EVA

Rozhovor s Evou proběhl v polovině března. Setkání předcházela domluva prostřednictvím sociálních sítí. Domluva s Evou mi přišla velice snadná. Eva projevovala zájem a byla ochotná za mnou kamkoliv dojet. Rozhovor nakonec proběhl v bytě jejího syna, tedy jejím dobře známém prostředí, což bylo na průběhu rozhovoru velmi znát. Eva působila od samého začátku uvolněně a otevřeně. Přestože mě ihned na začátku upozornila, že si spoustu věcí nepamatuje, postupem času se poměrně rozpovídala. Její vyprávění bylo chronologické a jednotlivá životní období popisovala tak, jak šla za sebou, tudíž orientovat se v jejím příběhu bylo poměrně snadné. Přestože byla Eva dopředu seznámena s mým tématem, před samotným rozhovorem jsem ji téma opět připomněla a objasnila jí cíl mého výzkumu.

Dětství

Eva se ihned na začátku omluvila a poznamenala, že si na své dětství moc nepamatuje a zná jej spíše z vyprávění. Postupem času si ale na spoustu věcí vzpomněla, a to především na období od 7 let. *Já si začnu pamatovat tak možná od 1. třídy. Do té doby vůbec, to jen z doslechu si něco pamatuju.* Eva pochází z velké rodiny, je napůl Romka, jelikož její maminka je romského původu. Zmínila, že má 6 sourozenců, ale všichni jsou nevlastní. *Pocházím z romské rodiny. No z romské... matka je romka. Já jsem šesté dítě a po mě ještě ségra sedmá, jo, takže sedm dětí měla. A měla manžela, který vlastně možná ani ne po roce poslední ségry co se narodila, zemřel. To ale nebyl můj otec. Ona mě měla jako bokovku jo, takže já neměla toho otce, co měli všichni.* Svého otce Eva nikdy nepoznala.

Po smrti jejího nevlastního otce se věci změnilly a její matka začala rodinu zanedbávat. *Od té doby, co on zemřel, si myslím, že ona začala takhle vyvádět, že se prostě přestala starat o rodinu a dávala přednost chlapům. Chlapi ji byli přednější než děti, a to jich měla doma vlastně sedm.* Jako důležitý moment, na který nikdy nezapomene, považuje odebrání všech jejich sourozenců ze školy a jejich umístění do domova. *Pamatuju si, že jsem byla asi v první třídě, kdy přijela do školy sociálka a pobrala všechny ty děcka do domova. Jenomže tím, že já jsem měla jiného tátu, já jsem měla jiné jméno, takže mě tam nechali. Matka ještě když já jsem se narodila, tak ona nebyla vdaná za toho chlapa, se kterým měla ty děti. Takže já jsem měla její jméno za svobodna. Tím pádem já jsem zůstala v té škole. Já jsem pak hledala sestru a oni mi řekli, že už tam nejsou. Spolužáci mi řekli, že je někdo odvezl. No, a ještě ten den mě matka odvezla ke svoji mámě do Jičína, do Čech.* Eva tedy poté pobývala u babičky, kde ale zůstala pouze dva roky, protože babiččin zdravotní stav se zhoršoval. *Bydlela jsem u babičky a prostě sociálka za celou tu dobu nezjistila, že já jsem zmizela, že jim prostě chybí jedno děcko. Já bych tam i vydržela, jenomže ani tam ty podmínky nebyly dobré, babička onemocněla.* S Evinou babičkou bydlela i Eviná teta. S tou ale Eva příliš dobře nevycházela. *Ona se ke mně hnusně chovala. Furt jsem musela uklízet nebo třeba ona uklidila, a já jsem si nemohla sednout ani na sedačku, musela jsem sedět na zemi. Nebo ikdyž jsem byla nemocná, měla jsem horečky a musela jsem si lehnout na zem. Proto jsem se těšila, že mě odvezou někam, kde mi bude líp.* Eva si vzpomněla na to, jak se předtím, než ji umístili do dětského domova, chtěla rozloučit s babičkou. *Babka tehdy pracovala v takovém hotelu. Dole byl sklad a ona tam škrábala brambory. Já jsem tehdy řekla, že nemůžu odjet, dokud neřeknu té babičce, že mě berou do domova.*

Pobyt v domově

Eva se tedy do domova dostala v 8 letech. Tvrdí, že její babička už nebyla schopná ji poskytnout potřebnou péči a s tetou Eva zůstat nechtěla. Eva byla s pobytem v domově spokojená a nic jí nechybělo. *My jsme někdy měli i víc než děcka, co byly doma. Třeba u jiných děcek musely matky stát frontu na banány, ale my jsme je prostě dostali. Takže jako my jsme takhle měli všechno. Jelikož se o ní rodina příliš nestarala, před umístěním do ústavní péče pravé dětství nepoznala. Jak jsem se dostala do děčáku, tak mi začalo dětství. Do té doby jsem to neznala, protože jsem vyrůstala v rodině, kde ti rodiče na tebe kašlali.* Eva také zmínila, že neměla problém se podřídit domovnímu řádu. *V domově to bylo všechno tak nějak bez problémů, já jsem neměla problémy s ničím. Já jsem všechna pravidla respektovala. V domově měla k dispozici různé akce, kterých se ale příliš neúčastnila díky její introvertní povaze. Měli jsme takové diskotéky jen pro domováky a byly i diskotéky venku. Ale já jsem nikam nechodila no, já ani nekouřila.*

Školní léta

Eva zpočátku díky špatné situaci u babičky základní školu častokrát vynechávala. *Babička onemocněla, do školy jsem pak nechodívala, problémy tam byly. Přiznala, že se škole moc nevěnovala. Jako učení to vůbec. Já si nepamatuju, že bych třeba dělala úkoly. Semnou to neměl kdo dělat. Ale jako nějak jsem procházela no, ale samé jedničky to úplně nebyly. Asi ani ta motivace nebyla taková. Nějaké známky mi tehdy asi byly jedno.* Eva bývala ve škole tichá, introvertní a od ostatních si držela odstup. *Já jsem žádné kamarády neměla, s nikým jsem se nebavila. Já jsem byla hrozně tichá. Poté co se dostala do dětského domova, tak změnila i školu a vnímala zlepšení, co se týče navazování vztahů s ostatními. Pak kdy jsem už byla trochu starší, to už jsem se víc rozmluvila a nebyla jsem tak zakřiknutá. I nějaké ty kamarády jsem si pak našla, takže to už pak šlo. Po základní škole Eva nastoupila na střední odborní učiliště a bydlela na internátu. Na toto období Eva vzpomíná ráda. *Tam to bylo fajn. Měli jsme tam super partu, a i ta škola mě celkem bavila. Vyučila jsem se tam lakýrnicí. Úplně bez problémů jsem se vyučila. To, že to pro Evu byla příjemná životní etapa, přispívá i fakt, že se tehdy zamilovala. Tam potom důležitou roli hrálo to, že jsem se zamilovala do Martina. Toho jsem potkala a poznala na škole. Pak jsem s ním začala chodit a ikdyž jsem ještě chodila do školy, asi ve třetíáku to bylo, tak jsem k nim už pak často jezdila k nim domů.**

Odchod z domova

Eva dětský domov opustila v 18 letech. Při odchodu z dětského domova ji pomohla starší sestra, kterou našla v 15 letech a se kterou zůstala nadále v kontaktu. *Když jsem musela z toho domova odejít vlastně v těch 18, tak mi pomohla moje starší sestra, kterou jsem si vlastně našla, až když jsem byla na tom učnáku. Já jsem k ní jezdila, ještě když jsem byla v domově a v 18 jsem se k ní nastěhovala.* Eva zmínila, že v den, kdy získala výuční list, se její sestra stěhovala a ji nezbylo nic jiného než se nastěhovat k ní. Jejich vzájemné soužití ale nemělo dlouhého trvání. *Vydržela jsem s nima si 2 možná 3 měsíce a vracela jsem se zpátky do Havířova. Nechtěla jsem tam zůstat, já jsem chtěla za Martinem.* Eva tedy měla štěstí, že měla kam jít, jelikož se na nějakou dobu nastěhovala k jeho rodině. *U mě bylo důležité, že jsem potkala toho Martina, dneska už bývalého, to mi pomohlo. Kdyby mi tehdy řekli, ne nebudeš tady, tak jako by to bylo asi těžké a nevím, kde bych byla. Možná bych zůstala u té sestry, ale tam bych asi nemohla být delší dobu. A prostě sehnat byt, pokud si neměl prachy na podnájem, tak by byl problém. Oni tehdy fakt řekli, ano bude tady a uvolnili nám pokoj a bydleli jsme spolu.* Eva také zmínila možnou problematiku návratu dítěte z ústavní péče zpět do rodiny. *Myslím, že hodně záleží na tom, jak to děcko odejde z domova, kam se vrátí. Jestliže se vrátí k rodině, tam ho nikdy nic dobrého nečeká. Takže já jsem měla jediné štěstí, že jsem měla takové zázemí.* Jako určitou výhodu po odchodu z ústavní péče spatřuje v těhotenství. *Já vždycky říkám, jako když holka odejde z domova, co jiného ji zbývá než rychle otěhotnět, aby zůstala někde v té rodině. Já jsem teda hned neotěhotněla, já měla štěstí, že si mě ta rodina od přítele nechala.* Přestože je Eva s Martinem více než 20 let rozvedená stále má s ním i jeho rodinou pěkný vztah.

Vstup na trh práce a profesní kariéra

Po tom, co Eva začala bydlet u přítele a jeho rodičů, si bez problémů našla práci, kde ale nevydržela dlouho. *Začala jsem pracovat v jedné stolařské firmě, kde jsem jim dělala nábytek, jako natírala. Tam to ale dlouho nevydrželo.* Za svůj život vystřídala několik prací. Její nároky, co se týče pracovní pozice, nebyly vysoké. *Pak jsem si našla něco, co by bylo kousek od domova, tak jsem začala tady na gymplu uklízet. Šla jsem tam, protože tam vezmou každého. Tam jsem uklízela 9 měsíců. Pak jsem začala pracovat u švagra vlastně v potravinách. Tam jsem vydržela 3 roky a pak jsem otěhotněla a šla na mateřskou. No a pak už ten život nějak šel.* Po mateřské ji s prací pomohla známá, která ji zařídila práci v mateřské škole. *Vlastně po té mateřské jsem zůstala sama se synem, ale pak jsem si našla*

nynějšího manžela a našla jsem si práci ve školce. Tehdy mi o tom řekla kamarádka, že její známá tam pracuje no, a tak jsem se tam dostala. S prací ji tedy pomáhali ostatní, za což je vděčná. Já jsem vždycky měla takové štěstí, jakože jsem potkávala hodné lidi kolem sebe, kteří mi pomáhali. Nikdy mi nikdo nedal najevo, že mu vadí, že jsem z děcáku. Nikdy jsem to neskrývala a vždycky jsem to všem řekla. Eva tedy nyní působí jako asistentka v mateřské škole a práce ji baví. Před 12 rokama jsem začala pracovat ve školce a tam jsem vlastně pořád. Takže pracuju jako asistentka. Sice je to taková práce, že nevím, jestli tam ještě další rok budu, ale jsem tam spokojená.

Současnost

Evu její práce asistentky v mateřské škole naplňuje, jelikož u dětí vidí pozitivní zpětnou vazbu. S některými z nich má velmi dobrý vztah. *Ty děti, co odejdou, tak se za mnou pak chtějí vracet. Třeba jednu holčičku, ona je autistka, dneska už je ve 4. třídě a já si ju beru pořád.* Eva je vdaná, a žije se svým manželem a dcerou v panelovém bytě. Má také syna, který již bydlí se svou přítelkyní. Má ráda zábavu a společenské akce se svými přáteli.

Shrnutí příběhu

Eva pochází z napůl romské rodiny, jelikož její maminka je romského původu. Svého otce Eva nikdy nepoznala. Má 6 sourozenců, přičemž všichni jsou nevlastní. Eva se domnívá, že doma vše fungovalo do té doby, než zemřel Evin nevlastní otec. Evina matka jeho smrt nesla velmi těžce a začala upřednostňovat opačné pohlaví před svými dětmi. Všichni její sourozenci byli odebráni a umístěni do dětských domovů. Eva jako jediná pobývala u babičky, společně se svou tetou, kde ale vydržela krátce. Babička onemocněla a s tetou Eva zůstat nechtěla, proto byla ve svých 8 letech umístěna do dětského domova. V domově se Eva měla dobře a nic ji nechybělo. Po základní škole začala studovat na středním odborném učilišti, kde se vyučila lakýrnicí. Na střední škole se seznámila se svým mužem, který ji byl velkou oporou do budoucna. Po odchodu z dětského domova Evě pomohla i její starší sestra, která ji u sebe nechala bydlet. Evu ale více lákala představa společného bydlení s přítelem. Jelikož ale ještě oba studovali, začala Eva bydlet společně s jeho rodinou, ve které měla rovněž velkou oporu. Manželství jim sice nevydrželo, ale dobré vztahy Eva udržuje s celou rodinou dodnes. Eva neměla nikdy problém si najít práci, a to zejména díky lidem, které měla kolem sebe a také nízkým nárokům, které měla. Od práce ve stolařské firmě se posunula k uklízení, následně pracovala v potravinách a poté nastoupila jako asistentka v mateřské škole, kde působí dodnes. Eva má dvě děti a s nynějším manželem žije spokojený život.

5.1.2 PŘÍBĚH DRUHÝ – JÁCHYM

Rozhovoru s Jáchymem předcházela neobvyklá situace. Uskutečnil se v polovině března v bytě jeho kamarádky. S Jáchymem jsem před poskytnutím rozhovoru nebyla v žádném kontaktu. Dozvěděl se o mně den předem prostřednictvím své dobré kamarádky, se kterou jsem byla na rozhovor domluvená. Ta mu o mně řekla a jej to nadchlo natolik, že se sám nabídl, přišel tedy zároveň s ní a rozhovor mi poskytl také. Přestože setkání nepředcházela jakákoliv předchozí domluva, rozhovor probíhal naprosto bez problémů a přátelské atmosféře. Už od samého počátku Jáchym působil velmi otevřeně, uvolněně a autenticky. Jáchyma jsem nejprve seznámila s mým tématem a vysvětlila, co je cílem výzkumného šetření. Také byl srozuměn s tím, že je potřeba, abych si celý rozhovor nahrála, s čímž neměl problém. Jáchyma stačilo jen lehce pobídnout k vyprávění a poté už se sám rozpovídal o svém životě. Mluvit plynule a samostatně mu tak nečinilo sebemenší potíže. Působil velmi vyrovnaně a klidně. Jelikož se občas stalo, že odbíhal od tématu, musela jsem jej prostřednictvím otázek nasměrovat zpátky. V některých případech jsem se doptávala k úplnému pochopení situace.

Dětství

Jáchym to neměl snadné již od narození, jelikož ihned po tom, co se narodil, byl umístěn do ústavní péče, ve které zůstal do jednoho roku. *Já tam poprvé byl vlastně už jako miminko, asi do roku.* Jeho rodiče se rozvedli a neplnili své rodičovské povinnosti. *Do domova jsem se dostal díky rodičům, kteří se rozvedli. Táta byl alkoholik, máma byla šlapka, měla ráda chlapy no. Měla ty chlapy ráda více, jak svoje děti.* Jáchym pochází z 13 sourozenců, přičemž z toho je pouze jeden vlastní. Jáchym s nimi ale v kontaktu příliš nebyl. *Nás bylo vlastně 13 sourozenců a všichni skončili v ústavě až na pár výjimek, kdy dva nebo tři zůstali u matky. Pak už jsme se málokdy viděli. To tehdy asi musela být nějaká výjimka, že sourozenci byli pospolu. Asi aby mezi námi nevznikaly citové vazby, nebo já nevím, nepochopil jsem to, proč to tak bylo.*

Jáchym pobýval střídavě v domově a střídavě u babičky. Podle něj byla babička jediná, která jevila zájem. Na období, které Jáchym u babičky strávil, vzpomíná rád. *Vím, že jsem byl nějakou dobu u babičky, která se starala, to bylo fajn. Babička měla potřebu se o nás starat, nechtěla nás v tom domově nechat.* U babičky ale nevydržel dlouho díky jejímu špatnému zhoršujícímu se zdravotnímu stavu. *Začal jsem chodit do školy, do první třídy, to jsem byl pořád u babičky. Pak ale babička onemocněla, takže jsem se zase vrátil do domova. Tam jsem byl dejme tomu rok, dva.* Období u babičky Jáchym hodnotí kladně, což se nedá říct

o čase, který strávil u svého otce, kterého poprvé viděl v 8 letech. *Chvilku jsem byl v ústavě, chvilku v rodině jak kdyby, potom znovu v ústavě. Pak se ozval můj vlastní otec, kterého jsem odmalička neviděl, ani o nás nejevila zájem. Pak nějakou soudní cestou prošlo řízení, soud mě uznal jako vhodného, abych se do té rodiny zpátky vrátil, já jsem ale tátu neznal a viděl jsem ho poprvé. To mi bylo asi 8. U otce se Jáchym velmi trápil. Velký vliv na celou situaci měla otcova přítelkyně, která k Jáchymovi nechovala zrovna sympatie a dávala to hodně najevo. Já jsem pak u táty vydržel rok a asi sedmkrát jsem od něj utekl, protože se mi tam nelíbilo. On už měl i jinou ženu a měli děti spolu. Ta paní tak pro mě byla macecha a ani jsme si nesesdli, došlo tam k nějakému týrání... takže jsem to nedával a utíkal jsem. V průběhu toho roku jsem zjistil, že tam prostě nechci být. Utíkal jsem a spal jsem v lese, a abych měl co jíst, tak jsem kradl. Takže vlastně do těch 9 jsem se tak potloukal, domov, rodina, domov, rodina...vždycky takové chvilkové etapy. I přes těžké časy, které u otce zažil, si ale Jáchym uvědomuje velký vliv jeho přítelkyně, a svého otce v podstatě omlouvá. Ona byla jednou nějaká nemocná a byla v nemocnici asi týden nebo 14 dní a já jsem si hrozně přál, aby se už nevrátila, protože táta byl úplně super. Ale ona na něho měla velký vliv prostě. On nás vlastně týral na její příkaz. Bud' ji měl tak rád nebo nevím. Ale já jsem tehdy fakt poznal, že táta není špatný člověk. Po návratu otcovy přítelkyně z nemocnice ale Jáchym vnímal, že se vše opět vrátilo do starých kolejí. Jáchym tedy neměl moc na výběr, kde by mohl zůstat, jelikož babička byla nemocná, a když bylo Jáchymovi 12 let, zemřela. U táty vzhledem k situaci být nechtěl a jeho matka nejevila sebemenší zájem. Z tohoto důvodu byl později umístěn do dětského domova. *Jak jsem utekl od toho tatky, tak vždycky jak mě ti policajti chytili, tak mě umístili do dětského domova, bylo mi tehdy asi 10 roků a pak jsem tam zůstal do 16.**

Pobyt v domově

Do domova se tedy Jáchym dostal v 10 letech, kde setrval do svých 16 let. Na pobyt v dětském domově Jáchym vzpomínal jen v dobrém a s vděčností. *Tím, jak jsem vyrůstal, já jsem byl takové děcko ulice, tak jsem nějak neměl vůbec problém se tam začlenit. Nakonec teda musím říct, že bylo dobře, že jsem tam byl. Nakonec jsem dostal nějakou péči, dostal jsem nějaký rád. Je si vědom toho, že nebýt domova, je zde velká šance, že by dnes nebyl tam, kde je. Také si uvědomoval, že by to s ním babička měla náročné, kdyby u ní zůstal. *Kdybych zůstal u jednoho z mých rodičů nebo u té babičky, tak bych vyrůstal úplně jinač. Nechci úplně tvrdit, že by mě babička nezvládala, ale myslím si, že ne. A dneska bych pak byl člověk, který by byl pětkrát soudně trestaný.**

Problémy na základní škole

Jáchym se netajil tím, že měl ve škole potíže, a to jak s prospěchem, tak chováním. *Jako já jsem byl vždycky takový výlupek. Od té první třídy do té osmičky, devítky, jsem snad neměl rok, kdy bych neměl sníženou známku z chování. Dvojky a trojky pro mě byly normální věc. Do té osmičky v pohodě, bez propadnutí. Neříkám, že jsem měl jedničky, procházel jsem s odřenýma ušima. Zároveň ale zmínil i tehdejší školní systém, kterému přikládal důležitou roli. Ale zas to bylo dané i systémem. Né, že bych byl parchant, že bych loupil, kradl, přepadával... Tehdy stačilo nejit do školy, být drzý na učitelku. Dneska už je to trošku jinačí. Takže to automaticky byla poznámka, snížená známka a prostě jedno s druhým. Neříkám ale, že jsem byl svatoušek, byl jsem takový jako uličník.*

Období na intru

Problémy, se kterými se Jáchym potýkal už na základní škole, přetrvávaly i nadále. Poté nastoupil na střední odborné učiliště a pobýval na internátu, kde se jeho problémy ještě více prohloubily. Jáchym se domnívá, že za to mohla puberta a chybějící dohled z dětského domova. *Pak přišel učňák, a to byl průser. Do svých 15 jsem měl nějaký řád, nějaký dozor, soustavičně na mě někdo dohlížel, řídil mi ten můj život. Když jsem se dostal na učňák, pobýval jsem na internátu. Vždycky týden na internátu a pak přes víkend zase na domov, tak jsem ochutnal takzvanou svobodu. Také zmínil, že to pro něj bylo něco nového a že svoboda, kterou měl k dispozici, mu vyhovovala. *My jsme jinak nežaili nic, my jsme nevěděli, co to jsou diskotéky. Od těch 15 na tom učňáku jsem poznal takový ten svobodný život, kdy mě nikdo nehlídal, nikdo se o mě nezajímal, mohl jsem si dělat, co chtěl. Mohl jsem s klukama jet na pařbu, nikoho to nezajímalo, jestli se učím, neučím, tak jsem tomu propadl. Zmíněná svoboda jej lákala více než škola, do které téměř přestal chodit. Tu školu jsem jakkdyby ignoroval hodně dlouho. Měl jsem pak velké problémy ve škole. Já jsem tam vlastně nechodil. A když už jsem přišel, tak třeba jen na první hodinu a v momentě, kdy mě nasral učitel, tak jsem se sebral a odešel jsem. Začal mít problémy i na intru ze kterého jej nakonec vyhodili pro nedodržování řádu. Také jej čím dál více začínalo zajímat opačné pohlaví a alkohol. Školu tedy díky výše zmíněným problémům nedostudoval. Nejdřív mě vyhodili z intru, takže jsem do té školy musel dojíždět, to jsem se učil v Kopřivnici. Ochutnal jsem tu svobodu... holky, chlást, cigára, holky, chlást...No a vlastně jsem nedodržoval ten řád, dělal jsem si z toho holubník. Dělal jsem si, co jsem chtěl a prostě věčně v nějakém průseru namočený. Přestože si tehdy důsledky svého chování neuvědomoval, ničeho nelituje. Nějak**

jsem si neuvědomoval, že by to mohlo dojít až tak daleko, že nedodělám tu školu. Ale jako mě se to líbilo že. Bylo to pro mě něco nového, bavilo mě to.

Výchovný ústav a pracovní režim

Jáchym ve svém vyprávění zmínil i pobyt ve výchovném ústavu, do kterého se dostal díky předchozím malérům. *Přišlo se brzy na to, že vlastně nenavštěvuju školu a že každý den odjíždím jakoby do školy, ale do školy pak nechodím, Tak mě i tím, že jsem byl odchovancem dětského domova, tak mě za to moje chování a za ten můj přístup poslali na dva roky do pasťáku, jakože nápravný ústav pro mladistvé. Zde Jáchym setrval 2 roky, ale na tamější pobyt nevzpomíná ve zlém, a to především díky práci, kterou zde v 17 letech získal. Jáchym několikrát ve svém vyprávění zdůraznil, že s prací neměl nikdy problém a vždy k ní kladl pozitivní postoj. *Mě nikdy nevadila fyzická práce. A ten můj hlavní vedoucí v pasťáku zjistil, že pracovat umím, tak mě dal do pracovní jednotky a vlastně pak jsem sice pod dozorem jezdil na stavby, prostě normálně makat. Takže jsem vlastně v těch 17 začal pracovat na těch stavbách, ale musel jsem se vracet zpátky. Prostě ve 2 jak mi skončila směna, tak jsem musel být zpátky na té polepšovně, kde jsem fungoval v nějakém tom režimu. O práci se Jáchym zasloužil sám, jelikož v ústavu fungoval bez problémů. Pokud jsi měla slušné chování, vykazovala jsi nějaké plusové body podle toho řádu, tak jsi nebyla na tom uzavřeném oddělení, ale poslali tě na to otevřené oddělení s možností pracovat. Ten trh práce fungoval tak, že tam přišli zástupci firem a řekli jojo, ten by se nám hodil. No a takhle jsme fungovali. Jako třeba pracovalo jen 15 lidí z toho celého baráku. Pracovní nabídku vnímal nejen jako příležitost si přivydělat, ale také jako možnost dostat se z ústavu ven. *Vlastně i tím, jak jsme pracovali, tak jsme měli tu výhodu, že jsme se dostali ven, že jsme nebyli pořád schovaní. Dostávali jsme větší peníze, protože to, co jsme si vydělali, jsme jako sice odevzdávali jim, ale měli jsme, dejme tomu řeknu příklad 1000 na měsíc. Zbytek peněz nám jakkdyby šetřili. Samozřejmě platil jsem si automaticky ubytování, stravu, tím, že jsem byl pracující že. Takže vlastně mělo to i svoje výhody jo. Představa, že bych tam ty 2 roky jen tak seděl.***

Odchod z domova a přechod do samostatného života

Odchod z domova a vstup do samostatného života Jáchym nevnímal jako žádný problém. Důležitost přisuzuje zejména tomu, že v 17 potkal svou budoucí ženu, která mu hodně pomohla. *V 17 jsem pak poznal holku, a tak nějak jsme se scházeli a vlastně v těch 18, jak mi ta ústavní péče skončila, tak tím, že jsem poznal tu moji ženu, protože já jsem si ji potom vzal, tak ten vstup do toho života byl takový jakkdyby snadný. To bylo hodně důležité, já jsem byl baraba, ale ona mi pomohla. A ikdyž nám to manželství nevydrželo, tak zas do dneška to*

říkám, že to byl takový ten článek, který se vlastně postaral o to, že já jsem v 18 nevypadl a nešel jsem třeba do basy. To byl člověk, který mě jakkdyby podržel nad tou vodou.

Jáchym zmínil i to, jak složité bylo sehnat v té době bydlení. *V té době nebylo jednoduché sehnat byt. To až po revoluci se začaly vyprazdňovat byty. Kdo neměl byt, tak měl prostě problém, zůstal na ulici nebo se děcka z domovů museli vrátit k rodinám že. Jáchym získal bydlení prostřednictvím své profese. Ale tím, že ty podniky měly vlastně ubytování pro ty svoje zaměstnance, tak pokud jsi pracoval, tak jsi neměl problém. Já jsem vždycky dělal pro takové průmyslové giganty, které mají to ubytování pro ty svoje zaměstnance. Takže já jsem přišel do Vítkovic a během týdne se stěhoval.*

Vstup na pracovní trh a profesní kariéra

Ani vstup na trh práce Jáchymovi nečinil žádné potíže. Říká, že důležitou roli v tom hrály i kontakty, které měl. *V 18 hned jak jsem skončil, tak jsem věděl, že půjdu dělat posunovače do Vítkovic, jezdit na mašině a tak. To mi kamarádka domluvila přes nějakého známého. Takže jsem dostal služební byt od Vítkovic. Od kolegy poté dostal nabídku práce s vyšším finančním ohodnocením. Pak mě kolega přetáhnul na šachtu. Říkal mi, že tam dostanu automaticky byt a že i ty prachy jsou úplně o něčem jiném, takže pak jsem šel do Paskova. Našel jsem si teda práci na šachtě, tam jsem byl 16 roků, takže to nějakým způsobem fungovalo. Jáchym opět zmínil svůj celoživotní pozitivní postoj k práci, který přisuzuje především režimu v dětském domově. Zmíněný domovní režim mu při své profesní kariéře pomohl. *Tím, že se té práce nebojím, tak mi nebylo cizí cokoliv. Pracovní návyky, ty jsem měl jako už na základce. Ale zas to bylo dané tím, že jsme museli pracovat v domově. Vlastně ten domov nás na to jakkdyby připravil. Tam jsi neležela na lůžku a nedívala ses na pohádky, tam jsi musela makat, zahrádka, zametat, uklidit. Myslím, že ten režim mi pomohl. Člověk vlastně získá nějaký ten řád a už to máš v sobě jakkdyby zabudované nebo nastavené. Pokud tě někdo v mládí vede k práci a všestranně, tak to v tobě zůstane.* I díky takovému přístupu k práci Jáchym za život vyzkoušel řadu zaměstnání. *Potom se šachty zavřely, takže jsem šel od lopaty někde z uhelných dolů dělat stolaře. Pak jsem dělal třeba na pekárně asi 5 let, pak jsem dělal čalouníka. Dokonce jsem dělal i záchranáře 10 let. Takže fakt jako s prací jsem absolutně žádný problém neměl. Ani nízká úroveň dosaženého vzdělání jej nikdy nelimitovala. Učňák jsem nedostudoval. Mám jen základní vzdělání. Na šachtě jsem žádné vzdělání nepotřeboval, tam jsem čistě jenom kopal. Nevadí mi, že jsem tu školu nedodělal. Té práce jsem se nikdy nebál a nemám problém s tím, že jsem nevyučený.**

Současnost

V současné době pracuje jako elektrikář, ke kterému jej dovedl kamarád. Práce ho baví a naplňuje. Má rodinu, přestože tvrdí, že celý život má problém s rodičovskou odpovědností a potřebuje určitou volnost. Tento přístup se odrazil v jeho dřívějších vztazích. *Já necítím, že bych byl rodinný typ. Mně nevadí děti, ale já potřebuju žít ten svůj život, bez toho, aniž by mi do toho ten druhý zasahoval. Přišlo mi normální jít na diskotéku a žena zůstane doma. Přišlo mi normální, že jdu s chlapama do hospody a žena zůstane doma. V tomhle jsem byl hrozně sobecký.* Nyní ale žije se svojí ženou a má dvě dospělé dcery. Rád se chodí bavit s přáteli, a v poslední době se začal věnovat rybaření, které jej nadchlo.

Shrnutí příběhu

Jáchym prožil těžké dětství. Ihned poté, co se narodil, byl umístěn do ústavní péče, kde zůstal do jednoho roku. Přestože má 13 sourozenců, nebyl s nimi téměř v žádném kontaktu, jelikož většina z nich byla rozmístěna v různých zařízeních pro výkon ústavní péče. O některých z nich se dozvídal až v průběhu života. Rodiče neplnili své rodičovské povinnosti, proto Jáchym nějakou dobu pobýval u své babičky, u které ale nikdy dlouho nevydržel, díky jejímu špatnému zdravotnímu stavu. Z tohoto důvodu byl několikrát do dětského domova vrácen. Svého otce poznal v 8 letech, když u něj začal bydlet. Zde ale vydržel pouze rok a opětovně od něj utíkal především díky jeho přítelkyni, která Jáchyma fyzicky týrala. Jáchym se tak v 10 letech dostal opět do dětského domova, kde setrval 6 let. Po celou dobu studia se potýkal s problémy spojených s docházkou, prospěchem a chováním. Má pouze základní vzdělání, jelikož jej ze středního odborného učiliště vyhodili, stejně jako z internátu, kde nedodržel řád a porušoval pravidla. Poté se díky zhoršenému chování dostal do výchovného ústavu, kde zůstal dva roky. Tam ale fungoval, jak měl, proto zde dostal příležitost pracovat na stavbách, za což byl vděčný. Jáchym se po odchodu z ústavní péče neměl problém začlenit do běžného života. Díky kontaktům, které měl, si sehnal práci na šachtě a rovněž měl k dispozici zaměstnanecký byt. Důležitou roli při vstupu do samostatného života hrála i jeho přítelkyně, později žena, se kterou se v 17 seznámil a o rok později s ní začal bydlet. Jáchym tak nebyl sám a měl po ruce někoho, kdo mu pomohl. Přestože jejich manželství nevydrželo, ničeho nelituje a je vděčný. Ačkoliv Jáchym dosáhl pouze na základní vzdělání, nikdy jej to neomezovalo a na pracovním trhu se dokázal bez problémů uplatnit. Sám tento stav přisuzuje zejména režimu v dětském domově, který jej připravil na život. Za pobyt v dětském domově je velmi rád, jelikož se zde naučil nebát se práce. Z toho důvodu mu nečinilo potíže vyzkoušet různé druhy profesí. Také se naučil samostatnosti, ke které byl

veden už odmala, kdy se musel spoléhat především sám na sebe, jelikož se o něj kromě babičky nikdo nestaral. Nyní žije spořádaný život. Má rodinu, dvě děti a pracuje jako elektrikář.

5.1.3 PŘÍBĚH TŘETÍ – FILIP

S Filipem byl rozhovor zrealizován na konci března v jedné z kaváren v místě mého bydliště. Domluva s Filipem probíhala telefonicky. Filip od začátku působil příjemně a celý rozhovor se nesl v přátelském duchu. Přestože byl Filip s tématem mé práce seznámen dříve, ještě jednou jsem mu jej připomněla a poté už mu nečinilo sebemenší potíže samovolně vyprávět o svém životě. Jelikož se několikrát stalo, že odbíhal od tématu, snažila jsem se jej prostřednictvím otázek navracet zpátky. Někdy působil trochu chaoticky a ve svém vyprávění přeskakoval od jednoho tématu k druhému, proto byly na místě otázky, díky kterým jsem se snažila dané situaci lépe porozumět. Po ukončení nahrávání rozhovoru jsme si ještě popovídali. Filip také na závěr projevil zájem a chtěl, abych mu dala vědět, jak to s mou prací dopadlo.

Dětství

Filip tvrdí, že jeho dětství bylo do jeho 11 let radostné a nic mu nechybělo. *Do páté třídy jsem se měl super. Jako dítě jsem nestřádal.* Filip se věnoval svým koníčkům a měl své sny. *Chodil jsem do karate, můj sen byl stát se policajtem. Měl jsem nějaký cíl v tom životě.* Filip je napůl Rom, jelikož jeho maminka je romského původu. *Mamka byla Romka, tatík byl ogar z Valašska. Tatík dělal vrátného na šachtě, mamka uklízečku.* Když bylo Filipovi 11 let, jeho otec onemocněl. *Na palci na noze se mu pod nehet dostalo klišť, no a asi po druhé mrtvičce zjistili, že má tu boreliózu komplet rozlezlou po celém těle. Po druhé mrtvičce už byl ležák. Potom umřel po sedmé mrtvičce, roztrhlo mu to plíce.* Matka jeho smrt nesla velmi těžce a našla si nového přítele, což se jí i Filipovi stalo osudným. *Mamka se s tím nemohla vyrovnat a pak měla přítele. My jsme měli sirotčí, vdovský důchod, takže my jsme se měli úplně parádně. No ale ten přítel začal ty peníze propíjet, pak cigarety, nevím, jestli tam byly i automaty. Potom mamku i bil a nebylo mi to příjemné. Já jsem nemohl nijak zasáhnout samozřejmě.* Matka tak čelila fyzickému násilí a společně s Filipem o všechny peníze přišla. Filip začal zanedbávat školu a nastal tak pro něj čas z rodiny odejít. *Pak už to bylo tak, že jsem přestával chodit do školy, neměli jsme čím zaplatit nájem, nebyla elektrika, takže už to bylo takové, že jsem musel jít.* Filip uvedl, že ho rodiče ve 12 udali za hraní na automatech. Domnívá se, že to udělali proto, aby jej od nepříznivé situace doma ochránili. *V papírech*

jsem se potom dočetl, že oni mě udali, že ve 12 hraju automaty. Asi možná věděli, že to je i lepší volba pro mě. Existovala i možnost, že by si jej sestřenice od matky vzala do pěstounské péče, ta ale sama měla sedm dětí. Filip tak byl ve svých 12 letech umístěn do dětského domova.

Pobyt v domově

Na pobyt v dětském domově Filip vzpomíná moc rád, přestože začátky pro něj byly těžké, jelikož mu chyběla rodina. *Co se týče prvotních pocitů, tak v těch 12 letech bylo strašné. V těch 12 letech začínáš na svých vlastních nohách. Nemáš nikoho poblíž, takže ta rodina ti prostě chybí.* Když přišlo na toto téma, Filip se hodně rozpovídal. S domovním režimem Jáchym problém neměl a bral to tak, jak to bylo. *Člověk si musí zvyknout na nějaký ten režim, který je daný. To bylo v pohodě. Po tom příchodu se člověk musí aklimatizovat. Nic jiného ti nezbyvá.* Filip se s ostatními dětmi velmi rychle skamarádil a vytvořil si tak partu, se kterou se nenudili. *Pamatuju si, že dole byla velká koupelna. To bylo dělo. Víš co, voda, klouzat se a takové blbiny. Takže zábava byla.* Přiznal, že nepatřil mezi nejhodnější svěřence. *Chytl jsem se dvou sourozenců a pak dalších sourozenců, takže nás všech 5 pak dělalo regresí. Ale tak to bylo třeba otevření zamčených skříněk kvůli bonbónům, a tak jo.* Filip si také dobře pamatuje přístup vychovatelů. *Co bylo dobré, tak to byla ta stará škola, že prostě dostali jsme našlehané podle zásluh všichni.* Vzpomíná si také na vzájemné vztahy s vychovateli. *Tam platí jak já k Vám, tak Vy ke mně. Pokud ty budeš plnit povinnosti, které ten vychovatel po tobě chce, tak on potom vyhoví navíc tobě. Co se vychovatelů týče, nenašel jsem nikoho, že bych měl s někým zásadní problém.*

Důležitou součástí jeho pobytu v domově byl sport, kterému se Filip věnoval již před samotným příchodem do dětského domova. Jednalo se zejména o fotbal, na který měl dle jeho slov velký talent. *Začlenění mezi kluky a prostě parta, to bylo všechno v pořádku. Já jsem totiž hrával fotbal. Ten mě pak vlastně vedl celou dobu. My jsme měli pořád sport na tom domově.* Filip několikrát zmínil, že s klukama měli silný tým a často všechny poráželi. *Měli jsme partu jak na fotbal, tak na florbal. Vím, že samochvála smrdí, ale my jsme se sešli taková parta, že jsme všechno vyhrávali.* Každý týden měl tréninky nebo zápasy a nic ostatního nebyl čas. *Na tréninky jsem jezdil třikrát týdně, takže nebyl čas na nějaké blbiny a o víkendů zápas. Takže 4 dny v týdnu jsem byl prostě úplně vytížený.* Filipova sportovní kariéra se tak začala pomalu rozjíždět. *My jsme v té době hráli krajskou soutěž a na dorost to byl úspěch. Pak poslední sezónu, kdy jsme šli do mužů, tak jsme postoupili do krajského přeboru ještě, což už pro nás bylo parádní.*

V dětském domově se seznámil se svou přítelkyní, se kterou měl později dítě. *V 15 tam vlastně přijela holka, teď už bývalá přítelkyně, se kterou mám vlastně i holčičku.* Od chození s ní ho ale všichni odrazovali. *Ona neměla dobré jméno už z domu. Byla taky napůl Romka, ale spíš měla chování toho Roma, jako co se týče krádeží, kouření a alkoholu. Říkali mi, že to není holka pro mě. Ale člověk, když je zamilovaný, tak si to neuvědomuje.* Těsně předtím, než Filip z domova odešel, se spolu rozešli.

Filip také přiznal, že v domově experimentoval s drogami. *Začal jsem kouřit trávu, prostě jsem si zahulil. Vychovatelé pak dostali pytel těch testů a testovali nás. Měli jsme tam i lysohlávky na domově. Ale jako nečuchnul jsem vůbec k tvrdým drogám, jen jsem si zahulil.*

Období studia

Do té doby, než Filipův otec zemřel, patřil Filip k jednomu z nejlepších žáků ve třídě. *Měl jsem samé jedničky, byl jsem premiant třídy. Já, kdybych studoval, tak náběh, co se týče toho studia, jsem měl dobrý. Ale stala se tady ta rána no.* Nepříznivá situace doma měla dopad na Filipovu školní docházku. Filipova matka začala upřednostňovat své vztahy před studiem svého syna. *Ona třeba chtěla jít za ním, tak jsme o půlnoci vstanuli a šli. Nenechala mě samotného. Pak už jsem tu školní docházku zanedbával, což mě mrzelo jo, ale já jsem to nemohl ovlivnit.* Také přiznal, že v tomto období začala upadat i jeho motivace. *Člověk ztratí ten cíl, takže já jsem místo jedniček začal mít trojky a měl jsem to v paži. Věděl jsem ale, že nějak tu školu budu muset dodělat. Neříkám, že jsem to úplně zanedbával. Tam jako v domově po příchodu ze školy děláš přípravy. Pak už záleží i na člověku, jestli má chtít nebo ne.*

Po základní škole Filip nastoupil na střední odborné učiliště. Filip věděl, že nechce být na internátu, aby zůstal v kontaktu s tehdejší přítelkyní. *Chtěl jsem jít na automechanika, což jsem věděl, že mě určitě bude naplňovat, ale nechtělo se mi nikam daleko, to mě odrazovalo. Chtěl jsem, ať jsem každý den vlastně na domově s přítelkyní.* Svého rozhodnutí Filip nelituje. *Šel jsem vlastně na elektrikáře, díky tomu jsem vstoupil do oboru a mám jakkdyby polovysokou školu. U těch elektrikářů jsou pak paragrafy.* Studiem na učilišti procházel bez větší námahy. Podle jeho názoru měl dobré základy ještě ze základní školy a nemusel se tedy tak moc učit. *Procházel jsem průměrně, trojky no. Nepotřeboval jsem se šprtát, měl jsem vlastně ty základy z toho prvního stupně, kdy jsem byl jedničkář. Neměl jsem problém. Anglický jazyk, ten mě bavil, matematika taky, český jazyk, miloval jsem slohovky. Závěrečnou zkoušku jsem udělal bez problémů.*

Odchod z domova a vstup na pracovní trh

Filip se zmínil o tom, že po odchodu z dětského domova má člověk několik možností. *Máš možnost vlastně vrátit se zpátky k rodině, což znamená, že domov ti nepotřebuje pomoc. Nebo tam je možnost domu na půli cesty. Ten je vlastně na rok, a za ten rok si musíš najít práci a osamostatnit se.* Filip měl to štěstí, že měl slibně rozjetou sportovní kariéru, díky které měl zajištěné zázemí. *Já jsem hrál ten fotbal, v té době jsem hrál druhou ligu, což je druhá nejvyšší soutěž v republice. Takže oni mi zařídili ubytování, tam jsem začal. Takže tam vlastně byla podmínka, že když budu hrát fotbal, budu ubytovaný.* Poté Filip získal práci, kterou mu domluvila paní ředitelka domova. *Zařídila mi vlastně práci, kde jsem byl u lisu a jezdil jsem s vysokozdvížným vozíkem.* Filip si tedy nemohl stěžovat. Měl kde bydlet, měl práci a pobíral sirotčí důchod. *Já jsem měl vlastně sirotčí důchod, takže já jsem měl našetřené.*

Poté se ale Filip chytil party, ve které byly opět drogy. *Čuchnul jsem k takové bandě. Byl jsem spokojený. Byli to technaři, drumaři, nějaké reggae a tak, akorát tam byl pervitin v tom.* Filip říká, že díky pervitinu skončil i s fotbalem. Zároveň ale drogám úplně nepropadl a byl schopen s tím skončit, což přisuzuje tomu, že měl spoustu peněz, a tím pádem ho to omrzelo. *Tím, že jsem si procházel tím pervitinem, tak jsem vlastně už nehrál ani ten fotbal. Ale tím, že já měl tolik těch peněz, tak jsem toho měl kopy, takže já jsem se toho perníku přesytil.* Nicméně díky drogovým aférkám ztratil práci i byt, a v tu chvíli mu poskytl pomoc dobrý kamarád. *Já jsem pak bydlel u svého nejlepšího kamaráda, ale u něj jsem byl jen pár měsíců, maximálně půl roku.* Filip měl tedy po ruce vždy někoho, kdo mu nabídl pomocnou ruku. Vzápětí si ale uvědomil, že nechce být odkázán na pomoc ostatních a chtěl se postavit na vlastní nohy. *Ředitelka mi zařídila práci, vedoucí toho fotbalu mi zařídili ubytování, a to se mi nelíbilo. Chtěl jsem být samostatný.* Filip měl motivaci se ve svém oboru neustále zlepšovat. *Měl jsem ten chtíč a vědomosti. Jsem samouk. Studoval jsem pořád knihy, co se týče strojů. Pak jsem si rozjel živnost na elektriku.*

Současnost

Díky jeho přístupu se vypracoval na vyšší pozici, kde je spokojený. Stále si na novou pozici zvyká, především co se týče spolupráce s ostatními. *Jsem elektromechanik, s tím, že spravuju CNC stroje. Když mi dáš vercajk, spravím ti všechno. A před dvouma rukama jsem se stal mistrem kalírny, takže mám pod sebou devět lidí. Takže teďka pociťuju i spolupráci s dospělými lidma.* Filip nyní žije spokojený život, má ženu a malou dceru. Jediná věc, která ho trápí, je péče o jeho dceru z předešlého vztahu, se kterou by si přál být více v kontaktu.

Přestěhovali se, tak ji teď mám jednou měsíčně. Také zmínil, že má o svou dceru starost. Posílá jí alimenty, které se k dceři ale nedostávají, jelikož je její matka utrácí za alkohol.

Shrnutí příběhu

Filip pochází napůl z romské rodiny a je jedináček. Domnívá se, že jeho dětství bylo bezstarostné do doby, kdy jeho otec zemřel. Filipovi tehdy bylo 12 let. Jeho matka smrt manžela nesla velmi těžce, a vzápětí začala upřednostňovat své vztahy před péčí o syna. Vybírala si ovšem takové partnery, kteří ji i s Filipem dostali do potíží. Díky jejímu tehdejšímu partnerovi přišli o všechny peníze, a dostali se do situace, kdy nebyli schopni zaplatit nájem. Do dětského domova se dostal za zvláštních okolností, jelikož jej jeho matka udala za hraní na automatech. Filip věří tomu, že to udělala, aby jej ochránila před nepříznivou situací doma. Za pobyt v dětském domově je Filip rád. Měl zde spoustu kamarádů, se kterými se věnoval fotbalu. Ten ho provázel velkou část jeho života. Na prvním stupni základní školy patřil Filip mezi nejbystřejší žáky. Jeho prospěch se začal zhoršovat po smrti jeho otce a nepříznivému rodinnému zázemí. Základní školu nicméně dostudoval a poté pokračoval na středním odborném učilišti, kde se vyučil elektrikářem. Po odchodu z domova mu pomohla jeho fotbalová kariéra, díky které měl kde bydlet. Pomoci se mu dostalo i ze strany domova, jelikož mu paní ředitelka zajistila práci. O všechno ale Filip přišel díky pervitinu, do kterého se následně zapletl. V tuto chvíli mu pomocnou ruku podal jeho nejlepší kamarád, který mu na přechodnou dobu poskytl azyl. Filip měl ale velký chťic a motivaci, a dokázal se postavit na vlastní nohy. Založil si živnost a dokázal se ve svém oboru uplatnit. Nyní si zvyká na vyšší pracovní pozici a učí se spolupracovat s ostatními. Nyní je šťastný ve vztahu se svou přítelkyní, se kterou vychovávají tříletou dceru. Jediná věc, která jej tíží je starost o dceru z předešlého vztahu.

5.1.4 PŘÍBĚH ČTVRTÝ – ANNA

Rozhovor s Aničkou byl uskutečněn ke konci března u mě doma, jelikož nebylo moc možností, kde rozhovor provést. Anna žije v pečovatelském domě, kde je návštěva povolena pouze rodinným příslušníkům. Možná i díky cizímu prostředí na ni byla zpočátku znát velká nervozita a také obavy, že si na spoustu věcí nevezpomene. Před samotným rozhovorem jsem se jí snažila co nejvíce uklidnit. Postupem času bylo znát, že její nervozita opadá a začíná se cítit více uvolněně. V některých momentech potřebovala více času si na to, aby si na jednotlivé životní etapy vzpomněla. Ujistila jsem ji, že nikam nespěchám a že má na vše dostatek času.

Dětství

Anna měla zpočátku problém vzpomenout si na detaily z dětství. Na začátku byla potřeba ji více pobízet, ale nakonec se poměrně rozpovídala. Anna uvádí, že do první třídy zažívala normální dětství. S rodiči měla dobrý vztah, stejně tak se svými sestrami, které ji dělaly společnost. *Měli jsme se dobře, vím, že jsem s rodičema dobře vycházela. Měla jsem pak dvě sestry, se kterýma jsem si hrála, na to si tak matně vzpomínám. Pamatuju si, že jsme bydleli v nějaké chaloupce s dřevěnou podlahou.* Anna měla další tři bratry, ale na dva z nich si příliš nevzpomíná. *Nás bylo jako šest sourozenců, ale ti dva umřeli ještě jako maličci.* Rána nastala, když bylo Anně 6 let, jelikož oba rodiče zemřeli. *Máma měla tehdy 38, táta měl myslím 41, takže mi mohlo být tak 6-7 roků. Jako vím, že máma byla nemocná, táta taky, takže oba pak umřeli.* Anna si dodnes vzpomíná na to, kdy se o matčině smrti dozvěděla. *Vzpomínám si, že jsem byla ve škole, takže jsem chodila do první třídy, a že přišli, že umřela ta máma. Pamatuju si, jak jsem šla přes tu dědinu a jak jsem brečela.* Po smrti rodičů Anna neměla nikoho, kdo by se o ni postaral. Jednu z jejich sester si vzali k adopci. *Tu jednu ségru si vzali za vlastní. Nějaký pán si ji vzal za svoji no, takže ta byla adoptovaná.* Anna se tak spolu se svou sestrou a bratrem dostali do dětského domova, každý ale někde jinde.

Pobyt v domově

Anna se do dětského domova dostala v 6 letech, kde setrvala do 17. Se sourozenci se neviděla, jelikož každý z nich byl umístěn v jiném dětském domově. *Vím, že holky byly zvlášť, kluci zvlášť. Se sestrou jsem pak ale taky nezůstala. Vím, že se to nějak přesouvalo, my jsme se pak taky přesouvali. Brácha ten byl někde v jižních Čechách, já jsem byla na Slovensku. Vím, že jsme pak skončili v Trnavě, ale vrátila jsem se zpátky do Trenčína, a tam jsem byla až do 17 asi.*

Anna zmiňuje, že v dětském domově neměla žádné problémy a s celou situací byla smířená. *Jak jsem byla v tom domově, tak to šlo. Muselo to tak být, tak to tak bylo.* Anna o sobě tvrdí, že byla bezproblémová a tiché dítě. *Já jsem byla takové hodné a tiché dítě, že tam o mě ani pomalu nevěděli si myslím. Vždycky jsem tak nějak udělala, co se po mně chtělo. Já byla taková nekonfliktní. Přizpůsobit se domovnímu režimu Anně dle jejích slov nečinilo potíže. Ten režim tam, to si prostě člověk zvyknul. Nějak jsem nad tím nepřemýšlela. Tím, že to bylo odmala, tak se člověk líp přizpůsobí no.* Anně ke spokojenosti stačilo málo. Působila, že je vděčná za to, co má. *Pamatuju si, že jsme na svačtinu měli suchý chleba a k tomu jablko. Pokoje si pamatuju, že nás tam bylo třeba 14, 15 děcek, jako v takových řadách jsme bydleli.*

Tak to kdysi prostě bylo. Já pořád tvrdím, že jsou na tom některé děcka ještě mnohem hůře než já.

Anna, když pobývala v domově, tak se ozvali zájemci o adopci, se kterými ale nebyla spokojená. *Pamatuju si, že mě chtěli adoptovat. Ale tam se mi nelíbilo. To prostředí, já nevím, já jsem se asi bála, protože jsem utekla. Víím, že už to byli starší lidi a mě se to asi nelíbilo, tak jsem zdrhla. To mi mohlo být tak 12 asi. Ale dlouho jsem se nepotulovala. Tak jak dneska pátrají, tak tehdy pátrali též, tak mě našli.*

Školní léta

Anna uvádí, že stejně jako v dětském domově, tak i ve škole patřila k tichým a nenápadným dětem. *V té škole jsem byla taky taková tichá a hodná. Já byla taková zakřiknutá celkem. Také říká, že co se týče prospěchu, tak problémy neměla. Je si ale vědoma toho, že učení mohla věnovat více času. Já jsem se učila dobře. Ale jako myslím, že kdybych chtěla, mohlo by to být lepší ty známky. Ale jako neučila jsem se nijak špatně. Její introvertní povaha měla dopad na navazování vztahů se spolužáky. Děcka se bavili spolu a já jsem byla tak trochu stranou, ale ne že by se oni nechtělo bavit, to spíš já jsem se tak stranila.*

Úspěšně vystudovala základní školu a poté nastoupila na střední odborné učiliště. *Do školy jsem šla na zemědělku. Mám vystudovaný zemědělský učňák. Byl to učňák s ubytováním, takže jsem tam bydlela, protože jsem neměla kde jinde být. Vypadalo to jako takový zámeček, tam kde jsme bydleli. Přestože ji studium zemědělské školy bavilo, nikdy se této oblasti ve svém životě nevěnovala.*

Odchod z domova

Potom, co se Anna vyučila, dětský domov opustila. Přejít z domova pro ni náročný nebyl, jelikož měla kde být. *Jak jsem skončila to učení, tak jsem šla k sestře. Jak si ji adoptovali, tak u nich jsem bydlela chvíli, jelikož jsem neměla kde jít.*

Chvíli na to Anna potkala svého muže, a netrvalo dlouho, co se k sobě nastěhovali. *Potom jsem potkala chlapa. Ten mi řekl, přijď a já přišla. Chvilku jsme se tak plantali, no a potom jsme se spolu přestěhovali, takže se dá říct, že jsem měla docela štěstí no. Anna tedy nikdy nezůstala sama.*

Vstup na pracovní trh a profesní život

Co se týče práce, tak po získání výučního listu začala pracovat na brigádách. Právě na řepní brigádě se seznámila se svým mužem, se kterým zůstala 44 let. Po brigádách přišla práce

v konzervárně. Co se týče práce, působila, že neměla přehnané nároky. *Tehdy se vždycky něco našlo, pokud se chtělo. Prostě tehdy jsem brala, co bylo. Tam jsem robila chvílku.* Poté se dostala k práci na pile, která opět neměla dlouhého trvání z důvodu těhotenství. *Chvílku jsem robila na pile a potom jsem jako měla děcka už. Takže jsem nikde moc dlouho nebyla, protože jsem potom otěhotněla. Pak jsem nějakou dobu byla doma se dvěma děckama, takže jsem nějakou práci moc neřešila.* Poté se na pilu vrátila, kde ale řešila určité nesrovnalosti. *Potom na té pile jsme se škaředě pohádali kvůli peněz, protože jsme robili stejně, ale ona ta druhá, co tam byla semnou, tak dostávala víc. Tak jsem si pak řekla, že to kašlu a půjdu pryč.* Následovala práce ve strojírenské firmě ve slévárně, ke které se dostala díky svému muži, a kde zůstala po zbytek svého profesního života. *Potom mi chlap našel místo. Zjistil, že tam jsou volné místa, takže takhle jsem se k tomu dostala. Já jsem si vždycky říkala, že bych do fabriky nešla, že tam jsou velké mašiny. Já se mašin bojím. A nakonec jsem u takových obrovských mašin dělala, a vydržela jsem tam 27 roků.*

Současnost

Nyní Eva žije v pečovatelském domě, kde je spokojená. Žádného ze sourozenců už nemá. *Pamatuju si, jak mi policajti přinesli telegram, že bratr umřel. Nebyl moc starý, jestli měl 45 nebo tak nějak. No a ta sestra starší tak ta měla 52, když umřela. Mladší sestra taky umřela v 52. Takže obě poměrně mladé umřely no, a já jsem tu zůstala sama.* Anna má ale dvě dcery, které ji často navštěvují i se svými dětmi. Anna má 5 vnoučat, kterým se ráda věnuje. Ráda tráví čas procházkami se svými kamarádkami. Snaží se zůstat aktivní a občas si jde zacvičit jógu. *Nechci pořád jen dřepět doma, tak se jdu vždycky dvakrát týdně protáhnout.*

Shrnutí příběhu

Anna uvádí, že zažívala běžné dětství do té doby, než ji po dlouhé nemoci umřeli oba rodiče. Měla 5 sourozenců, ale pamatovala si pouze tři z nich, jelikož její dva bratři zemřeli ve velmi brzkém věku. Jelikož neměli k dispozici nikoho, kdo by se o ně postaral, byly všechny děti umístěny do různých dětských domovů. Anna tedy své sourozence téměř neviděla. Výjimkou byla Annina starší sestra, kterou adoptovali, a se kterou Anna byla v kontaktu po odchodu z ústavní péče. Zájemci o adopci se vyskytli i u Anny, ta s nimi ale nebyla spokojená, a proto od potencionálních adoptivních rodičů utekla. V dětském domově vyrůstala od svých 6 let, a neměla problém se danému režimu přizpůsobit. Anna se s celou situací vypořádala dobře a brala věci tak, jak jsou. Ve škole patřila k tichým a zakřiknutým žákům, což mělo dopad na navazování vztahů s ostatními dětmi. Prospěch ale špatný

neměla, a po základní škole se rozhodla pro zemědělské učiliště, kde zároveň i bydlela. Při odchodu z dětského domova ji pomohla adoptce již zmiňované starší sestry, se kterou nachvíli bydlela. Krátce nato potkala svého muže, se kterým se záhy sestěhovali k sobě. Po tom, co se vyučila, pracovala na brigádách. Poté si našla práci v konzervárnách. Co se týče práce, neměla přehnané nároky a brala, co se naskytlo. Následně nastoupila na pilu, kde ale nevydržela dlouho, jelikož krátce na to otěhotněla. Po mateřství se opět vrátila k práci na pile, kde ale řešila finanční podhodnocení, a tudíž této práce nechala. Následovala práce ve slévárně, ke které ji přivedl manžel, a u které zůstala až do odchodu do důchodu. Anna nyní žije v pečovatelském domě a volný čas tráví procházkami s kamarádkami, jógou, a rovněž ji naplňuje péče o vnoučata.

5.2 Kategoriálně obsahový modus

Kategoriálně-obsahový modus lze přirovnat k obsahové analýze. V rámci tohoto přístupu v textu hledáme takové výpovědi, které se v textu opakují a které následně shromažďujeme do kategorií. Kategorie můžeme mít stanovené dopředu nebo si je zhotovujeme při samotné analýze textu. Hledáme takové výpovědi, které jsou v souladu s předem stanovenými výzkumnými otázkami. Výzkumný materiál poté analyzujeme, kdy zohledňujeme jednotlivé výzkumné otázky. Poté docházíme k závěrům vyvozených z našich výsledků. V rámci formulace závěrů můžeme vytvořit frekvenční tabulky nebo provést jejich statistickou analýzu (Čermák, 2006, s. 16). V rámci tohoto typu narativní analýzy jsem jednotlivé příběhy srovnávala a hledala mezi nimi jak společné prvky, tak i osobnostní zvláštnosti.

Dětství

Dětství bylo pro většinu z mých informantů náročné. Výjimku tvořil Filip, který do svých 11 let prožíval radostná dětská léta. Ovšem i on se musel později potýkat s těžkými životními situacemi jako všichni ostatní. Všichni museli čelit nepřízni osudu v podobě ztráty alespoň jednoho z rodičů nebo patologických jevů v rodině. Filipovi v 11 letech zemřel otec, Anně zemřeli oba z rodičů, když jí bylo 6. Evě zase zemřel nevlastní otec, když jí bylo 7. Po těchto těžkých životních situacích téměř u všech následoval podobný scénář. Po smrti Evinného nevlastního otce začala Eviina matka upřednostňovat své vlastní zájmy před její výchovou a přestala plnit rodičovské povinnosti. Se stejnými problémy se potýkal i Jáchym, jehož matka opět upřednostnila své vztahy, a výchovu dětí zanedbávala. Stejný případ lze sledovat i u Filipa, jehož matka po smrti manžela začala preferovat navazování vztahů s opačným pohlavím před školní docházkou svého syna. U Evy s Jáchymem se vyskytla pomoc

s výchovou ze strany blízkého rodinného příslušníka. Oba pobývali u babičky, a to do doby zhoršení jejich zdravotního stavu. Jáchym poté pobýval i u otce, kde ale musel čelit fyzickému týrání ze strany otcovy přítelkyně. Z tohoto důvodu od otce opakovaně utíkal. Všichni informanti mají nebo měli velký počet sourozenců, výjimkou je Filip, který je jedináček. Evu s Filipem spojuje romská příslušnost, jelikož jejich matky jsou romského původu.

Stejně prvky: smrt alespoň jednoho z rodičů nebo upřednostňování svých vztahů před rodičovskou výchovou

Osobnostní prvky:

Eva – 6 nevlastních sourozenců, smrt nevlastního otce, napůl Romka, maminka romského původu, pomoc blízké osoby s výchovou (neúspěšná)

Jáchym – 12 nevlastních sourozenců, jeden vlastní, otec závislý na alkoholu, matka prostitutka, pomoc babičky s výchovou (úspěšná), výchova u otce (neúspěšná), útoky od otce, fyzické násilí ze strany nevlastní matky

Filip – jedináček, smrt otce, napůl Rom, maminka romského původu, nevlastní otec alkoholik, fyzické násilí

Anna – 5 sourozenců, smrt obou rodičů, do té doby bezstarostné dětství a funkční rodinné prostředí

Pobyt v domově

Důvody pro umístění do DD se opakovaly. Jednalo se o smrt obou rodičů v případě Anny, smrt jednoho z rodičů a následné neplnění rodičovských povinností v případě Evy a Filipa. U Jáchyma rovněž došlo k zanedbání výchovy a rodičovských povinností, ale z důvodu alkoholové závislosti na straně otce, a prostituce na straně matky.

Všichni dotazovaní se shodli na tom, že jsou vděční za to, že byli umístěni do ústavní péče. Eva uvedla, že jí příchodem do dětského domova začalo pravé dětství, které dosud neznala. Také se domnívá, že se v domově měla lépe než některé děti doma. Jáchym byl zase velmi vděčný za domovní režim, který jej podle něj naučil nebát se práce a připravil ho do života. Anna, která byla ze všech respondentů v ústavní péči nejdéle, se s odchodem do DD smířila, o celé situaci příliš nepřemýšlela, a brala ji tak, jak je. Také zmínila společné bydlení, kde musela fungovat spolu s dalšími 14 dětmi. Nutno však podotknout, že je Anna jiné generace než všichni ostatní. Nejhůře vstup do dětského domova nesl Filip, kterému zpočátku velmi

chyběla rodina. Filip se do DD dostal nejpozději ze všech respondentů, a to ve 12 letech. Eva byla do DD domova umístěna v 8 letech, Anna v pouhých 6 letech. Jáchym to měl komplikovanější, jelikož byl do ústavní péče umístěn po narození, kde setrval do 1 roku. Poté pobýval střídavě u otce a v DD. Do ústavní péče se natrvalo dostal v 10 letech, kde zůstal 6 let. Jáchym jako jediný z dotazovaných má zkušenosti s VÚ, kde setrval 2 roky.

Anna byla v domově tichá a nenápadná, stejně tak Eva, která se díky své introvertní povaze neúčastnila hromadných akcí pořádaných domovem. O Jáchymovi s Filipem bylo v domově slyšet mnohem více. Oba si pobyt v DD užívali po svém a nevyhnuli se tak kárání ze strany vychovatelů. O pobytu v domově se nejvíce rozpovídal Filip, který oceňoval sportovní aktivity, kterých se společně se svými kamarády účastnil. Jednalo se zejména o fotbal, který jej provázal nejen celý pobyt v DD, ale rovněž i po jeho odchodu. Filip se v domově seznámil se svou přítelkyní a také přiznal zkušenost s drogami.

Stejně prvky: spokojenost a vděk za pobyt v ústavní péči, snadná adaptace k domovnímu řádu a podmínkám

Osobnostní prvky:

Eva – 10 let v DD, celková spokojenost, nic jí nechybělo

Jáchym – v ústavní péči ihned po narození do 1 roku, poté přechodná období u otce a v domově, dalších 6 let bez přerušování v DD, poté 2 roky ve VÚ, pobyt v domově vnímá jako přípravu do života, rozvíjení pozitivního vztahu k práci

Filip – 6 let v ústavním zařízení, do DD se dostal nejpozději ze všech (ve 12 letech), počáteční stesk po rodině, hraní fotbalu, seznámení se s přítelkyní, zkušenost s drogami

Anna – 11 let v ústavním zařízení, smíření se se situací, skromnost, společné žití se 14 dětmi

Období studia

U všech informantů jsem zaznamenala nedostatek motivace k učení, nebo alespoň její pokles. Jáchym odjakživa projevoval nezájem, co se studia týče. Už od základní školy měl problémy nejen s prospěchem, ale i s chováním. Každý rok měl sníženou známku z chování a procházel s odřenýma ušima. Tento přístup lze do značné míry přisuzovat silně nefunkčnímu rodinnému prostředí, ve kterém se Jáchym nacházel již od svého narození. Také Eva přiznala, že jí učení nezajímalo a škole se příliš nevěnovala. Mezi jedničkáře se neřadila, patřila mezi průměrné žáky. Stejně tak Anna si je dobře vědoma, že studiu mohla věnovat více času. Ale i přesto výraznější problémy s prospěchem neměla. U Filipa

byla situace jiná, jelikož do 5. třídy patřil mezi žáky se samými jedničkami a sám sebe nazval premiantem. Nicméně i u něj se po smrti otce a nepříznivé situaci doma začala motivace vytrácet. Sám uvedl, že ztratil cíl, a místo jedniček začal nosit trojky. Všichni s výjimkou Anny měli problém s absencí a zanedbáváním školní docházky. Anna měla ale potíže v jiné oblasti. Její tichá a introvertní povaha ji nedovolovala se plně začlenit do třídního kolektivu. Sama se spolužáků stranila. Se stejným problémem se potýkala i Eva, která si rovněž od ostatních držela odstup. Eva ale poté přestoupila na jinou školu a její navazování vztahů s ostatními se zlepšilo a našla si kamarády. Filipovi s Jáchymem navazování vztahů potíže nečinilo.

Všichni informanti mají zkušenost se studiem na středním odborném učilišti, a rovněž všichni při jeho studiu výjimkou Filipa, bydleli na internátu. Filip chtěl zůstat nablízku své přítelkyni, proto se rozhodl studovat blízko DD. Jáchym jako jediný studium na SOU nedokončil, a tudíž má pouze základní vzdělání. Za své prohřešky a laxní přístup byl nejprve vyhozen z internátu a později i ze školy. Nedodržel řád a raději se věnoval alkoholu a opačnému pohlaví než studiu. Své chování přisuzuje ztrátě dohledu z DD. Jáchym ale ničeho ve svém životě nelituje. Anna žádné problémy na SOU neměla a bez problémů se vyučila. Pro Evu bylo období na SOU radostné. Studium ji bavilo, našla si zde partu dobrých kamarádů, a rovněž se poprvé zamilovala do svého budoucího muže.

Eva se vyučila lakýrnicí, Filip vystudoval obor elektrikáře, Anna se vyučila na zemědělské škole, a Jáchym zůstal nevyučený.

Stejně prvky: zkušenost se středním odborným učilištěm, snížená motivace k učení

Osobnostní prvky:

Eva – průměrná žákyně, od ostatních si držela odstup, situace se zlepšila s přestupem na jinou školu, střední vzdělání s výučním listem

Jáchym – potíživista, problémy s prospěchem i chováním, zanedbávání školní docházky, problém s autoritou, vyhození ze SOU i z internátu, základní vzdělání

Filip – do 11 let premiant třídy, poté zhoršení prospěchu a pokles motivace, jako jediný nebyl na internátu, střední vzdělání s maturitou

Anna – jako jediná školní docházku nezanedbávala, problém s navazováním vztahů se spolužáky, střední vzdělání s výučním listem

Odchod z domova a vstup na pracovní trh

Odchod z dětského domova pro ani jednoho z informantů nepředstavoval žádný problém. Lze to zapříčinit tomu, že každému z nich se dostalo pomoci ze strany jiné osoby. Evě po odchodu z ústavní péče pomohla starší sestra, kterou v 15 letech našla a udržovala s ní kontakt do doby odchodu z DD. Důležitou roli hrál v Evině případě její tehdejší přítel, a především jeho rodina, která ji u sebe nechala bydlet. Anně po odchodu z ústavní péče pomohla adoptice její starší sestry, u které našla zázemí. Následoval podobný scénář jako u Evy, jelikož i Anna měla po ruce životního partnera, se kterým se poté sestěhovali k sobě. Stejně tak i Jáchym měl po odchodu z ústavní péče přítelkyni, která jej držela nad vodou a se kterou se následně přestěhovali k sobě. Ještě předtím ale Jáchym prostřednictvím práce získal služební byt a měl tedy zajištěné zázemí. Filip se trochu odlišuje tím, že mu po odchodu z DD pomohla fotbalová karéra, díky které měl k dispozici byt. Pomoc ale následně našel i u druhých.

Díky zajištěnému zázemí a pomoci druhých, kterou měli všichni respondenti k dispozici, jejich vstup na trh práce nebyl tak složitý. Filip se ke své první profesi dostal díky ředitelce DD, ve kterém vyrůstal. Podobně na tom byl Jáchym, kterému svou první práci zajistila kamarádka díky kontaktům, které měla. Jáchym následně o práci přišel, a i tehdy se objevila následná pomoc blízké osoby, která jej kromě finanční pomoci u sebe nechala bydlet a opět Jáchymovi zajistila práci. Anně k začlenění na pracovní trh pomohly ne příliš vysoké nároky. Sama uvedla, že brala, co bylo, a že se vždycky něco našlo, pokud člověk vykazoval alespoň kousek snahy. Její aktivita na pracovním trhu ale netrvala dlouho, jelikož brzy otěhotněla. Po návratu na trh práce ji opět pomohl partner, který ji zařídil místo ve strojírenské firmě, ve které sám působil. Podobně na tom byla i Eva, jejíž nároky k zisku zaměstnání byly nízké. Nejprve nastoupila do stolařské firmy, kde ale dlouho nevydržela. Nato si našla práci, která ji sice nelákala, ale nacházela se blízko jejího bydliště a nemusela tak nikam dojíždět. Poté ji opět pomohla pomoc blízkého, jelikož díky švagra začala pracovat v potravinách. Následně ale otěhotněla a pracovní život tolik neřešila. Na zaměstnání, do kterého vstoupila před 12 lety, a ve kterém působí nyní, ji opět odkázala známá. Co se týče Jáchyma, tomu kromě zmiňovaných kontaktů při vstupu na pracovní trh a následné profesní kariéře pomohl jeho přístup k práci získaný v DD. Je přesvědčený o tom, že právě domovní režim jej naučil pracovat a rozvíjet tak pozitivní postoj k práci. Jáchym se práce nikdy nebál a základní vzdělání jej na trhu práce nikdy nelimitovalo. Filip si svou profesní kariéru zkomplikoval užíváním drog, se kterým ale dokázal přestat. Nicméně ale přišel jak o práci, tak o bydlení. Tehdy se mu dostalo pomoci ze strany nejlepšího kamaráda, který mu poskytl azyl. Filip

si ale následně uvědomil, že už se nechce spoléhat na pomoc druhých. Rozhodl se postavit na vlastní nohy, proto na sobě začal pracovat prohlubováním svých vědomostí z oboru. Díky chuti a motivaci být lepší, se postupem času vypracoval na poměrně vysokou pracovní pozici ve strojírenské firmě, ve které působí dodnes.

Stejné prvky: pomoc rodinného příslušníka nebo jiné blízké osoby

Osobnostní prvky:

Eva – vzájemné soužití se sestrou po odchodu z DD, pomoc ze strany partnerovy rodiny poskytnutím společného bydlení, nízké požadavky, co se týče pracovní pozice

Profesní život: práce ve stolařské firmě -> uklízení -> práce v potravinách -> asistentka v MŠ

Jáchym – pomoc tehdejší přítelkyně, pomoc prostřednictvím zaměstnání (služební byt), pomoc kamarádky (hmotné zabezpečení, bydlení, práce), pozitivní přístup k práci získaný v DD, rozmanitost zaměstnání

Profesní život: práce na šachtě -> stolař -> práce v pekárně -> čalouník -> záchranář -> elektrikář

Filip – sportovní kariéra (byt), pomoc ředitelky DD, drogy a následná ztráta bydlení i zaměstnání, chtíč postavit se na vlastní nohy, motivace být lepší

Profesní život: práce s vysokozdvihným vozíkem -> založení živnosti -> mistr kalírný ve strojírenské firmě

Anna – zázemí u adoptované starší sestry, pomoc životního partnera, nízké nároky

Profesní život: konzervárny -> práce na pile -> práce ve slévárně

6 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V této kapitole se podíváme na výsledky výzkumného šetření a zodpovíme na výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka zněla: **Jaké jsou životní příběhy osob z ústavní péče úspěšných na trhu práce?**

Životní příběhy osob z ústavní péče úspěšných na trhu práce se vyznačují těžkými životními osudy. Všichni z informantů díky různým životním zkouškám strávili podstatnou část svého dětství a dospívání v ústavní péči. Téměř všichni měli před umístěním do dětského domova zkušenost s nefunkčním rodinným prostředím. Výjimkou byla Anna, která vyrůstala ve funkční rodině, ale již v brzkém věku se musela vyrovnat se ztrátou obou rodičů. V životních příbězích se rovněž často vyskytovaly sociálně patologické jevy, a to konkrétně závislost na alkoholu, užívání drog, fyzické násilí nebo prostituce.

Přestože si všichni ve svém životě procházeli těžkými situacemi, již od dětství postrádali rodinné zázemí, pocit bezpečí a lásky, formování návyků a hodnot v rodině, dokázali se po odchodu z ústavní péče uchytit a najít své místo ve společnosti. Všichni informanti měli po ruce někoho, kdo jim s odchodem z ústavní péče a následným začleněním na trh práce pomohl.

V rámci hlavní výzkumné otázky byly vymezeny výzkumné otázky vedlejší, které si nyní zodpovíme.

VO1: Jaké klíčové momenty a události měly významný vliv na životní cestu jedince?

Prvním cílem bylo zjistit, jaké klíčové momenty a události měly významný vliv v životě jedince úspěšného na trhu práce. Pro lepší orientaci jsem významné události a jejich dopad na jedince zobrazila v následující tabulce.

Tabulka 2 Klíčové události a momenty

KLÍČOVÉ UDÁLOSTI A MOMENTY		VLIV
Eva	Smrt nevlastního otce	Selhání výchovy, ztráta opory v matce
	Odebrání sourozenců do DD	Pocit samoty, ztráta kontaktu s rodinou
	Svěření do péče babičky	Umístění do DD

	Nalezení přítele	Zázemí, pocit opory a jistoty
Jáchym	Patologické jevy v rodině (alkohol, prostituce)	Nerespektování autority, problémy s chováním, problém přijímat zodpovědnost
	Svěření do péče otce	Fyzické násilí nevlastní matky, útky
	Pobyt v DD	Rozvoj pracovních návyků, vděčnost
	Nástup na internát	Ztráta zábran, svoboda porušování pravidel
	Nalezení přítelkyně	Opora, pomoc při odchodu z DD
Filip	Úmrtí otce	Ztráta opory v matce, zanedbání výchovy
	Matčiny vztahy	Zanedbání školy, zhoršení prospěchu
	Závislost na alkoholu v rodině	Finanční problémy, špatné životní podmínky
	Falešné udání (automaty)	Umístění do DD
	Nástup do DD	Prohloubení sportovních dovedností
	Rozvoj fotbalové kariéry	Zázemí, snadnější odchod z ústavní péče
	Drogy	Ztráta bydlení a zaměstnání, chtíč být lepší
Anna	Smrt obou rodičů	Umístění do DD
	Nástup do DD v brzkém věku	Snadná adaptace, smířenost, skromnost
	Nalezení starší sestry	Zázemí po odchodu z ústavní péče
	Nalezení životního partnera	Opora, snadnější odchod z ústavní péče

Z tabulky lze vyčíst, že u většiny informantů byl život výrazně ovlivněn smrtí alespoň jednoho z rodičů. Ve většině případů se opakoval stejný scénář, a to ten, že ztráta jednoho z rodičů způsobila zanedbání a selhání výchovy dítěte ze strany druhého partnera. Díky

ztratě milovaného člověka ztratili zájem o péči svého potomka, a začali tak upřednostňovat své vlastní zájmy před jejich výchovou. Jáchym byl jediný, který se nemusel se ztrátou blízkého vyrovnávat. Jeho výchova ale rovněž selhala, jelikož jeho otec měl problémy s alkoholem a matka podlehla prostituci. Vzhledem ke špatnému příkladu rodičů měl Jáchym odjakživa potíže respektovat autoritu a zejména přijímat zodpovědnost, což se odrazilo na jeho budoucích vztazích. Někteří z informantů byli před umístěním do ústavní péče svěřeni do péče jiné blízké osoby, která je výrazně ovlivnila. Eva byla svěřená do péče babičky, kde ale nezažívala nejšťastnější období díky tetě, která s babičkou žila, a se kterou Eva příliš nevycházela. Jáchym byl rovněž v péči babičky, kde byl spokojený. Tento stav ale netrval dlouho, jelikož babička onemocněla a Jáchym byl svěřen do péče otce, kde se stal obětí fyzického násilí, a proto od otce několikrát utekl. Všichni informanti považují za důležité umístění do ústavní péče, kde jim nic nechybělo. Především Eva s Jáchymem jsou si vědomi toho, že by je v biologických rodinách nic dobrého nečekalo. Výjimkou je Anna, která vyrůstala ve funkčním rodinném prostředí. Díky smrti rodičů ale neměla kam jít a byla umístěna do ústavní péče. I ona je ale s odstupem času za pobyt v ústavním zařízení vděčná. Sama uvádí, že se se situací smířila a brala věci tak, jak jsou. Také poznamenala, že existuje spousta dětí, které na tom byly mnohem hůře, než byla ona. Pobyt v domově do velké míry ovlivnil Jáchyma, jelikož se zde naučil zaujímat pozitivní postoj k práci, který mu při odchodu z ústavní péče pomohl. Rovněž pro Filipa byl nástup do DD významným mezníkem v životě. Filip si zde uvědomil, kde je jeho místo a začal se realizovat ve fotbale, který v jeho životě hrál významnou roli. Ve většině případů bylo pro účastníky výzkumu významné nalezení partnera, ve kterém našli oporu, jistotu a zázemí, a to především po odchodu z domova. U některých významnou roli hrálo i obnovení kontaktů s rodinnými příslušníky nebo pomoc kamarádů, kteří jim opět usnadnili vstup do samostatného života a následnou integraci na pracovní trh.

VO2: Jaká jsou jednotlivá životní období u jedinců úspěšných na trhu práce?

Dalším cílem výzkumu bylo popsat a zaznamenat jednotlivá životní období každého z účastníků výzkumu. Začneme s dětstvím, které je v tomto případě myšleno jako období vyrůstání v rodině. Jedná se tedy o životní etapu před umístěním dítěte do ústavní péče. Poté se podíváme na období pobytu v dětském domově a studentská léta všech informantů. Následovat bude fáze života po odchodu z ústavní péče, následná integrace na trh práce a jeho uplatnění na pracovním trhu.

Tabulka 3 Dětství-charakteristika

DĚTSTVÍ			
EVA	JÁCHYM	FILIP	ANNA
Smrt nevlastního otce	Otec alkoholik Matka prostitutka	Smrt otce	Smrt rodičů
Žádné dětství	Šťastné u babičky Těžké u otce	Do smrti otce radostné	Do smrti rodičů bezproblémové
Odebrání sourozenců do DD	Potulný způsob života	Sny a cíle	Kontakt se sourozenci

Z tabulky vyplývá, že se všichni informanti museli ve svých dětských letech vyrovnávat s těžkými životními situacemi. Jednalo se o ztrátu milované osoby nebo výskyt sociálně patologických jevů v rodině. Tyto nepříznivé situace vedly k zanedbání a selhání výchovy. Výjimkou je Anna, jejíž výchova zanedbdána nikdy nebyla. Bezproblémové dětství jistou dobu zažívali Filip s Annou, a to do doby úmrtí alespoň jednoho z rodičů. Poté co Filipův otec zemřel, Filipova matka začala nacházet útěchu u opačného pohlaví. Nejenže upřednostňovala své vztahy před výchovou svého syna, ale výběr jejich partnerů byl téměř vždy nešťastný a přivedl nejen ji ale i Filipa do tíživé finanční situace. Eva uvedla, že díky podmínkám doma žádné dětství neznala, a to právě dětství poznala až s příchodem do domova, kde se jí začali věnovat. Jáchym měl situaci velice složitou již od narození, jelikož byl ihned po něm umístěn do ústavní péče. Poté byl do rodiny vrácen, ale vždy jen na určitou dobu. Pobýval tak střídavě doma a v ústavní péči. Následně byl svěřen do péče babičky, u které zažíval šťastné období. Díky babiččině nemoci se ale Jáchym musel do domova opět vrátit. Jáchym byl poté svěřen do péče svého otce, kde se velmi trápil. Velký vliv na to měla otcova přítelkyně, která Jáchyma fyzicky týrala. Jáchym proto od otce pravidelně utíkal a přespával v lesích. Anna byla před umístěním do domova v kontaktu se svými sourozenci. Důležité pro ni byly především sestry, se kterými si hrála. I Eva se svými sourozenci trávila čas do té doby, než byli všichni její sourozenci z rodiny odebráni. Eva se tak do ústavní péče dostala jako poslední z nich. Jáchym, přestože má jednoho vlastního bratra a dalších 12 nevlastních sourozenců, tak je celé dětství téměř neviděl a

o některých se dozvídal až v průběhu života. Filip jako jediný uvedl, že měl v dětství nějaké cíle a sny. Jeho snem bylo stát se policistou.

Tabulka 4 Pobyť v domově-charakteristika

INFORMANT	POBYT V DD				
	DÉLKA OD-DO	ADAPTACE NA REŽIM DD	ZAČLENĚNÍ	MOŽNOSTI	SPECIFIKA
EVA	8-18	Snadná	Problematické	Společenské akce	Pasivita
JÁCHYM	10-16	Snadná	Velmi dobré	Bavit se „venku“	Problémy s chováním
FILIP	12-18	Snadná	Velmi dobré	Sportovní aktivity	Drogy Přítelkyně
ANNA	6-17	Snadná	Problematické	Nedostatek	Skromné podmínky

Na období v dětském domově mají informanti pěkné vzpomínky. Pobyť v dětském domově snášeli všichni dobře. Nikomu nedělalo potíže se domovnímu režimu přizpůsobit. Co se týče začlenění do kolektivu a navazování vztahů s ostatními dětmi, byli na tom nejlépe Jáchym s Filipem, kteří byli součástí party. Eva s Annou se potýkaly s problémy co se týče začlenění. Ostatní děti je sice brali, ale jejich tiché a introvertní povahy jim nedovolily se do kolektivu více zapojit a začlenit. Všichni výjimkou Anny měli spoustu příležitostí, jak se realizovat a možností účastnit se různých akcí. Jednalo se o společenské akce pořádané nejen pro konkrétní dětský domov, ale i v rámci spolupráce různých domovů. Informanti nebyli nijak omezováni a mohli se účastnit společenských a kulturních akcí i mimo domov. Někteří z informantů také zmínili možnost návštěvy různých sportovních kroužků. Dalo by se říct, že Anna s Evou byly hodné a bezproblémové a vychovatelé o nich téměř nevěděli. Filip s Jáchymem se setkali s problémy, které se musely zásadním způsobem řešit. V případě Filipa šlo o experimentování s drogami, Jáchym se zase potýkal s výchovnými problémy, proto byl jako jediný z účastníků výzkumu umístěn na dva roky do výchovného ústavu. Vliv

dětského domova si informanti tehdy příliš neuvědomovali, nyní ale pobytu v ústavní péči nelitují, ba naopak jsou vděční.

Tabulka 5 Období studia-charakteristika

OBDOBÍ STUDIA				
ZÁKLADNÍ ŠKOLA				
INFORMANT	PROSPĚCH	PŘÍSTUP K UČENÍ	DOCHÁZKA	SPECIFIKA
EVA	Průměrná žákyně	Laxní	Časté absence	Přestup na jinou školu
JÁCHYM	Podprůměrný žák	Laxní	Časté absence	Problémy s chováním
FILIP	Premiant Poté průměr	Snaha Pokles motivace	Bezproblémová Poté absence	Po smrti otce zhoršení prospěchu
ANNA	Průměrná žákyně	Laxní	Pravidelná	Problém navázat vztahy
STŘEDNÍ ŠKOLA – UČILIŠTĚ				
INFORMANT	ZAMĚŘENÍ	DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ	INTERNÁT	SPECIFIKA
EVA	Lakýrnictví	SO-výuční list	Ano	Radostné období
JÁCHYM	Obráběč kovů	Nedokončil	Ano	Vyhazov
FILIP	Elektrikář	SO-výuční list	Ne	Bez problémů
ANNA	Zemědělství	SO-výuční list	Ano	Bez problémů

Co se týče školních let, objevují se zde společné prvky u všech informantů, a to snížená motivace k učení. Filip měl motivaci i cíl, patřil k nejlepším ve třídě, nicméně i on se po smrti otce a nepříznivých domácích podmínkách setkal s nedostatkem motivace, což vedlo ke zhoršení prospěchu. Dalo by se tak říct, že všichni patřili k průměrným žákům. Jáchym se navíc potýkal s výchovnými problémy, jelikož po celou dobu studia na základní škole míval zhoršenou známku z chování. Všichni výjimkou Anny povinnou školní docházku zanedbávali a potýkali se s častými absencemi, jejichž příčinou bylo především nefunkční rodinné prostředí. Introvertní povaha Annu i Evu brzdila také na základní škole. Anna měla potíže navázat vztah s ostatními spolužáky a Eva si od ostatních držela odstup. U Evy ale přišlo zlepšení přestupem na jinou školu, kde se si našla kamarády.

Dále všechny informanty spojuje studium na středním odborném učilišti. Rovněž všichni mají zkušenost s bydlením na internátu kromě Filipa, který chtěl zůstat poblíž přítelkyni, kterou měl v dětském domově. Pobyt na internátu nejvíce odnesl Jáchym, jehož výchovné problémy se zde jen prohloubily. Jáchym byl po opakovaném porušování řádu nejdříve vyhozen z internátu, následně i ze školy, jelikož ji často vynechával. Ostatní s docházkou a studiem na středním odborném učilišti problémy neměli. Pro Evu bylo období studia na středním odborném učilišti jedním z nejhezčích. Našla si zde partu kamarádů, studium ji bavilo a prožívala zde první lásku. Studium všichni úspěšně dokončili až na Jáchyma, který byl ze školy vyhozen a má tak základní vzdělání.

Poslední životní etapa, na kterou jsem se zaměřila, bylo období po odchodu z ústavní péče, a následná integrace na trh práce. Toto životní období si nyní více rozebereme.

Tabulka 6 Odchod z DD a integrace na trh práce

ODCHOD Z DD A INTEGRACE NA PRACOVNÍ TRH			
INFORMANT	INTEGRACE NA TRH PRÁCE	POMOC DRUHÉ OSOBY	UPLATNĚNÍ V OBORU
EVA	Snadná	Ano	Ano
JÁCHYM	Snadná	Ano	Ne
FILIP	Snadná	Ano	Ano
ANNA	Snadná	Ano	Ne

Odchod z ústavní péče a přechod do samostatného života představuje důležitý moment pro každého, kdo si institucionální péčí prošel. Častokrát ale může taková změna znamenat problém. Jedinci mohou mít vzhledem k dlouhodobému pobytu v ústavním zařízení potíže s navazováním vztahů a začleněním do společenského života, s čímž se úzce pojí také vstup do zaměstnání. Také mohou být znevýhodněni nízkou úrovní vzdělání a nedostatkem pracovních zkušeností, který vstup a uplatnění na pracovním trhu znesnadňuje. Z tohoto důvodu mě zajímalo, co účastníkům výzkumu přispělo k tomu, že jim zmíněná integrace na trh práce nečinila potíže. Pro všechny informanty byl odchod z ústavní péče snadný, jelikož ani jeden z nich nezůstal na řešení zmíněné situace sám. Společným prvkem u každého z nich je tedy pomoc druhé osoby. Informanti uvedli, že měli ve svém životě štěstí na lidi, kteří se jim snažili pomoci. Eva, která je napůl Romka, stejně tak Filip, poznamenali, že se nikdy nesetkali s předsudky, co se týče jejich příslušnosti. Také se na všechny respondenty nikdy nikdo nedíval skrze prsty jako na odchovance dětského domova. Všichni se dokázali na trhu práce uplatnit, ale jen dva ve svém oboru, přičemž Eva pouze na krátkou dobu. Filip jako jediný ve svém oboru setrval. Jáchyma nikdy nelimitovala nízká úroveň dosaženého vzdělání. Všichni vystřídali řadu zaměstnání, a v současné době jsou se svou profesí spokojeni.

Konkrétní formy pomoci a podpory, které respondentům pomohly po odchodu z ústavní péče a následném začlenění na trh práce, si dále více rozebereme v rámci další výzkumné otázky.

VO3: Jaké formy pomoci můžeme u jedinců úspěšných na trhu práce zaznamenat?

Dalším cílem bylo zjistit, jaké formy podpory a pomoci, respondentům usnadnili přechod do samostatného života a následnou integraci na pracovní trh. Všechny formy pomoci jsou zaznamenány v následujících tabulkách.

Tabulka 7 Formy pomoci a podpory

INFORMANT	POMOC DRUHÉ OSOBY	FORMA POMOCI
	Starší sestra	Psychická, vyřešení bytové situace ihned po odchodu z DD
	Rodina přítele	Vyřešení bytové situace

EVA	Švagr	Zajištění zaměstnání
	Známá	Zajištění zaměstnání po mateřské
JÁCHYM	Přítelkyně	Psychická, Inspirativní Vyřešení bytové situace
	Kamarádka	Zajištění zaměstnání
FILIP	Ředitelka DD	Zajištění zaměstnání ihned po odchodu z DD
	Nejlepší kamarád	Finanční Vyřešení bytové situace
ANNA	Sestra	Psychická Vyřešení bytové situace
	Manžel	Vyřešení bytové situace Zajištění zaměstnání

Jak již bylo zmíněno, žádný z informantů při odchodu z ústavní péče do samostatného života nezůstal sám a měl vedle sebe někoho, kdo mu poskytl pomoc. V tabulce jsou znázorněny všechny důležité osoby, které se výrazným způsobem podílely na usnadnění jejich přechodu z ústavní péče a uplatnění se na trhu práce. Všichni informanti měli po odchodu z dětského domova k dispozici někoho, kdo jim pomohl vyřešit bytovou situaci. Všichni tak našli oporu a zázemí, což jim do jisté míry vstup na trh práce usnadnilo. Každému z nich pomohla přítomnost partnera, rodinného příslušníka nebo jiné blízké osoby. Eva ihned po odchodu z DD našla oporu u své starší sestry, ke které se nastěhovala. Poté velkou podporu našla u rodiny svého přítele, která ji u sebe nechala bydlet a poskytla ji tak zázemí. Ani s prací neměla problémy. Krátce po odchodu z DD Eva nastoupila do stolařské firmy, kde ale nevydržela dlouho. V této situaci Evě pomohl její švagr, který ji zajistil práci v potravinách. Po mateřské se jí dostalo pomoci od známé, která ji přivedla k práci v mateřské škole, ve

kteřé působí dodnes. Pro Jáchyma byla důležitou osobou jeho přítelkyně, která na něj měla velký vliv a podržela jej v jakékoliv situaci. Jáchym uvádí, že díky ní tehdy nespádl na zcestí. Důležitou roli zde hrála také Jáchymova kamarádka, která mu domluvila práci ještě před odchodem z ústavní péče. Díky zmíněné práci Jáchym získal i služební byt, a byl tak kompletně zajištěný. Štěstí měl i Filip, kterému k zisku zaměstnání pomohla ředitelka DD, ve kterém vyrůstal. Pomoci se mu také dostalo od nejlepšího kamaráda, který jej u sebe nechal bydlet a poskytl mu finanční pomoc po tom, co Filip přišel o práci i o byt. Ani Anna nezůstala po odchodu z DD sama, jelikož se díky své adoptované sestře měla kam vrátit. Krátce na to Anně pomohlo seznámení se s budoucím manželem, se kterým se spolu sestěhovali, a díky kterému rovněž získala práci.

Pomoc druhých a její výše zmíněné formy ale nebyly jedinými aspekty, které informantům tento přechod usnadnili. Další aspekty jsem vyobrazila v následující tabulce.

Tabulka 8 Jiné aspekty pomoci

INFORMANT	JINÉ ASPEKTY
EVA	Nízké nároky
JÁCHYM	Přístup k práci Výchovný ústav
FILIP	Fotbalová kariéra Zkušenost s drogami
ANNA	Nízké nároky

Každému z informantů při uplatnění se na trhu práce kromě zmiňovaných osob pomohly i jiné faktory. V případě Evy to byly nízké nároky, co se týče pracovní pozice. Důležité pro ni bylo, aby měla práci blízko domova a nemusela nikam dojíždět. Ani Anna neměla vysoké požadavky ohledně druhu zaměstnání a spokojila se s tím, co bylo zrovna k dispozici. Jáchymovi pomohl již výše zmiňovaný přístup k práci, který přisuzuje režimu v dětském domově. Měl chuť pracovat a žádná práce mu nebyla cizí, což dokazuje fakt, že za svůj život vyzkoušel řadu odlišných zaměstnání. Jáchymovi pomohl také výchovný ústav, kde díky

přijatelnému chování dostal pracovní příležitost v podobě práce na stavbách, u které setrval do samotného odchodu z ústavní péče. Jáchym tak byl zvyklý na pracovní režim, který mu brzkou adaptací na pracovní trh ulehčoval. Filipovi zase tento přechod usnadnila fotbalová kariéra, díky které měl zajištěné bydlení a měl tak tedy vhodné podmínky na to si najít práci. Filipovi paradoxně pomohla i zkušenost s drogami, konkrétně s pervitinem. Díky užívání drog přišel jak o práci, tak o bydlení. Tehdy mu pomocnou ruku nabídl nejlepší kamarád. Na základě této situace si ale Jáchym uvědomil, že už se dál nechce spoléhat na ostatní a chce se postavit na vlastní nohy. Měl motivaci a chtěl na sobě neustále pracovat, a díky tomu se na trhu práce nejen uplatnil, ale vylepšil svou pracovní pozici, díky které si nyní užívá větší prestiž.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jaké jsou životní příběhy osob z ústavní péče úspěšných na trhu práce. Práce obsahuje teoretickou a praktickou část.

V teoretické části jsem popsala výkon ústavní a ochranné výchovy. Pozornost jsem dále věnovala odchodu z institucionální péče a následnému přechodu do samostatného života. Rovněž jsem vymezila jednotlivé organizace a projekty, které se této problematice věnují a snaží se situaci jedinců opouštějících ústavní zařízení zlepšit. Závěr teoretické části je věnován integraci na pracovní trh a významným faktorům vedoucím k úspěšnému začlenění na trh práce.

V praktické části jsem se zaměřila na životní příběhy osob, které si prošly ústavní péčí, a po jejím odchodu se bez problémů dokázaly začlenit do samostatného života a uplatnit se na trhu práce. Potřebná data jsem získala prostřednictvím rozhovorů s informanty, kteří byli ochotni se se mnou podělit o svůj životní příběh. V rámci výzkumu jsem oslovila 4 participanty, a to 2 ženy a 2 muže. Při výběru výzkumného souboru nebyla stanovena žádná věková hranice. Z toho důvodu je mezi nejmladším a nejstarším účastníkem výzkumu více než 40 let rozdíl. Pro analýzu a zpracování dat jsem použila narativní analýzu, díky které jsem získala možnost jednotlivým životním příběhům lépe porozumět. V rámci ní jsem si zvolila holisticko-obsahový typ analýzy, prostřednictvím kterého jsem popsala jednotlivá životní období jedinců, jakými bylo dětství, pobyt v dětském domově, období studia, odchod z ústavní péče a integrace na pracovní trh. Poté jsem si zvolila kategoriálně-obsahový přístup, v rámci kterého jsem jednotlivé životní příběhy porovnávala, a hledala jsem mezi jednotlivými účastníky výzkumu jak společné prvky, tak odlišnosti.

Životní příběhy, které jsem měla možnost zkoumat, spojovala jedna věc, a to těžké životní situace, se kterými se každý z nich musel vypořádat již v brzkém věku. Tyto situace byly často spjaty s úmrtím alespoň jednoho z rodičů a následným zanedbáním výchovy, nebo se sociálně patologickými jevy v rodině, jakými jsou užívání drog, závislost na alkoholu, domácí násilí nebo prostituce. Díky nefunkčnímu rodinnému prostředí se informanti potýkali s problémy, jako je zanedbávání školní docházky, snížená motivace k učení, pocit nejistoty nebo výchovné problémy. Někteří z informantů měli v budoucnu díky špatnému příkladu rodičů potíže navázat dlouhodobější vztah a přijmout rodičovskou zodpovědnost. Všichni informanti strávili podstatnou část svého dětství a dospívání v ústavní péči, za kterou jsou s odstupem času vděční. Téměř všichni z nich si uvědomují, že by jim pobyt

v rodině anebo následný návrat z ústavní péče do rodinného prostředí nic pozitivního nepřinesl. Jeden z informantů uvedl, že pobytem v dětském domově pro něj začalo právě dětství, které v rodině doposud nepoznal. Někteří se zde začali do významné míry realizovat a rozvíjet své zájmy. V jiných zase domovní režim vzbudil pozitivní postoj k práci, který hrál důležitou roli při začlenění na pracovní trh.

Přestože všichni museli čelit nepřízni osudu již od dětství, naopak po odchodu z ústavního zařízení měli všichni informanti notnou dávku štěstí. V mnoha případech těžká životní situace, kterou odchod z ústavní péče a následný přechod do samostatného života je, zvládli všichni informanti bez potíží. Nikdo nezůstal po opuštění ústavního zařízení sám. Každý se po odchodu z domova setkal s pomocí druhé osoby, díky které se tento přechod stal mnohem snadnějším. Některým pomohli rodinní příslušníci, se kterými dokázali obnovit vztahy ještě před odchodem z ústavní péče. Jednalo se především o sourozence informantů, nikoliv o rodiče, kteří buď nejevili sebemenší zájem, nebo nebyli schopni postarat se sami o sebe, natož o druhou osobu. Jiným zase poskytli pomoc jejich partneři, kamarádi nebo zaměstnanci ústavního zařízení. Všichni zmiňovaní pomohli informantům vyřešit jejich bytovou situaci. Také jim výrazně dopomohli k zisku zaměstnání, a v případě potřeby jim poskytli finanční pomoc. Každý z informantů se tak bez potíží na pracovní trh začlenil a našel v něm své uplatnění.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BITTNER, Petr, HAVIGEROVÁ, Jana a kol. *Děti z ústavů! Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Praha: Liga lidských práv, 2007, 72 s. ISBN 9788090347342.
2. CANTWELL, Nigel. *Children without Parental Care: Qualitative Alternatives*. 2005, č. 105, s. 4-14. ISSN 13879553.
3. ČERMÁK, Ivo. *Narativně orientovaná analýza*. In Metodologie psychologického výzkumu: Konsilience v rozmanitosti. Praha: Academia, 2006, 85-109 s. ISBN 8020014500.
4. FOLDA, Jan. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následná péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice*. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009, 56 s. ISBN 9788025447994.
5. GJURIČOVÁ, Jitka. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. Příloha časopisu Policista č.12, 2007, 8 s.
6. GOTTWALDOVÁ, Martina a kol. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*. Metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou. Chrudim: Centrum J.J. Pestalozziho, o. p. s., 2006, 45 s.
7. HALÍŘOVÁ, Martina, SYCHROVÁ, Adriana, ed. *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014, 179 s. ISBN 9788073957568.
8. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015, 774 s. ISBN 9788026208730.
9. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 8073670402.
10. JANSKÝ, Pavel. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, 169 s. ISBN 8070411147.
11. JÍROVÁ, Hana. *Trh práce a politika zaměstnanosti*. Praha: VŠE, 1999, 95 s. ISBN 8070796359.

12. KOTÝNKOVÁ, Magdalena a Otakar NĚMEC. *Lidské zdroje na trhu práce: vývoj a tendence v souvislosti se vstupem České republiky do EU*. Praha: Professional Publishing, 2003, 199 s. ISBN 8086419487.
13. KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Trh práce na přelomu tisíciletí*. V Praze: Oeconomica, 2006, 256 s. ISBN 8024511495.
14. KUCHAR, Pavel. *Trh práce: sociologická analýza*. V Praze: Karolinum, 2007, 183 s. ISBN 9788024613833.
15. MACÁKOVÁ, Libuše. *Mikroekonomie: základní kurz*. 8. aktualiz. vyd. Slaný: Melandrium, 2003, 275 s. ISBN 8086175383.
16. MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2003, 340 s. ISBN 807178771X.
17. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 9788073677398.
18. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 9788026206972.
19. MATOUŠEK, Oldřich. *Odcházení mladých dospělých z ústavní péče*. Fórum sociální práce č. 2, Praha: Univerzita Karlova, 2019, 3 s. ISSN 23366664.
20. MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 156 s. ISBN 8085850761.
21. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, 2007, 183 s. ISBN 9788073673109.
22. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché. ISBN 8024713624.
23. MULHEIR, Georgette, a Kevin Browne. a kol. *Deinstitucionalizace a transformace služeb pro děti*. Manuál pro dobrou praxi. University of Birmingham, 2007, 144 s.
24. PALÍŠKOVÁ, Marcela. *Trh práce v Evropské unii: historický vývoj, aktuální trendy a perspektivy*. V Praze: C.H. Beck, 2014, xxiii, 203 s. Beckova edice ekonomie. ISBN 9788074002700.
25. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 9788026204039.

26. RIEVAJOVÁ, Eva a kol. *Trh práce a politika zamestnanosti*. Bratislava: EKONÓM, 2009, 270 s. ISBN 9788022528788.
27. ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH, 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 9788021063822.
28. STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 808583460X.
29. ŠAFRATOVÁ, Ida a kol. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mládeže*. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008, 34 s. ISBN 9788025427569.
30. ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada, 2002, 236 s. Psyché. ISBN 8024790068.
31. ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 9788073673130.
32. VAZQUEZ, Vargas, A. (2019). *Ústavní péče o novorozence: dokumentární recenze*. *Journal of Pedagogical Sciences and Innovation*, 7 (1), 51-57. <https://doi.org/10.26423/rcpi.v7i1.273>

Internetové zdroje:

33. DEJME DĚTEM ŠANCI o. p. s. [online]. © 2021 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz/3/about-us/880/jak-je-to-s-detmi-z-detskych-domovu.html>
34. DEJME DĚTEM ŠANCI o.p.s. [online]. © 2021 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz/s1/projekty.html>
35. Nadace Terezy Maxové [online]. © 2021 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.nfvk.cz/#>
36. NÁVRAT DÍTĚTE DO PŮVODNÍ RODINY. ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA Z REALIZACE PROJEKTU [online]. © 2022 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://adoc.pub/navrat-ditte-do-pvodni-rodiny-zavrena-zprava-z-realizace-pro.html>

37. Spolu dětem [online]. © 2021 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.spoludetem.cz/>
38. Úřad práce ČR [online]. © 2021 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/iniciativa-na-podporu-mladych-uchazecu-o-zamestnani>
39. Začni správně [online]. © 2021 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <http://www.zacnispravne.cz/>

Právní předpisy

40. Občanský zákoník [online]. © 2022 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/74907/1/2/zakon-c-89-2012-sb-obcansky-zakonik>
41. Zákon č. 108/2006 Sb. [online]. © 2022 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
42. Zákon č. 109/2002 Sb. [online]. © 2022 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>
43. Vyhláška č. 438/2006 Sb. [online]. © 2022 [cit. 7. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-438>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

VO výzkumná otázka

DVO dílčí výzkumný cíl

DD dětský domov

VÚ výchovný ústav

SOU střední odborné učiliště

MŠ mateřská škola

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Respondenti	48
Tabulka 2 Klíčové události a momenty	75
Tabulka 3 Dětství-charakteristika	78
Tabulka 4 Pobyty v domově-charakteristika	79
Tabulka 5 Období studia-charakteristika	80
Tabulka 6 Odchod z DD a integrace na trh práce	81
Tabulka 7 Formy pomoci a podpory	82
Tabulka 8 Jiné aspekty pomoci	84

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Vybraná ukázka rozhovoru č. 1

Příloha P II: Vybraná ukázka rozhovoru č. 2

Příloha P III: Vybraná ukázka rozhovoru č. 3

Příloha P IV Vybraná ukázka rozhovoru č. 4

PŘÍLOHA P I: VYBRANÁ UKÁZKA ROZHOVORU Č. 1

Takže z dětství si pamatujete jen ty hezké věci?

Ano. A z dětství si ani to hezké nepamatuju, protože já si začnu pamatovat tak možná od 1. třídy. Jako do 1. třídy to vůbec. To jen z doslechu si pamatuju, že to bylo hrozné, já si pamatuju, že to bylo hrozné doma. Pocházím z romské rodiny... no z romské rodiny... matka je romka. Ono totiž to možná do té mojí 1. třídy jakž takž fungovalo doma. Já jsem šesté dítě a po mě ještě ségra sedmá, jo, takže sedm dětí měla. A měla manžela, který vlastně možná ani ne po roce poslední ségry co se narodila zemřel. Zemřel docela mladý, 37 roků myslím. To ale nebyl můj otec. Ona mě měla jako bokovku jo. Jo prostě já jsem neměla toho otce, co měli všichni. Takže já jsem měla jiného otce. No a ta poslední holka se vlastně ještě narodila a on zemřel asi rok po tom. No a od té doby si myslím, že ona začala takhle vyvádět, že se prostě přestala starat o rodinu a dávala přednost chlapům. Chlapi ji byli přednější než děti, a měla jich doma 7 vlastně.

V dětství jste tedy pobývala u babičky?

Ano, byla jsem u babičky. A tam jsem ale nebyla nijak dlouho. Já jsem tam možná mohla být tak dva roky. Ale mě jako děcku to tehdy přišlo strašně dlouho jo, ale možná jsem tam fakt mohla být jen ty dva roky. No a bydlela jsem u babičky a prostě sociálka za celou tu dobu nezjistila, že já jsem zmizela, že jim prostě chybí jedno děcko. Prostě sedm dětí a že jim někde lítám. Prostě to nezjistili. Já bych tam jako vydržela, jenomže u té babičky taky nebyly podmínky takové. Taky do školy jsem nechodívala, problémy tam byly... Jako učení to vůbec, já jsem se s nikým nebavila, já jsem byla hrozně tichá jako takhle.

Takže jste s odchodem z domova neměla problém, stejně tak s prací?

Ne to ne. U mě bylo důležité to, že jsem potkala toho manžela, toho Martina, dneska už bývalého, to mi pomohlo. Takže kdyby tehdy mi řekli, ne nebude tady, tak taky jako by to bylo těžké, nevím, kde bych byla. V té době sehnat byt, to jako pokud si neměl prachy na podnájem, tak taky jako byl problém. Takže oni fakt řekli ano, bude tady, uvolnili nám pokoj a bydleli jsme spolu že. A to ještě vlastně Martin rok dojížděl do školy a já už jsem tam bydlela. No a vlastně potom jsem otěhotněla, a tak nějak ten život už šel. Potom se narodí dítě a ano nevydrželo nám to, rozvedli jsme se, ale jako že bych z toho měla nějaké hrůzy, že bych se jako bez manžela bývalého hroutila, to ne. Prostě člověk to tak musel vzít. Takže jsme žili dál.

PŘÍLOHA P 2: VYBRANÁ UKÁZKA ROZHOVORU Č. 2

Můžete mi popsat, jak jste se do domova dostal?

Do domova jsem se dostal díky rodičům, kteří se rozvedli. Táta byl alkoholik, máma byla šlapka, měla ráda chlapy no. Měla ty chlapy ráda více, jak svoje děti. Nás bylo vlastně 13 sourozenců a všichni skončili v ústavě až na pár výjimek, kdy dva nebo tři zůstali u ní. Já pak býval chvíli v domově a pak chvíli u babičky, protože babička měla potřebu se o nás starat, nechtěla nás v tom domově nechat. Tím, ale že to byla starší osoba, tak onemocněla a my se zase vrátili do domova, aspoň teda já jsem se vrátil. Nevím jak sourozenci, s nima jsem nebyl vůbec ve styku. Za totality tě totiž povětšinou rozhazovali, že nenechávali sourozence na jednom domově jo.

Kdy jste se do domova dostal poprvé?

Já tam poprvé byl vlastně už jako miminko, asi do roku. Pak jsem se vrátil, vím, že jsem byl nějakou dobu u babičky. Takže jsem byl jako miminko v domově, což si nepamatuju, protože jsem byl prďola. Pak si pamatuju to období, kdy jsem byl u babičky, která se starala, to bylo fajn. Začal jsem chodit i do školy, do první třídy, to jsem byl pořád u babičky. Pak ale babička onemocněla, takže jsem se zase vrátil do domova. Tam jsem byl dejme tomu rok, dva. Pak jsem šel na rok k tomu taťkovi. V průběhu toho roku jsem zjistil, že tam prostě nechci být. Utíkal jsem a spal jsem v lese a abych měl co jíst, tak jsem kradl...

A jaký teda pro Vás byl pobyt v domově? Jak jste to vnímal?

Dívej se. Já ti to řeknu úplně přesně. Tím, jak jsem vyrůstal, já jsem byl takové děcko ulice, tak jsem nějak neměl vůbec problém se tam začlenit. Nakonec teda musím říct, že nakonec bylo dobře, že jsem byl v tom dětském domově. Nakonec jsem dostal nějakou péči, dostal jsem nějaký řád. Kdybych zůstal u jednoho z mých rodičů nebo u té babičky, tak bych vyrůstal úplně jinač. Nechci úplně tvrdit, že by mě babička nezvládala, ale myslím si že asi ne. A dneska bych pak byl třeba člověk, který by byl pětkrát soudně trestaný.

Když byste se tedy zpětně podíval na ten svůj život a měl byste popsat nějaké klíčové momenty, které Vám pomohly k tomu získat si práci?

Úplně přesně ti řeknu klíčové momenty jo. Pro mě klíčové události, momenty byly určitě to, že jsem ten svůj život strávil v tom dětském domově. Klíčové je pro mě to, že mě ten systém naučil nebát se práce. S tím jsem fakt nikdy neměl problém. A bylo mi jedno, co se dělo. Tohle je pro mě klíčové. Možná i to, že jsem byl od dětství vedený tak, že se o mě kromě

babičky nikdo nestaral, tak jsem se více musel spoléhat sám na sebe. Takže tomu mohla pomoci ta situace doma, u toho otce. Zároveň jsem ale nepobral takový ten rodinný život, což mě jako hodně mrzí. Neuměl jsem si ten život uspořádat v takovém tom režimu, v jakém se asi očekávalo. To si myslím, že je ten důsledek ústavní péče. Jak jsme se i bavili, kdy ta vychovatelka nemůže tu svou lásku, ten svůj postoj rozdělit mezi 20 dětí. Já jsem byl zrovna takový ten vyvrhel, který měl problémy, ale zas jako neříkám, že mě ty vychovatelky neměly rády. Jako do dneška se s nima scházím. Tak mi říkají, že si pamatují, jaký jsem byl grázlík a říkají mi, ty jsi byl takový jiný. Takže jsem nemohl očekávat, náruč za to, jak jsem se choval. Ale tehdy jsem to nevěděl, dneska už to vím. Člověk na to přichází tím, jak stárne. Hodně věcí si člověk uvědomí až potom. Ale už to nevrátíš a musíš to přijmout tak jak to bylo. Ta ústavní péče mě doslova připravila na život, že se z toho prostě neposereš... Byl jsem i jeden čas na ulici, když jsem byl v problému, ale prostě pak zas máš přátele.

PŘÍLOHA P 3: VYBRANÁ UKÁZKA ROZHOVORU Č. 3

Jak ses dostal do dětského domova?

Já jsem se měl fajn, jako dítě jsem nestrádal. Všechno v pořádku. Akorát vlastě mamka byla Romka, tatík byl ogar z Valašska, normální Čech. Taťka dělal vrátného na šachtě, mamka uklízečku. Ta pak po mateřské zůstala semnou. Do páté třídy jsem se měl super. Měl jsem samé jedničky, byl jsem premiant třídy. Můj sen byl stát se policajtem, chodil jsem i do karate. Měl jsem nějaký cíl v tom životě a říkám měl jsem se fajn. Až potom taťku postihla nemoc. Na palci na noze se mu pod nehet dostalo klíště, no a asi po druhé mrtvičce zjistili, že má tu boreliózu komplet rozlezlou po celým těle. Takže po druhé mrtvičce už byl ležák. Takže my jsme se pak s mamkou starali, i když v 10 jsem ji silově asi moc nepomohl. No a taťka potom umřel po sedmé mrtvičce, mu to roztrhlo plíce, embolie plic. Mamka na to, že byla Romka, tak začala chodit různě k romským klukům a nabalila si chlapa, který nás vlastně začal ničit. Protože já, kdybych studoval, tak náběh, co se týče toho studia jsem měl dobrý. Ale stala se tady ta rána no. Mamka se s tím nemohla vyrovnat a měla přítele. My jsme měli sirotčí důchod, vdovský důchod, takže my jsme se měli úplně parádně. No ale ten přítel začal ty peníze propíjet, pak cigarety, nevím, jestli tam byly i automaty. Nové auto z bazaru kupoval jo, 120 škodovky, takže to měl a měl se fajn. S tím, že potom mamku i bil a nebylo mi to příjemné, já jsem nemohl nijak zasáhnout samozřejmě.

S domovním režimem jsi byl v pohodě?

Jo, byl jsem v pohodě. Já jsem totiž dá se říct hrával fotbal. Tak ten fotbal mě pak vlastně vedl celou dobu, i co se týče toho přechodu z dětského domova. My jsme měli pořád sport na tom domově. Prostě jsme hráli vybíjenou, florbal, ping pong, máš všelijaké turnaje, takže my jsme se vždycky chystali na turnaj, a můžu říct, že my jsme se sešli taková parta, že jsme všechno vyhrávali. Víím, že samochvála smrdí, ale to byli fakt talentovaní lidi. Fakt jsme měli partu i na fotbal i na florbal.

Začlenění ti teda nedělalo problémy?

Začlenění mezi kluky, prostě parta, všechno v pořádku. Jo, co se týče režimu, tak taky všechno bez problémů, akorát ta škola no. Člověk ztratí ten cíl, takže já jsem místo jedniček začal mít trojky jo a byl jsem z toho takový špatný nešpatný a měl jsem v paži. Věděl jsem, že nějak tu školu budu muset dodělat. Ale neříkám, že jsem úplně zanedbával tu školu. Tam jako v domově po příchodu ze školy děláš přípravy. Pak už záleží na člověku v té škole, jestli má chtíč nebo ne.

PŘÍLOHA P 4: VYBRANÁ UKÁZKA ROZHOVORU Č. 4

Můžete mi na začátek popsat, jaké bylo Vaše dětství, a jak jste se dostala do dětského domova?

No umřeli mi rodiče.

To Vám bylo tehdy kolik let?

No máma měla tehdy 38, táta měl myslím 41, takže mě bylo tak nevím no, mám dojem, že tak možná ta první třída. Takže mi mohlo být tak 6 -7 roků no, než nás šoupli do domova. Jako vím, že máma byla nemocná, táta taky. Takže oba pak umřeli. Jako nějaké podrobnosti z toho žití, to už nevím, akorát si pamatuju, že jsme bydleli v nějaké chaloupce s dřevěnou podlahou, ale jinač jako si moc nepamatuju už. Jako vím, že jsem s rodičema dobře vycházela, my jsme se měli dobře. Měla jsem pak dvě sestry, se kterýma jsem si hrála, na to si tak matně vzpomínám. Ještě si teda vzpomínám, že jsem byla ve škole, takže jsem chodila do první třídy, že přišli, že umřela ta máma a pamatuju si, jak jsem šla přes tu dědinu a jak jsem brečela. Tak to si pamatuju no, ale jenom takové záblesky. Nás bylo jako 6 sourozenců, ale ty dva umřeli už jako maličký. Ta nejstarší, to už nevím, kolik měla ale už jako byla dospělá. Brácha byl tež v domově, ale někde jinde, jako kluci zvlášť, a ještě ta jedna ségra, ale tu si pak vzali za vlastní. Nějaký pán si ji vzal za svoji no, takže ta byla adoptovaná. No, takže my dva s bráchou jsme skončili v domově.

A ve škole Vám to šlo jak?

Já jsem se učila dobře. Jsem sebou vždycky měla ty vysvědčení sebou, ještě jak jsem se tu přestěhovala. Alo jako myslím, že kdybych chtěla, mohlo by to být lepší ty známky, ale neučila jsem se nijak špatně. Já byla taková zakřiknutá celkem. Pak jsem si říkala, půjdu na tu čtyřletou školu, ale potom půl rok na to jsem se zpátky vrátila na ten učňák. Tehdy to šlo v pohodě takhle přejít. A stejně mi ta zemědělská škola k ničemu nebyla, protože jsem to nikdy nerobila. Já jsem v zemědělství nikdy nebyla. A ještě si pamatuju, že jsem byla taková dost zakřiknutá no, na základní škole. Že děcka se bavili a já jsem byla tak stranou trochu, ale ne že by se oni nechtěli bavit, to spíš já jsem se tak stranila trochu.

Takže přechod z domova pro Vás náročný nebyl...

Ne. Právě že ne. Já jsem byla u té ségry nachvilu a potom jsem jako se hned potkala s tím mojím. Chvilku jsme se tak plantali no a potom jsme se spolu přestěhovali, takže se dá říct, že jsem měla docela štěstí no.

Ale třeba teď jsem si vzpomněla, jak jsem byla v tom domově, tak mě chtěli adoptovat. To si pamatuju. Ale tam se mi nelíbilo. Pamatuju si, že to prostředí, já nevím, já jsem se asi bála, protože si pamatuju, že jsem utekla. Vím, že to už byli starší lidi a mě se to asi nelíbilo, tak to jsem zdrhla. To jsem chodila ještě do té školy no. To mi mohlo být tak 12 asi. Vím, že